

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Středisko iberoamerických studií

Diplomová práce

2014

Iva Fričová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Středisko iberoamerických studií

Iva Fričová

**Problematika indiánského obyvatelstva v regionu
jižního Mexika a severní Guatemaly**

Diplomová práce

Praha 2014

Vedoucí práce: doc. PhDr. Markéta Křížová, Ph.D.

Anotace (abstrakt)

Práce se věnuje problematice indiánského obyvatelstva v nejnižnějším státu Mexika, v Chiapasu. Cílem práce bylo zjistit, jaké jsou příčiny nepříznivé sociální, ekonomické i politické situace místního původního obyvatelstva. Práce charakterizuje nejvýznamnější historické události, které ovlivnily postavení indiánského obyvatelstva v dnešní mexické společnosti. Dále se věnuje vlivu těchto událostí na současné problémy této skupiny obyvatelstva. Práce také charakterizuje tyto konkrétní problémy a porovnává životní úroveň místního indiánského obyvatelstva s životní úrovní většinové dominantní společnosti. Na základě zjištěných problémů a socioekonomického postavení místní populace se práce věnuje marginalizace indiánské menšiny v Chiapasu. Práce také popisuje možná řešení problematiky vyloučení indiánské populace na okraj společnosti skrze tzv. samosprávné obce. V práci je také analyzován praktický příklad autonomního indiánského centra - Centra pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala.

Abstract

This paper deals with the issue of the Indian population in the southern state of Mexico, Chiapas. The objective was to find out what are the causes of adverse social, economic and political situation of the local indigenous population. The paper characterizes the most important historical events that affected the status of the Indian population in Mexican society today. It also discusses the impact of these events on the current problems of this population group. This paper also characterizes these particular problems and compares the living standards of the local Indian population with the living standards of the major and dominant society. Based on identified issues and socio-economic status of the local population, the work deals with the marginalization of the Indian minority in Chiapas. The work also describes possible solutions of the exclusion of Indian population. The paper also analyzed a practical example of an autonomous indigenous centre - Centre for Indian Education and Intercultural studies Abya Yala.

Klíčová slova

Mexiko, indiánská otázka, zapatisté, problémy indiánského obyvatelstva, marginalizace indiánského obyvatelstva

Keywords

Mexico, Indigenous People Question, Zapatistas, Indigenous People Problems, Marginalization

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 13. ledna 2013

Iva Fričová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se podíleli na vzniku této práce. Na prvním místě musím poděkovat vedoucí práce doc. PhDr. Markétě Křížové, Ph.D. za odborné vedení mojí práce, cenné rady a podněty. Obzvláště bych chtěla poděkovat za ochotu a trpělivost vést práci i přes velkou vzdálenost. Velmi děkuji panu prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc. a Středisku ibero-amerických studií za možnost absolvovat studijní pobyt v zahraničí na TEC de Monterrey, který mne velmi obohatil. Mé díky patří také Hlávkově nadaci za finanční podporu studia v zahraničí. Dále děkuji Dr. Raymundovi Sánchezovi z Centra pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala za to, že mi otevřel dveře k chiapaským indiánským organizacím a umožnil mi seznámit se s jejich fungováním. A nakonec moje poděkování patří mým nejbližším, hlavně Martině Fričové, rodičům a prarodičům, kteří mě vždy i přes oceán podporovali a pomáhali v mém úsilí.

SEZNAM ZKRATEK

ANACA	Asociación Nacional Campesina
ARIC	Programa de Regularización Agraria
CDI	Comisión Nacional para el Desarrollo de Pueblos Indígenas
CESOP	Centro de Estudios Sociales de la Opinión Pública de la Cámara de Diputados
CFI	Comisión Federal de Electricidad
CIDECI Las Casas	Centro Indígena de Capacitación Integral Fray Bartolomé de las Casas
CIOAC	Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos
CNC	Confederación Nacional Campesina
CNDP	Congreso Nacional para la Defensa del Pueblo
CNI	Congreso Nacional Indígena
CNPA	Plan de Ayala
CNPI	Consejo Nacional de Pueblos Indígenas
COCEI	Coalición Obrero, Campesino, Estudiantil del Istmo
COCOPA	Comisión para la Concordia y Pacificación
CONAI	Comisión Nacional de Intermediación
CONAPO	Consejo Nacional de Población
CONEVAL	Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social
DAAI	Departamento Autónomo de Asuntos Indígenas
DAAC	Departamento de Asuntos Agrarios y Colonización
EZLN	Ejército Zapatista de Liberación Nacional

GATT	General Agreement on Tarrifs and Trade
HDI	Human Development Index
IFE	Instituto Federal Electoral,
INALI	Instituto Nacional de Lenguas Indígenas
INEGI	Instituto Nacional de Estadística y Geografía
INI	Instituto Nacional Indigenista
IPN	Instituto Politécnico Nacional
MAÍZ	Movimiento Agrario Indígena
MIRA	Movimiento Indígena Revolucionaria Anti-Zapatista
MNI	Movimiento Nacional Indígena
NAFTA	North America Free Trade Agreement
PAN	Partido de Acción Nacional
PEMEX	Petroleos Mexicanos
PND	Plan Nacional de Desarrollo
PRD	Partido de Revolución Democrática
PRI	Partido Revolucionario Institucional
PRODESCH	Programa de Desarrollo Económico Social de los Altos de Chiapas
PRONADRI	Programa Nacional de Desarrollo Rural Integral
PRONASOL	Programa Nacional Solidaridad
SALUD	Secretaría de Salud
SEDESOL	Secretaría de Desarrollo Social
SEP	Secretaría de Educación Pública

SIDAE ABYA YALA	Sistema Intercultural del Desarrollo y Educación para los Indígenas
SIAS Chiapas	Sistemas Integrados Agroecológicos, Producción, Capacitación y Asesoría en las Zonas Indígenas de Chiapas
UETL	Unión de Ejidos Tierra y Libertad
UN	United Nations
UNAM	Universidad Nacional Autónoma de México
UNITIERRA CHIAPAS	Universidad de la Tierra Chiapas
UNTA	Unión Nacional de Trabajadores Agrícolas
USA	United States of America
USD	United State's Dollar

OBSAH

ÚVOD.....	11
1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY	14
1.1. HISTORICKÝ ÚVOD.....	14
1.1.1. DOBÝVÁNÍ A KOLONIE.....	14
1.1.2. VÝVOJ V 19. STOLETÍ	17
1.1.3. PORFIRIÁT.....	19
1.1.4. MEXICKÁ REVOLUCE.....	20
1.1.5. POREVOLUČNÍ VÝVOJ.....	23
1.1.6. DRUHÁ POLOVINA 20. STOLETÍ.....	25
2. INDIÁNSKÁ OTÁZKA Z OBECNÉHO HLEDISKA.....	30
2.1. INDIÁNSKÉ OBYVATELSTVO	32
2.2. INDIÁNSKÉ JAZYKY.....	36
2.3. NÍZKÁ ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ INDIÁNSKÉHO OBYVATELSTVA.....	38
2.4. ÚSTAVNÍ PRÁVA INDIÁNŮ.....	40
2.5. INSTITUCE ZABÝVAJÍCÍ SE INDIÁNSKOU PROBLEMATIKOU	42
3. CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO REGIONU	46
3.1. ETNICKÉ SLOŽENÍ ZKOUMANÉHO REGIONU	47
3.2. HISTORIE ZKOUMANÉHO REGIONU	48
3.2.1. DOBÝVÁNÍ A KOLONIÁLNÍ SPRÁVA	49
3.2.2. NEZÁVISLOST.....	51
3.2.3. MEXICKÁ REVOLUCE A POREVOLUČNÍ VÝVOJ	53
3.2.4. DRUHÁ POLOVINA 20. STOLETÍ.....	54
3.3. ZAPATISTICKÉ POVSTÁNÍ.....	59
3.3.1. HISTORIE POVSTÁNÍ.....	61
3.3.2. DOPADY POVSTÁNÍ	66

3.4.	SOCIOEKONOMICKÁ SITUACE MÍSTNÍCH OBYVATEL.....	68
3.4.1.	PŘÍSTUP KE ZDRAVOTNÍ PÉČI A KE VZDĚLÁNÍ.....	70
3.4.2.	ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A ÚROVEŇ BYDLENÍ.....	73
3.4.3.	PŘÍJEM DOMÁCNOSTÍ.....	79
3.4.4.	STRUKTURA OBYVATELSTVA.....	81
3.4.5.	MIGRACE.....	84
3.5.	UKAZATELE SOCIOEKONOMICKÉ ÚROVNĚ.....	85
4.	MARGINALIZACE.....	89
4.1.	MARGINALIZOVANÉ REGIONY.....	90
4.2.	SHRnutí PROBLÉMŮ INDIÁNSKÉ POPULACE V CHIAPASU A JEJÍ MARGINALIZACE.....	92
4.3.	MOŽNÁ ŘEŠENÍ PROBLÉMU MARGINALIZACE INDIÁNSKÉHO OBYVATELSTVA.....	96
4.3.1.	AUTONOMIE INDIÁNSKÉHO OBYVATELSTVA.....	97
4.3.2.	PRAKTICKÝ PŘÍKLAD: CENTRUM PRO INDIÁNSKÉ MEZIKULTURNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A STUDIA ABYA YALA.....	101
	ZÁVĚR.....	107
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	112
	SEZNAM GRAFŮ, TABULEK A OBRÁZKŮ.....	123

ÚVOD

V Latinské Americe existuje v současné době jisté sociální napětí promítající se i do politické oblasti. Vlády některých latinskoamerických států, například Ekvádoru, Bolívie či Venezuely, patří mezi ty, které aktivně podporují původní indiánské obyvatelstvo a zdůrazňují jeho nepostradatelný význam pro současnou moderní společnost. Vlády těchto států bývají často ekonomy, politology, ale i politiky států vyznávajících neoliberální směr, označovány za levicové, populistické a svým způsobem zpátečnické. Upozorňují také na neefektivní ekonomický systém a z politického hlediska označují vlády těchto států za potenciální nebezpečí vzhledem k blízkosti se socialistickým modelem. Tento boj mezi kapitalistickým a socialistickým modelem nejen ekonomického systému, ale správy celého státu ve své podstatě přetrvává dodnes. Mnoho domorodých etnik Latinské Ameriky se ocitlo v moderních státech, ve kterých prakticky neexistuje prostor pro odlišné kultury a systémy správy. Tento případ se týká i mexického původního obyvatelstva. V rámci mexického národa existují některé skupiny obyvatelstva, které se bohužel vzájemně nerespektují, což je dlouhodobě neudržitelná situace z hlediska rozvoje společnosti a fungování státu.

Mexiko patří mezi ty státy, kde je původní obyvatelstvo považováno za problematickou složku populace. I když byla v roce 2001 přijata nová ustanovení ústavy, která označují mexický národ za mnohokulturní a indiánskou populaci za jeho součást. Dokonce jim byla dána specifická příslušná práva, k jejichž praktickému naplnění ale doposud nedošlo a původní obyvatelstvo nadále patří k diskriminované a vyloučené skupině populace. V roce 2003 byl přijat jazykový zákon s právem indiánského obyvatelstva používat svůj jazyk i před veřejnými institucemi, prakticky se ale situace pro indiánské obyvatelstvo nezměnila. Problematika původního indiánského obyvatelstva je jednou z příčin současného napětí v mexické společnosti. Indiáni i ve státech, kde nepředstavují nejpočetnější skupinu obyvatelstva, ke kterým patří i Mexiko, mohou významně ovlivnit vnitropolitickou situaci.

Diplomová práce se soustředí na sociální, ekonomickou a politickou problematikou indiánského obyvatelstva žijícího na území nejjihnějšího státu Mexika, kterými je Chiapas, a v severní části státu Guatemala, konkrétně území Lakandonského pralesa. Jelikož se zkoumaná domorodá populace nachází

ve dvou různých státech s odlišným právním rámcem, bylo by obtížné věnovat se její problematice podrobně zároveň. V Guatemale se nacházejí stejná etnika jako v jižním Mexiku, ale politický kontext je zcela odlišný, z tohoto důvodu se v práci budu soustředit pouze na stát Chiapas.

Úvodní část práce je věnována základní charakteristice Mexika. Značná část první kapitoly se zabývá historickým vývojem Mexika od jeho dobývání a následné koloniální správy. Historickému přehledu je věnována relativně velká část práce z důvodu nastínění historických souvislostí, které ovlivňují postavení domorodého obyvatelstva do současnosti.

V následující části je popisována problematika indiánského obyvatelstva z obecného hlediska. Zabývá se konkrétně indiánským obyvatelstvem v Mexiku, problematikou indiánských jazyků, zmiňuje nejvýznamnější instituce zabývající se jejich problematikou a upozorňuje na asi největší problém indiánského obyvatelstva – nízkou úroveň vzdělání.

Důležitou částí práce je charakteristika zkoumaného regionu, kde jsou uvedeny základní informace o Chiapasu. Více prostoru je opět věnováno historickému přehledu a upozorněno na důležité události, kvůli kterým se Chiapas v současnosti do jisté míry odlišuje od ostatních států Mexika. Část práce bude věnována také politickému dění v podobě zapatistického povstání, které úzce souvisí se socioekonomickými otázkami. Politicky se jedná o relativně izolovanou oblast se specifickými znaky. Jisté vyhocení situace nastalo v poslední dekádě minulého století, kdy došlo k ozbrojenému povstání skupiny nazývané zapatisté. Zapatistické hnutí zvýraznilo určité sociálně-ekonomické problémy života indiánského obyvatelstva.

Dále se práce zabývá charakteristikou socioekonomické situace ve zkoumaném regionu a jednotlivými problémy, se kterými se místní obyvatelstvo potýká. Na základě charakteristiky konkrétních problémů a socioekonomické situace indiánského obyvatelstva v Chiapasu práce rozebírá problematiku vyloučení původního obyvatelstva na okraj společnosti.

Cílem diplomové práce je zhodnotit socioekonomické a politické podmínky života ve zkoumaném regionu a nalézt příčiny nespokojenosti místního obyvatelstva. Podmínky života místních obyvatel mají původ v historickém vývoji, součástí cíle práce je tedy také nalézt kořeny současné nepříznivé situace v regionu

z historického hlediska. Zkoumaný region je regionem s relativně vysokým podílem indiánského a chudého obyvatelstva. Populace žijící ve zkoumaném regionu čelí marginalizaci v mnoha ohledech, další součástí cíle práce je proto nalezení důvodů marginalizace místního obyvatelstva a zhodnocení následků této marginalizace se zaměřením na politické aspekty nespokojenosti. Cílem je provést analýzu socioekonomické a politické situace místní populace se zaměřením na důvody jejich nespokojenosti a politického odporu. Hlavními otázkami práce jsou tedy: *„Jaké jsou příčiny a následky marginalizace místního obyvatelstva? Jak reaguje místní populace na nepříznivou socioekonomickou a politickou situaci?“*

Mezi zdroje práce patří jak sekundární literatura a texty vyprodukované příslušníky indiánských skupin a Zapatistické armády národního osvobození k propagaci svých cílů, tak vlastní zkušenosti získané během návštěvy studovaného regionu. Důležitým zdrojem jsou také data Statistického úřadu Mexika a organizací zabývajících se problematikou indiánského obyvatelstva. Důležité a praktické informace během zpracovávání práce mi byly poskytnuty Dr. Raymundem Sánchezem z Centra pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studia Abya Yala.

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Mexiko má v současné době téměř 117 milionů obyvatel a je tak 11. nejlidnatějším státem na světě.¹ Roční přírůstek populace je 1,8 %, populace se tedy na rozdíl od většiny evropských států zvětšuje.² V Mexiku většinu obyvatel tvoří míšenci a to z 60 %, 30 % populace je indiánského původu.³ Téměř sedm milionů obyvatel Mexika hovoří některým z indiánských jazyků, což je necelých 6 % celkové populace.⁴ Nejvíce indiánských obyvatel žije v Mexiku ve státech Oaxaca, Guerrero, Michoacán, Yucatán, Chiapas a Quintana Roo.

V Mexiku 83,9 % populace vyznává katolické náboženství. Jedná se tedy o silně katolickou zemi. Je ovšem ale nutno poznamenat, že v oblasti jižního Mexika se v posledních dekádách velmi rozmohl protestantismus, již téměř 8 % populace vyznává protestantismus.⁵

1.1. HISTORICKÝ ÚVOD

V následující části bude pozornost zaměřena na politický a historický vývoj od počátku příchodu Španělů do Latinské Ameriky po současnost. Jak již bylo řečeno v úvodu, historickému vývoji se budu věnovat již od počátku dobývání (*conquisty*), protože je důležitým prvkem k pochopení určitých politických a sociálních souvislostí, které ovlivňují dění v Mexiku i v současné době.

1.1.1. DOBÝVÁNÍ A KOLONIE

Španělé přišli do dnešního Mexika v roce 1517. Následovalo intenzivní dobývání a usazování nové příchozích, které radikálně změnilo život místních obyvatel. Indiánské kmeny zažívaly různé změny, některé komunity se přidaly na stranu Španělů, jako například Totonakové z Veracruzu nebo Nahuové z Tlaxcaly, jiné jim vzdorovaly.⁶ Velkým problémem pro místní obyvatele byly

¹ The World Factbook, Central Intelligence Agency, *Mexico*, online:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mx.html>, cit. 25. 6. 2013

² INEGI, *Población hablante de lengua indígena de 5 y más años por principales lenguas, 1970 a 2010*, online: <http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=mlen10&s=est&c=27643>, cit. 15. 6. 2013

³ The World Factbook, *Mexico*

⁴ INEGI, *Población hablante de lengua indígena de 5 y más años por principales lenguas, 1970 a 2010*

⁵ El Universal, *Disminuye número de católicos en México*, online:

<http://www.eluniversal.com.mx/notas/749115.html>, cit. 9. 1. 2014

⁶ Navarrete Linares Federico, *Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, Los Pueblos Indígenas de México*, Mexiko, 2008, str. 29

přivezené nemoci, jako neštovice, tyfus a chřipka, na které nebyli zvyklí a velmi snadno jim podléhali.⁷ Počet indiánského obyvatelstva v první fázi kolonizačního procesu prudce klesal. Na špatné zacházení s Indiány a jejich vymírání upozorňoval už Bartolomé de las Casas, biskup působící v Chiapasu. Na základě jeho názorů a myšlenek byla vytvořena tzv. černá legenda. Touto černou legendou, upozorňováním na velmi hrubé a nelidské zacházení s Indiány, se ostatní evropské mocnosti snažily pošpinit Španělsko.⁸ Tato legenda dokonce přetrvává v historických a antropologických pracích.⁹

Příchod Španělů se odrazil také v náboženství. Indiáni byli pro Španěly pohany, kterým bylo potřeba ukázat správný směr víry. Mnoho komunit a celých vesnic bylo evangelizováno katolickými misionáři, hlavně františkány, dominikány, augustiniány a později také jezuity. Misionáři zakládali tzv. redukce (*reducciones*), samostatné soběstačné indiánské obce, které spravovali a jejich obyvatele vyučovali katolickému náboženství.¹⁰

Další oblastí každodenního života, která se změnila s příchodem Španělů, byl vybírání *tribut*, který musely komunity platit španělské koruně.¹¹ Vybírání *tribut* byl pro Španěly a kreoly nekončícím zdrojem bohatství. Díky tomu bylo Indiánům zákonem zaručeno vlastnictví půdy a přírodních zdrojů.¹² V roce 1512 pak španělská koruna legalizovala systém *encomiend* (název pocházející od španělského slovesa svěřit, chránit). Příchozím dobyvatelům byly svěřovány celé indiánské vesnice a ti je měli za úkol spravovat, chránit a šířit v nich křesťanství. Další zavedený systém pro využívání indiánské pracovní síly bylo *repartimiento*. Název pochází od slova rozdělovat, kdy bylo třeba i celé vesnici nařizeno jít pracovat na určitá místa, například do dolů, na pole, plantáže atp.¹³ Tento způsob položil základy uspořádání společnosti na několik století dopředu.

Některé skupiny indiánského obyvatelstva se Španěly spolupracovali a tím získali jistá privilegia, jiní se rozhodli pro povstání. V hornatých, pouštních a jinak hůře přístupných regionech se dařilo udržet si jistý stupeň autonomie, příkladem jsou

⁷ Tamtéž, str. 30,

⁸ Opatrný, Josef, *Mexiko*, Libri, Praha, 2003, str. 32-33

⁹ Powel, Philip, *La leyenda negra: un invento contra España*, Altera, España, 2005, str. 13

¹⁰ Opatrný, Mexiko, str. 41

¹¹ Navarrete, str. 30

¹² Tamtéž, str. 31

¹³ Opatrný, Mexiko, str. 31-32

indiánské komunity v Oaxace, Nayaritu, Chihuahue, Chiapasu a Sonoře.¹⁴ Už od počátku se ale se španělským útlakem a omezováním nechtěli smířit a došlo k mnohým indiánským povstáním, například již v roce 1524 v Chiapasu, v roce 1616 povstali Tepehuanové, dlouhé boje se vedly od roku 1825 do 1905 s etnikem Yaqui a o něco později také na Yuacatánu.¹⁵

V souvislosti se špatnou situací Indiánů a velkou mocí dobyvatelů a guvernérů vešly v platnost v roce 1542 Nové zákony, které měly omezit jejich kompetence a pravomoci. Například bylo zakázáno udělovat nové *encomiendy* a byla omezena jejich dědičnost. Realizace Nových zákonů byla ale vzhledem k silnému postavení dobyvatelů obtížná.¹⁶ Na území dřívějších *repartimient* vznikají rozsáhlé haciendy, na kterých byli zaměstnání místní malozemědělci, kteří na úkor rozšiřování haciendy často přišli o svou vlastní půdu. Systém „zaměstnanců“ na těchto haciendách se řídil tzv. dlužním *peónstvím*, což je prakticky systematické zadlužování a chudý zemědělec neměl šanci se z tohoto systému neustálých poplatků, nucených neekonomických nákupů v haciendě a nízkých mezd vymanit.¹⁷

I přes odpor *encomenderů* ale původní obyvatelé měli jistá privilegia, například bylo přísně zakázáno Indiány zotročovat, tak jak bylo činěno s černými otroky, kteří byli přivázeni za účelem levné pracovní síly hlavně do přístavů a do dolů.¹⁸ Společnost byla rozdělena na tzv. republiku Indiánů (*República de indios*) a republiku Španělů (*República de Españoles*), ve kterých platila různá pravidla. Tento systém uspořádání společnosti napomohl k uchování tradic a způsobu života indiánského obyvatelstva až do vyhlášení nezávislosti Mexika v 19. století. Všechny důležité funkce ale zastávali Španělé nebo *kreolové*, potomci Španělů. Společenské uspořádání bylo velmi stratifikované a Indiáni se nacházeli spolu s černochoy na jeho úplném konci.

V 18. století významně ovlivnily správní uspořádání a vývoj v Novém Španělsku, jak se nově dobyté území nazývalo, Bourbonské reformy. Poté, co na španělský trůn usedli po válce o španělské království francouzští Bourboni,

¹⁴ Navarrete, str. 33

¹⁵ Collazos, Mónica, *Nunca más un México sin nosotros: Expresiones etnopolíticas oaxaqueñas*, Instituto Nacional de Antropología e Historia, Mexiko, 2005, str. 25 - 26

¹⁶ Opatrný, Mexiko, str. 38

¹⁷ Womack Jr., str. 34

¹⁸ Opatrný, Mexiko, str. 44

bylo jedním z cílů zvýšit ekonomickou výnosnost kolonií a oživit hospodářství.¹⁹ V rámci reformy došlo k zavedení nižších správních jednotek, tzv. *intendencí* (ze španělského slova *intendentes*). Tyto administrativní jednotky již nevedli osoby podle společenského žebříčku, ale podle svých schopností, jednalo se hlavně o dosazené byrokratické pracovníky.²⁰ Prakticky došlo k omezení místní aristokracie, tedy *kreolů*. Důsledkem bourbonských reformů byl rozvoj mezinárodního obchodu, vznikaly nové obchodní společnosti a celkově došlo k omezení bariér obchodu. Sektor zemědělství ale zaostával.

Většinou populací bylo i v 18. století indiánské obyvatelstvo a jejich populační přírůstek se stále zvyšoval. Růst zbrzdil na konci století pouze hladomor na indiánském venkově.²¹ Dnešní rasismus vůči indiánskému obyvatelstvu a jeho diskriminace má kořeny již v koloniálním období. Indiáni zaujímali dlouhodobě nízké společenské postavení, neměli přístup k administrativě, výkonné moci ani ekonomickým statkům.

1.1.2. VÝVOJ V 19. STOLETÍ

S vyhlášením nezávislosti Mexika v roce 1810 se zásadně změnilo postavení indiánskému obyvatelstvu ve společnosti. V nově vzniklém státě měli mít všichni stejné a rovné podmínky, což teoreticky mělo pomoci Indiánům s jejich statusem méněcenných a podřadných jedinců ve společnosti.²² Už ve Výzvě z Dolores Miguela Hidalga z roku 1810 je jedním z požadavků navrácení půdy indiánským obcím, což tomuto povstání proti španělské nadvládě zajistilo silnou podporu indiánskému obyvatelstvu.²³ Také značná část vojáků bojujících s Josém M. Morelosem či Vicentem Guerrerem proti nadvládě koruny byla tvořena Indiány, ale i přes vyhlášení nezávislosti se jejich společenský status nezlepšil.²⁴ Rovné podmínky nehledali pouze Indiáni, ale také černoši, míšenci a chudí negramotní *kreolové*.²⁵

¹⁹ Opatrný, Mexiko, str. 62 - 63

²⁰ Opatrný, Amerika v proměnách staletí, str. 489

²¹ Opatrný, Mexiko, str. 76

²² Navarrete, str. 34

²³ Opatrný, Mexiko, str. 84

²⁴ Více informací o vyhlášení nezávislosti: Opatrný, Mexiko, str. 82 - 92

²⁵ Navarrete, str. 35

V první polovině 19. století byla schválena nová ústava a vyhlášena federativní republika. S tzv. Lerdoovým zákonem se změnily podmínky pro indiánské obyvatelstvo a pro církve. Podle zákona musely být všechny korporace rozděleny mezi soukromé majitele. Definice korporace se vztahovala nejen na velké majetky církve, ale i na indiánské občiny. V praxi zákon představoval množství podvodů a vydírání. Původní obyvatelé nebyli schopni posoudit důsledky svých činů, když svou půdu prodávali nebo v mnoha případech o ni přišli podvody a falešnými sliby. Mnoho Indiánů bylo také nuceno začít pracovat jako *peóni*. Sektor zemědělství již nesloužil jen pro domácí spotřebu, ale začal se orientovat hlavně na vývoz.²⁶

Představitelem liberálního směru v Mexiku se stal Benito Juárez, právník indiánského původu. Už jako guvernér státu Oaxaca svou pozornost zaměřoval na ekonomický a technický rozvoj regionu. Kladal také velký důraz na sektor školství, kdy například v hůře přístupných oblastech zakládal školy, kde se vyučovalo španělštině.²⁷ V roce 1858 se Benito Juárez stal prezidentem. Paradoxně ale za tohoto prezidenta s indiánskými předky došlo vzhledem k liberálním reformám a nové ústavě k legálním změnám postavení původního obyvatelstva ve společnosti, ale směrem k horšímu. Prezident Juárez se snažil o integraci původních obyvatel do většinové společnosti. Prakticky byl Reformními zákony (*Leyes de Reforma*) narušen tradiční způsob života vesničanů. Tento směr politiky vůči Indiánům následovaly vlády až do konce 20. století.²⁸

V ekonomické oblasti byl nastolen nový směr po vzoru Evropy a USA – kapitalismus. Indiáni nebyli schopni osvojit si tento nový způsob a čelili mnoha překážkám, například jazykovým a kulturním.²⁹ Na druhé straně vzhledem ke svému tradičnímu hospodaření ani netouzily si tento nový způsob ekonomiky osvojit. V tomto období začali být Indiáni považováni za problém ve společnosti právě kvůli jejich odlišné kultuře, jazykům a způsobu života. Cílem vlády byla homogenizace „nové“ mexické společnosti.³⁰ Vzdělání probíhalo pouze ve španělském jazyce. Zákony a nařízení byly také pouze ve španělštině. Nespokojenost obyvatelstva indiánského původu na sebe nenechala dlouho čekat. V Mexickém údolí, v Chiapasu

²⁶ Opatrný, Mexiko, str. 111-112

²⁷ Tamtéž, str. 108-109

²⁸ Tamtéž, str. 123

²⁹ Navarrete, str. 36

³⁰ Korsbaek, Leif a Sámano; Rentería, Miguel Ángel, *El Indigenismo en México: Antecedentes y Actualidad*, Universidad Autónoma Indígena de México, Ra Ximhai, Vol. 3, Mexiko, 2007, str. 200

a na Yuacatánu docházelo ke stále častějším vzpourám a ozbrojeným povstáním. Ve většinové společnosti ale tyto povstání jen potvrzovaly názor, že Indiány je třeba eliminovat.³¹

1.1.3. PORFIRIÁT

Ke konci 19. století byla pro politický systém Mexika rozhodující silná osobnost Porfiria Díaze. Prezident Díaz, byl u moci několik volebních období, konkrétně od roku 1876 - 1880 a poté 1884 - 1911. Běžnými praktikami za Díazovy éry byly korupce, klientelismus, či nepotismus. Jeho vláda je hodnocena často jako diktatura, ale z hlediska ekonomického mu bývá přičítána modernizace mexické ekonomiky a infrastruktury i technický pokrok v zemi.³²

Pokrok se netýkal sektoru zemědělství. Zde se stále používaly tradiční způsoby a zastaralé technologie. Rolníci neměli k dispozici dostatečné finanční prostředky na modernizaci a v mnoha případech obdělávali neúrodnou a hůře přístupnou půdu. Kvalitní půdu měli k dispozici a ve svém vlastnictví velkostatkáři. Ke zhoršení životní úrovně došlo i mezi bezzemky, kteří byli zaměstnání na latifundiích a vzhledem k systematickému zadlužování nemohli tyto latifundie opustit. Na druhé straně velkostatkářům byly nové technologie a postupy dostupné, díky čemuž jejich haciendy zaznamenaly značný rozvoj.³³

Pracovní podmínky dělníků, rolníků či horníků byly nepříznivé a platy nepřiměřeně nízké. Nespokojenost obyvatel rostla a reakcí na špatné pracovní podmínky byly stávky a demonstrace. Tyto projevy nespokojenosti dělníků byly ale potlačovány mexickou armádou a napětí v zemi se stupňovalo. Napětí bylo zvyšováno nespokojeností venkovského obyvatelstva, jehož životní situace se i přes růst mexické ekonomiky, rozvoji průmyslu, infrastruktury či komunikačních kanálů zhoršovala. Od roku 1877 každoročně vypukaly pokusy o odpor, nejprve na severu země, rok na to v Jalapě a Tlapacoyanu, poté v Tepoztlánu, následně menší povstání v Pueble a Veracruz. V roce 1887 Díazova armáda potlačila například vleklé nepokoje indiánů Yaqui ve státě Sonora. Odpor byl odstraňován

³¹ Navarrete, str. 37

³² Opatrný, Mexiko, str. 136

³³ Tamtéž, str. 134-135

i ve státě Chihuahua a Sinaloa. S postupem času bylo potlačování nepokojů automatickou součástí Díazova režimu.³⁴

Kapitalistický systém podporoval velké exportující haciendy a statky, které expandovaly na úkor půdy rolníků a indiánského obyvatelstva. Obyvatelé byli vyhnáni nebo najati jako levná pracovní síla. Někteří odešli do měst, kde byli zaměstnáni jako dělníci v nově založených továrnách nebo v dolech. V tomto období se také zmenšuje rozdíl ve způsobu života mezi Indiány a mestickým rolnickým obyvatelstvem.³⁵ Počet Indiánů na začátku 20. století přesáhl 3,6 milionů z celkové populace asi 14 milionů obyvatel, podíl indiánského obyvatelstva tedy poklesl.³⁶

Rozvoj ekonomiky Mexika byl závislý na průmyslovém a zemědělském sektoru a ohrožení nepokoji ze strany dělníků a rolníků, které se začaly projevovat, bylo nepřijatelné. Rebelie či stávky byly tvrdě odmítány.³⁷ Neklidu přibývalo také s končícím volebním obdobím prezidenta Díaze v roce 1908. Během rozhovoru se severoamerickým novinářem Creelmanem prezident Díaz překvapivě prohlásil, že nebude stát v cestě nové politické síle, objeví-li se nějaká a že již nechce pokračovat v prezidentském křesle.³⁸ Prohlášení prezidenta Díaze bylo veřejností přijato velmi pozitivně.

1.1.4. MEXICKÁ REVOLUCE

Mexická revoluce je významným fenoménem, který ovlivnil velkou mírou dění v Mexiku ve 20. století. Mexiko díky revoluci prošlo změnami, které byly realizovány v ostatních latinskoamerických státech mnohem později. Revoluce také ovlivnila postavení rolníků a původních obyvatel v mexické společnosti.

V souvislosti s plánovaným odchodem prezidenta Díaze se zformovalo několik politických i společenských skupin. Kromě soupeření mezi liberály a konzervativci na scénu vstoupil ještě radikální proud pod vedením Emiliana Zapaty, jehož představitelé požadovali navrácení půdy, která byla nelegálně nebo nečestně zabrána velkostatkáři během předchozí vlády. Jejich heslem bylo Půda a svoboda!

³⁴ Turner Kenneth John, *Nueva historia temática de México*, Mexiko, 1997, str. 9-14

³⁵ Navarrete, str. 39

³⁶ INEGI, *Población total por entidad federativa, 1895 a 2010*, online:

<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/Default.aspx?t=mdemo148&s=est&c=29192>, cit. 20. 6. 2013

³⁷ Turner Kenneth John, *Nueva historia temática de México – La huelga de Cananea*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 9-14

³⁸ Emilio Rabasa, *Nueva historia temática de México - La entrevista Díaz-Creelman*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 26

(*Tierra y libertad!*).³⁹ Významnou skupinou byli osoby kolem prezidentského liberálního kandidáta Francisca Madera, mezi jejichž požadavky patřila liberalizace politického života a omezení zahraničního kapitálu v zemi. Díaz svůj slib nekandidovat na post prezidenta ale nedodržel a z voleb vyšel opět jaké vítěz, což se nelíbilo odpůrcům jeho vlády. V důsledku všech okolností Porfirio Díaz 21. května 1911 složil svou funkci.⁴⁰ Novým prezidentem se stal Francisco Madero a to hlavně díky svému Plánu ze San Luis Potosí, ve kterém sliboval demokratizaci politického života a navrácení nelegálně zabrané půdy, což mu zajistilo masovou podporu venkovského, tedy i indiánského obyvatelstva.⁴¹ Prakticky ale revoluční vláda z roku 1911 neudělala nic pro venkovany a velmi málo pro dělníky a v roce 1913 vypukla občanská válka.⁴² Situace se totiž neuklidnila a spory pokračovaly dál. Madero musel čelit jak tlakům nespokojených konzervativců, tak radikálům v čele s Emilianem Zapatou, kteří svým Plánem z Ayaly požadovali pozemkovou reformu a vyvlastnění třetiny pozemků velkostatků.⁴³ Mnoho indiánských komunit a venkovského obyvatelstva se účastnilo mexické revoluce s cílem získat zpět svou půdu.⁴⁴ Revoluce nebyla revolucí Indiánů, ale hlavně vesnických mesticů, rolníků a menších statkářů.⁴⁵ V roce 1913 byl Francisco Madero na rozkaz konzervativního generála Victoriana Huerty, kterého původně Madero pověřil potlačením nepokojů v hlavním městě, zatčen a popraven.⁴⁶

V říjnu roku 1914 se představitelé třech revolučních frakcí (zapatisté, villisté a carranzisté podle Venustiana Carranzzy) sešli ve městě Aguascalientes, aby se dohodli na uspořádání nové vlády.⁴⁷ Mezi výsledky jednání se nacházelo rozhodnutí

³⁹ Dalšími významnými osobnostmi Mexické revoluce s podobným smýšlením jako Emiliano Zapata byli Francisco Pancho Villa, který pocházel ze severu Mexika, stejně jako Pascual Orozco a dále Ricardo Flores Magón, který byl známým novinářem, kritikem Díazova režimu a zakladatelem Liberální strany Mexika. Slačálek, Ondřej; Dvorská, Alice, *Zapatisté v Mexiku: 10 let revoluce*, online: <http://blisty.cz/art/16316.html>, cit. 10. 4. 2013

⁴⁰ Castillo, José, *Nueva Historia Temática de México - La Insurrección de Francisco I. Madero*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 57, více o porfiriátu a jeho konci také v Opatrný, Mexiko, str. 122-139

⁴¹ Opatrný, Mexiko, str. 139

⁴² Womack Jr., str. 35

⁴³ Opatrný, Mexiko, str. 140

⁴⁴ Navarrete, str. 40

⁴⁵ Korsbaek, Leif; Sámano Rentería; Miguel Ángel, *El Indigenismo en México: Antecedentes y Actualidad*, Universidad Autónoma Indígena de México, periodikum Ra Ximhai, vol. 3, č. 001, Mexiko, 2007, str. 200

⁴⁶ Aguilar, José, Angel; Hammond, Robert, *Nueva Historia Temática de México - El Asesinato de madero y Pino Suarez*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 80-81

⁴⁷ Ortiz, Mancisidor Anselmo, *Nueva Historia Temática de México - La Convención de Aguascalientes*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 123

o sesazení Venustiana Carranzy z funkce vedoucího konstituční armády pověřeného výkonnou mocí a dále jmenování prozatímního prezidenta republiky.⁴⁸ Napětí mezi revolučními frakcemi stoupalo a docházelo k bojům. Poté, co byla carranzisty zničena villova frakce v bitvě u Celaya, vítězství konstitucionalizmu bylo na dosah.⁴⁹ Roku 1917 se stal Carranza prezidentem Mexika. Dva roky na to byl v Chinamece zavražděn na rozkaz prezidenta Carranzy Emiliano Zapata.⁵⁰

Dlouhou dobu trvající boje oslabily mexickou průmyslovou i zemědělskou produkci, což mělo negativní vliv na obyvatele Mexika. V lednu roku 1917 vstoupila v platnost nová mexická ústava, tzv. Ústava z Querétara, která byla na svou dobu velmi pokroková a nacionalisticky laděná.⁵¹ V ústavě byly obsaženy sociální, politické, hospodářské i kulturní změny. Pokroková byla ve smyslu uznání a ochrany základních lidských práv a také sociálních a pracovních práv.⁵² Významný byl článek 27, ve kterém byla zahrnuta agrární reforma a nedotknutelnost občinového vlastnictví půdy. Vyšla tedy vstříc požadavkům venkova, přinesla prospěch mnohým indiánským komunitám a rolnickým mesticům.⁵³ Článek 123 poté umožnil dělníkům založit odbory a ukotvoval právo na stávkou.⁵⁴ Vznikají tzv. *ejida*, zemědělská družstva.⁵⁵ Tato zemědělská družstva navazovala na tradici indiánského občinového vlastnictví půdy. Družstvo mohlo založit několik rolníků a bylo-li vyhověno jejich žádosti, byla jim státem přidělena půda, která nemohla být prodána ani pronajata.⁵⁶ Družstva se skládaly hlavně z indiánského obyvatelstva.

Další důležitou částí ústavy byla nacionalizace nerostného bohatství Mexika, jejíž naplnění ale trvalo několik desítek let. Například ke znárodnění ropného průmyslu došlo až v roce 1938 a to i přes nesouhlas zahraničních společností, které

⁴⁸ González, Lopot Valentin, *Nueva Historia Tématica de México - El encuentro de Villa y Zapata*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 139

⁴⁹ Guzmán, Martín Luis, *Nueva Historia Tématica de México - La batalla de Celaya*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 151

⁵⁰ Flores, Romeo Jesús, *Nueva Historia Tématica de México - El asesinato de Emiliano Zapata*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 168-174

⁵¹ Womack Jr., str. 35

⁵² Mácha, str. 29

⁵³ Navarrete, str. 40

⁵⁴ Womack Jr., str. 35

⁵⁵ Navarrete, str. 40

⁵⁶ Mácha, str. 70

tehdy vlastnily až 98 % tohoto průmyslu. Vznikla státní společnost PEMEX (*Petroleos Mexicanos*), která existuje dodnes.⁵⁷

I když realizace agrární reformy neproběhla ihned po revoluci a nedošlo ke kompletnímu navrácení zabrané půdy, byla důležitým krokem pro uklidnění situace v Mexiku. I přes dosažené úspěchy v zákonné úpravě přerozdělení půdy, pro venkovské indiánské obyvatelstvo se kulturní a sociální situace k lepšímu příliš nezměnila. Stát se svou podporou snažil o zlepšení situace na venkově prostřednictvím například zvýhodněných půjček pro *ejida* či odběrem zemědělských produktů.⁵⁸ Indiánské komunity byly ale nadále vnímány jako problém pro rozvoj Mexika a pokračovalo se v politice homogenizace mexické společnosti.⁵⁹ Mexická revoluce jako národní hnutí zemědělců a dělníků, kteří dosáhli svého, je mýtus. Reálně byla mexická revoluce občanskou válkou s intrikami, osobními cíli silných osobností a praktikami využívajícími rolníky.⁶⁰

1.1.5. POREVOLUČNÍ VÝVOJ

Téma revoluce bylo ve společnosti natolik silné, že nově utvořená politická scéna se na samotnou revoluci často odvolávala a přivlastňovala si její odkazy. Příkladem je Strana národní revoluce založená v roce 1929, později přejmenovaná na Institucionální revoluční stranu (*Partido Revolucionario Institucional*, PRI). Se vznikem strany PRI končí období silných osobností u moci a politická scéna se stabilizuje. V roce 1939 byla založena opoziční Strana národní akce (*Partido Acción Nacional*, PAN), která je silnou politickou stranou i v současnosti.⁶¹

Negativním aspektem porevolučního vývoje byla hospodářská krize v USA, která ovlivnila vývoj mezinárodního obchodu. Krize v porovnání s ostatními státy ale Mexiko nezasáhla tak silně.⁶² V Mexiku bylo krizí nejvíce poškozeno městské obyvatelstvo, vzrostla míra nezaměstnanosti, poklesly mzdy a stát proto začal intenzivněji zasahovat do ekonomiky i do sociální politiky s cílem zabránit nepokojům

⁵⁷ Opatrný, Mexiko, str. 156-163

⁵⁸ Tamtéž, str. 145-146

⁵⁹ Navarrete, str. 40

⁶⁰ Womack Jr., str. 36

⁶¹ Opatrný, Mexiko, str. 156-163

⁶² Tamtéž, str. 147

mezi obyvateli a zhoršení jejich životní úrovně. Byla například zavedena minimální mzda.⁶³

Pozemková reforma vrcholila za vlády prezidenta Lázara Cárdenase (1934-1940). Prezident Cárdenas přerozdělil celkem 18 milionů hektarů půdy.⁶⁴ Za jeho vlády byla vytvořena Národní rolnická konfederace (Confederación Nacional Campesina, CNC), která institucionalizovala vztahy mezi vládou a rolnickými hnutími.⁶⁵ V tomto období byl také založen Národní indiánský institut (Instituto Nacional Indigenista, INI) s cílem integrovat původní obyvatelstvo do mexické společnosti a to „nenásilnou“ formou skrze vzdělávací systém. Politika začlenění Indiánů byla aplikována až do 70. let. Co se týče správy indiánský komunit a vesnic, byly uznávány ty autority, které byly loajální aktuální mexické vládě.⁶⁶

Porevoluční vláda také realizovala nemalé změny v oblasti vzdělávání. Již v roce 1910 byla založena Mexická autonomní národní univerzita (Universidad Nacional Autónoma de México, UNAM) a v roce 1936 Národní polytechnický institut (Instituto Politécnico Nacional, IPN). Od nového systému vzdělávání si mnozí politikové slibovali zlepšení sociálních podmínek obyvatelstva, obzvláště na venkově.

Během vlády prezidenta Cárdenase začala být otázkám indiánského obyvatelstva věnována větší pozornost. V roce 1940 dokonce proběhl celoamerický indiánský kongres v Mexiku. Vznikala také mnohá koordináční centra pro rozvojové projekty indiánských komunit.⁶⁷ V roce 1938 byla založena Národní rolnická organizace, která měla sjednotit rolnické obyvatelstvo a oficiálně prosazovat jejich zájmy v politice, prakticky šlo ale pouze o jejich kontrolu. Organizace povinně sdružovala všechny družstevníky. Samozřejmě vedle této oficiální organizace existovaly i neoficiální organizace, ve kterých se rolníci sdružovali. Aktivní nezávislou organizací byl například Národní koordináční výbor Plán z Ayaly (CNPA) který s vládou v žádných aspektech nespolečně pracoval.⁶⁸

Porevoluční situaci můžeme obecně charakterizovat investicemi do sociální oblasti, do vzdělávání, podporou venkovského obyvatelstva a upevnováním pozice

⁶³ Opatrný, Mexiko, str. 148-149

⁶⁴ Tamtéž, str. 153

⁶⁵ Castillo, Hernández, Rosalva Aída: *The Indigenous Movement in Mexico: Between Electoral Politics and Local Resistance*, Latin American Perspectives, vol. 33, 2006, str. 101

⁶⁶ Navarrete, str. 41

⁶⁷ Mácha, str. 71

⁶⁸ Tamtéž, str. 72

státu v domácí ekonomice. V otázkách původního obyvatelstva se pokračovalo v politice „sjednocování“ národa, tedy snahy přetvořit původní obyvatele ve většinovou populaci.⁶⁹ Například v Chiapasu bylo založeno centrum vzdělávání indiánských obyvatel ve španělském jazyce, také se zakládala lékařská zařízení a centra pro právní pomoc místní populaci.⁷⁰ Všechny tyto aspekty měly velký vliv na vývoj situace v zemi ve 20. století a odlišovaly hospodářsky i politicky Mexiko od ostatních latinskoamerických zemí. Ne ve všech regionech státu však tyto změny probíhaly ve stejné míře a například právě v Chiapasu bylo prosazování federálních politik díky místním politikům a zaběhnutému systému velmi obtížné, místní oligarchie si zachovávala silnou pozici autority, jednalo se o hospodářsky velmi silné rodinné klany, které federální vláda často respektovala z důvodu neztratit jejich loajalitu. Více bude vysvětleno v kapitole věnující se historii Chiapasu.

1.1.6. DRUHÁ POLOVINA 20. STOLETÍ

Mexiko se díky reformám z 30. let radovalo z ekonomické a politické stability. Klesala míra dětské úmrtnosti, populace Mexika rostla, zvyšovala se míra vzdělanosti, společnost byla stále více otevřená a moderní a rostl hrubý domácí produkt.⁷¹ Když ostatní latinskoamerické země zažívaly období zvrátů, diktatur a guerillových povstání, Mexiko díky straně PRI, straně „chameleón“ či straně „fasádní demokracie“, patřilo k politicky nejstabilnějším státům Latinské Ameriky. I přes to se zde kumulovalo napětí a nespokojenost obyvatel. Prakticky strana PRI rozhodovala o všech důležitých věcech, a i když opozice oficiálně existovala, představitelé strany PRI falšováním výsledků voleb a prostřednictvím dalších nečestných aktivit setrvali u moci. Politický systém prokázal svou nedemokratičnost při nepřiměřeném zákroku 2. října roku 1968 během povstání studentů, levicových skupin a části obyvatel hlavního města.⁷² Vládnoucí strana ztratila velkou část podpory a to hlavně mezi studenty, rolníky a odboráři, kteří zahájili aktivity proti vládě. Na venkově byla ukončena relativně klidná a bezproblémová spolupráce s vládou.

⁶⁹ Navarrete, str. 41

⁷⁰ Womack, Jr. str. 44

⁷¹ Tamtéž, str. 39

⁷² Poniatowska, Elena, *Nueva Historia Temática de México - Movimiento estudiantil de 1968*, Difusión Editorial, Mexiko, 1997, str. 288-302

V 70. letech se začaly projevovat důsledky hospodářské porevoluční politiky a sociálních změn. Markantně vzrostl počet městského obyvatelstva, což s sebou neslo řadu problémů. Vznikaly chudinské okrajové části velkých měst s nuznými životními podmínkami. Rostoucí urbanizace a industrializace obecně zatěžovaly životní prostředí. Měnil se nejen styl života Mexičanů, ale i mexická společnost. Nespokojenost se stylem vlády strany PRI a jejím konceptem „demokracie“ byl kritizován čím dál tím více. Co se týče problematiky venkova, ten se potýkal s odlivem mladých lidí do měst, s klesajícím podílem zemědělské produkce na národním produktu a s nepřiměřeně nízkými výkupními cenami zemědělských plodin. Existovaly četné plány na zlepšení situace a zamezení rostoucím sociálním rozdílům mezi městy a venkovem, potažmo mezi průmyslově zaměřeným severním regionem a hlavním městem a na straně druhé zemědělským jihem a dalšími zemědělsky orientovanými regiony Mexika.

Vznikají také nová rolnická hnutí. Na počátku 70. let hnutí velmi sílila a to hlavně v severních státech Mexika. Docházelo i k obsazování velkých statků rolníky. V důsledku zavedení Národního programu pro integrální rozvoj venkova (Programa Nacional de Desarrollo Rural Integral, PRONADRI) ve druhé polovině 70. let museli rolníci čelit dalším problémům. Došlo k mechanizaci zemědělství a ke ztrátě zaměstnání mnoha rolníků. Nezaměstnanost na venkově dosahovala více než 50 % a vyústěním bylo další zabírání pozemků rolníky. Nebylo neobvyklé zatýkání a vraždy rolníků.⁷³ Na konci 70. let se dění rolnického hnutí přesunulo do jižních států Mexika, kde se hlavními protagonisty hnutí stali Indiáni a chudí rolníci, kteří bojovali hlavně za navrácení zabraných pozemků velkostatkáři v období Porfiria Díaze, ale i pozemků, které jim byly sebrány v rámci rozšiřování velkých soukromých zemědělských statků během 20. století. Od počátku 80. let rolnické spolky začínají být koordinované na celonárodní úrovni a tvořit tak protiváhu oficiálním rolnickým organizacím jako například Národní rolnické asociaci (ANACA) a organizaci Rolnická pochodeň.⁷⁴

V 70. a 80. letech vznikají také indiánské organizace. Dříve se jednalo o sdružení tvořená indiánskými elitami. Jako čistě indiánské organizace v rámci komunit se začínají profilovat až na konci 80. let. Požadavky hnutí se s časem

⁷³ Mácha, str. 73

⁷⁴ Tamtéž str. 74

vyvíjely, nejprve to byl zisk půdy, poté dotace a státní podpora a poté ochrana životního prostředí. V poslední fázi to byla a je některými organizacemi požadovaná autonomie.⁷⁵

V průběhu 70. a 80. let Mexiko postihla hluboká ekonomická krize, stále rostlo zahraniční zadlužení z důvodu poklesu cen primárních surovin. Ve druhé polovině 80. let mexickou ekonomiku zasáhl prudký pokles cen ropy a Mexiko, závislé na vývozu ropy, muselo markantně změnit rozložení vývozních komodit a strukturu ekonomiky.⁷⁶ Země byla jak v politické, tak ekonomické destabilizaci, do které zasahovaly i mezinárodní instituce jako Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Za pomoc při řešení ekonomické krize se Mexiko zavázalo mezinárodním institucím k realizaci strukturálních reforem a k liberalizaci ekonomiky.⁷⁷ V praxi tento závazek znamenal omezení agrární reformy. Tendence v liberalizaci ekonomiky potvrdilo Mexiko vstupem do mezinárodní organizace Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) v roce 1986.

V roce 1992 prezident Salinas de Gortari prosadil reformu článku 27 ústavy Mexika. Reforma zrušila nezcizitelnost družstevních pozemků a zrušila občinové vlastnictví půdy. Prezident Salinas svým nástupem zahájil velké neoliberalní reformy v ekonomické oblasti. Jednalo se například o privatizaci státních podniků a odstranění bariér v mezinárodním obchodě. Problémům čelila také mexická měna, která musela být devalvována, což se negativně odrazilo na kupní síle mexických spotřebitelů. Do Mexika totiž v 90. letech směřovala velká množství tzv. spekulativního kapitálu, což mělo neblahý vliv na finanční stabilitu země.⁷⁸

Za vlády prezidenta Salinase vstoupila v platnost také Severoamerická dohoda o volném obchodu (North American Free Trade Agreement, NAFTA). Smlouva byla uzavřena mezi Mexikem, USA a Kanadou dne 1. 1. 1994. NAFTA byla vůbec první obchodní smlouvou, kde smluvními stranami byly vyspělé a rozvojová země. Na jedné straně panovaly obavy ohledně zaplavení mexického trhu produkty ze Spojených států amerických, na druhé straně se obavy týkaly náhlého přísunu mexických imigrantů do USA. Předpokládal se také růst průmyslového sektoru

⁷⁵ Mácha, str. 80

⁷⁶ MacLeod, Dag, *Privatization and the Limit of State Autonomy in Mexico*, Latin American Perspectives, vol. 32, str. 43

⁷⁷ Tamtéž, str. 57

⁷⁸ Castañeda, Jorge G., *NAFTA at 10: A Plus or a Minus?*, Current History, February 2004, str. 53

v Mexiku, se kterým jsou obvykle spojovány nekontrolované zásahy do životního prostředí a tedy i do života obyvatel. Některými pozorovateli se předpokládalo, že právě Mexiko s postupem času získá uzavřením smlouvy nejvíce pozitiv. Předpokládal se růst konkurenceschopnosti, produktivity, efektivnosti a díky tomu i vytvoření nových pracovních míst. Také se předpokládalo sblížení výše vyplácených mezd ve všech třech zemích, k čemuž ale nedošlo. Není ale pochyb, že NAFTA má pozitivní dopad na celkový obrat obchodu mezi signatářskými zeměmi, na růst kvality obchodovaných výrobků a na jejich ceny. Liberalizací ekonomik a mezinárodního obchodu však dochází k novému, a není-li správně nastavena sociální a příjmoví politika státu, tak k nespravedlivému přerozdělování bohatství mezi jednotlivé skupiny obyvatel. Dalším výsledkem uzavření smlouvy o volném obchodu bylo snížení sazeb a cel. USA ale ponechaly dovozní clo na pro Mexiko důležitém vývozním artiklu, cukru. Na druhé straně, Mexiko zachovalo dovozní clo pro citlivé produkty, jakými jsou kukuřice a fazole. Navzdory pozitivním předpokladům zmíněných výše, NAFTA nenaplnila očekávání a v případě předpokládaného zvýšení pracovních míst se stal pravý opak. V Mexiku vzhledem k novým dovozům zemědělských produktů hlavně z USA přišli obyvatelé o zaměstnání. Počet zaniklých pracovních míst se po 10 letech platnosti smlouvy NAFTA odhadoval na 1,3 milionů.⁷⁹ Dalším negativně hodnoceným aspektem smlouvy NAFTA je prohlubující se rozdíl mezi severním vyspělým regionem Mexika a méně rozvinutým jihem. Ekonomický a průmyslový rozvoj byl zaznamenán pouze v severních mexických státech, nikoliv po celém Mexiku, což přispělo k dalším regionálním rozdílům v zemi.

Politická situace byla v 90. letech neklidná. Rolnické hnutí se radikalizovalo a ve venkovských oblastech rostlo násilí a kriminalita. Nemálo k tomuto faktu přispěla přítomnost armády.⁸⁰ V roce 1994 byl zavražděn prezidentský kandidát PRI Luis Donald Colosio Murrieta, který ve svém programu prosazoval mimo jiné boj proti korupci. Vyšetřování ukázala, že za vraždou kandidáta stály politické špičky včetně bratra tehdejšího prezidenta Raúla, avšak nikdy nebyl nikdo za tento čin odsouzen.⁸¹

⁷⁹ Castañeda, str. 52 - 53

⁸⁰ Mácha, str. 75 - 76

⁸¹ Carlos Balado, Filmový dokument *Colosio El Asesinato*, Mexiko, 2012

Dalším prvkem přispívajícím k politické nestabilitě bylo povstání Zapatistů v jižním státě Chiapas, které upozornilo na nespokojenost venkovského obyvatelstva Mexika. Otevřela se tím také otázka postavení indiánského obyvatelstva ve společnosti a problémy nižších vrstev. Od 90. let se totiž začala ještě více zhoršovat situace indiánského obyvatelstva v souvislosti se změnou stylu zemědělské politiky a ekonomického systému. Byla zastavena finanční podpora a ochrana indiánského a rolnického obyvatelstva. Tato změna způsobila krizi tradičního zemědělství v Mexiku.

Ke konci 90. let se stále více ozývaly hlasy kritiků vládnoucí strany PRI a její moc oslabovala. V roce 1997 vládnoucí strana ztratila většinu v parlamentních volbách a úřad primátora hlavního města získal Cuahtémoc Cárdenas, bývalý prezidentský kandidát ze strany PRD (Partido Revolucionario Democrático). Následující prezidentské volby v roce 2000 jen potvrdily tento trend. Post prezidenta získal kandidát opoziční strany PAN, Vicente Fox.⁸² Prezidentské volby v roce 2006 vyhrál opět kandidát strany PAN, Felipe Calderón, s jehož nástupem byla vyhlášena válka drogovým kartelům. Možná právě bezpečnostní situace a únava mexické společnosti nechala vyhrát v prezidentských volbách roku 2012 opozičního kandidáta z PRI, Enrique Peñu Nietu. Za ním se umístil kandidát strany PRD, André Manuel Lopez Obrador a až za ním kandidátka vládnoucí strany PAN, Josefina Vazquez Mota.

Mexiko patří od roku 2007 mezi členské státy Prohlášení o právech Indiánů vydané Organizací spojených národů. Toto prohlášení má po 30 leté debatě o právech indiánských obyvatel zlepšit jejich postavení ve společnosti. V Prohlášení je zakotvena například samostatnost indiánských obcí v politických, kulturních i ekonomických otázkách. I když je Mexiko jedním ze signatářů tohoto Prohlášení,⁸³ k jeho praktickému naplnění mexickými vládními autoritami zatím nedošlo. Problematická situace postavení indiánského obyvatelstva v mexické společnosti přetrvává i v 21. století.

⁸² Opatrný, Mexiko, str. 187

⁸³ UN, *Declaración de las Naciones Unidas sobre los derechos de los Pueblos Indígenas*, online: http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_es.pdf, cit. 20. 11. 2013

2. INDIÁNSKÁ OTÁZKA Z OBECNÉHO HLEDISKA

Pro účely práce je důležité věnovat více prostoru problematice původního obyvatelstva Mexika. Následující část popisuje obecné charakteristiky indiánské populace, věnuje se indiánským jazykům, obyvatelstvu, ústavním právům této skupiny obyvatel, podprůměrné úrovni vzdělání a institucím, které se zabývají problematikou indiánské populace.

V Mexiku se většina obyvatel domnívá, že Indiáni žijí stejným způsobem, jakým žili jejich předci před stovkami let, že jsou to jenom oni, kdo migrují do měst kvůli práci a vytvářejí okrajové chudinské čtvrti a že jsou to právě oni, kdo na ulicích žebrají almužnu. Vytváří se tak podvědomý obraz o tom, že Indiáni jsou chudí, že tato skupina vyžaduje pomoc, že nejsou schopni postarat se sami o sebe a proto jsou problémem pro celou společnost. Tyto myšlenky mohou být počátkem rasistických názorů zbytku společnosti. Vztah „být chudý“ a „být Indiánem“ spolu ale ve většině případů bohužel opravdu souvisí, jak uvidíme dále v práci.

Dalším stereotypem o indiánské populaci je tvrzení, že indiánské tradice a tradiční způsob života brání v přijetí moderního a jejich styl života je zpátečnický. Viditelným paradoxem vyskytujícím se v mexické společnosti je vyzdvihování tradice a aztécké kultury jako kořenů dnešní mexické společnosti na straně jedné a opovržení, diskriminace a pohrdání současnými Indiány a jejich životním stylem na straně druhé.⁸⁴ Toto pohrdání přetrvává až do současné doby. Rasismus vůči indiánské a velmi snědé populaci je v současné době velmi silný, navíc podporován televizí a reklamními kampaněmi, kde se objevují většinou osoby bílé rasy jako vzor krásy a úspěchu.⁸⁵

Je nutno zdůraznit, že u indiánské populace je velmi důležitým aspektem půda. Obdělávání a obhospodařování půdy bylo a v některých oblastech stále je, neoddelitelnou součástí každodenního života Indiánů. Jak je uvedeno v části věnující se historii Mexika, mnoho rolnických indiánských i čistě mestických rolnických komunit bojovalo právě za svou půdu a nemuselo se vždy jednat o boje se zbraněmi a ozbrojená povstání. Nespokojenost se zabíráním půdy byla vyjadřována i skrze bojkot a nesouhlas s koloniální správou či později s liberálními vládami. Problém vlastnictví půdy přetrvává do současnosti. Nejčastějšími způsoby vlastnictví půdy

⁸⁴ Paz, Octavio, *Postdata*, Fondo de Cultura Económica, Mexiko, 2004, str. 296- 297

⁸⁵ Navarrete, str. 11

Indiány jsou zemědělská družstva a společné vlastnictví.⁸⁶ Fungování zemědělských družstev ale také není bezproblémové, i když teoreticky navazuje na občinové vlastnictví půdy, promítají se v něm odlišné zájmy vedení, často členů politických stran, kteří se snaží o naplnění svých partikulárních zájmů. Zjednodušeně řečeno, problém s vlastnictvím půdy rolníků v Chiapasu plyne také z existence pouze dvou možných způsobů jejího nabytí, které byly ozbrojeným způsobem nebo přes politické vazby. První způsob nabytí představuje EZLN a druhý hlavně organizace Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos, dále CIOAC, ale i jiné rolnické spolky, napojené na chiapaskou vládní oligarchii.⁸⁷ Důkazem je, že za vlády guvernéra Castellanose v 80. letech byla v rámci pozemkové reformy rozdělována půda přidělena pouze Národní rolnické konfederaci (Confederación Nacional de Campesina, CNC) a organizaci CIOAC.⁸⁸ Na přerozdělování půdy v Chiapasu měly velký vliv právě rolnické organizace, které byly často napojeny na místní vládní strany. Už z tohoto důvodu nemůžou jednotlivá družstva fungovat efektivně, vedením jsou preferovány názory shodné s těmi vládnoucími autoritami a nedochází k dostatečně objektivnímu zhodnocení situace během rozhodovacích procesů. Ani přerozdělování půdy Zapatisty ale neprobíhalo spravedlivě, půda zabraná zapatisty v 90. letech byla rozdělena hlavně mezi jejich největší spřízněnce a podporovatele.

Existují také četné konflikty mezi místními komunitami, například mezi Zoquey a Lakandony. V důsledku výbuchu sopky Chichonal se v roce 1982 asi 3 tisíce Zoqueů přemístilo do Lakandonského pralesa, kde existoval velký tlak na půdu vzhledem k vyhlášení části pralesa Národní rezervací a asi 4 tisíce rodin se najednou ocitly na obývaném území nelegálně.⁸⁹ Toto samozřejmě mělo vliv na migraci a na zvýšený tlak na zemědělskou půdu po celém území Chiapasu. Problémy existují nejen mezi různými komunitami ale i v rámci jednotlivých komunit. Nejvíce neshod a následných rozepří mezi obyvateli komunit vzniká v důsledcích odlišného „politického“ smýšlení. Například obyvatelé obce Pachán v Chiapasu se v důsledku událostí v posledních desetiletích rozdělili na přívržence organizace CIOAC,

⁸⁶ Navarrete, str. 50

⁸⁷ Saavedra, Viqueira, str. 108

⁸⁸ Tamtéž, str. 33

⁸⁹ Tamtéž, str. 136 - 138

organizace Unión de Ejidos Tierra y Libertad, dále UETL a na podporovatele zapatistů. Takto rozdělená indiánská obec není schopna fungování.⁹⁰

Většina komunit a indiánských vesnic má svého patrona (*santo*), který je ochraňuje. Jemu jsou zasvěceny spektakulární oslavy v den jeho svátku. Oslavy jsou organizovány a financovány hlavně majordomy (městskými správci) a náboženskými představiteli.⁹¹ V náboženství se odráží mnoho evropských prvků přinesených Španěly. Katolické svátky se proluly se svátky indiánskými, jako například Semana Santa, kdy původní obyvatelé vítali jaro, nebo letní oslavy setby kukuřice, které se propojily s dnešními oslavami Sv. Jakuba.⁹² Náboženství zasahuje do všech oblastí každodenního života, do politického, ekonomického i společenského života. Mnoho jedinců z indiánských komunit ale v posledních dekádách změnilo své náboženství, nejvíce jich přešlo k protestantismu. Mezi hlavní důvody patří politická situace indiánských vesnic a vyloučení jedinců z rozhodovacích procesů, jelikož je náboženská moc spjata s politickou mocí. Vyjádřením nespokojenosti s politickým vedením, nařízeními apod. může být vzhledem k propojení náboženství s uspořádáním komunit změna náboženství. Situaci v Chiapasu problematika náboženství určitě neulehčovala. Například některá rolnická družstva měla katolické náboženství podmínkou a členové družstva nemohli být vyznavači žádného jiného náboženství. Mnoho evangelíků mělo problémy s členstvím v některých rolnických družstvech.⁹³ Ke změně náboženství se přiklánějí hlavně ženy, které jsou v komunitách s tradičním způsobem uspořádání marginalizovány. Dalším důvodem změny náboženství třeba i celých rodin je nadměrná konzumace alkoholu mužů během katolických náboženských svátků.⁹⁴

2.1. INDIÁNSKÉ OBYVATELSTVO

K přeformulování ústavy a uznání Indiánů jako základu mexického národa došlo v roce 2001. V prvních odstavcích kapitoly 1 článku 2 ústavy Spojených států mexických je uvedeno, že mexický národ je jednotný a nedělitelný. Složení národa je více kulturní, zákládající se na indiánském obyvatelstvu, které má původ v kulturách,

⁹⁰ Saavedra, Viqueira, str. 113

⁹¹ Navarrete, str. 88

⁹² Tamtéž, str. 90-91

⁹³ Saavedra, Viqueira, str. 123

⁹⁴ Navarrete, str. 92 - 93

keré se nacházely na dnešním mexickém teritoriu v počátcích kolonizace.⁹⁵ Uvědomění si své indiánské identity je kritériem pro určení, na koho se vztahují ustanovení o indiánském obyvatelstvu.⁹⁶ Indiánem je podle ústavy ten, kdo úplně nebo částečně dodržuje a zachovává kulturu, instituce a způsob života indiánského obyvatelstva, které se vyskytovalo na území před příchodem Španělů. Současně platí pravidlo, že tyto osoby se musí za Indiána považovat.⁹⁷ Ačkoliv v ústavě není zmíněna identifikace indiánských obyvatel podle jazyka, mnoho úřadů a institucí používá právě toto kritérium pro své statistiky.

Jak již bylo uvedeno výše, Indiáni v současné populaci Mexika představují menšinu. Při posledním sčítání lidu v roce 2010 bylo zjištěno, že v zemi se nachází 16 102 646 Indiánů, což je 14,9 % celkové populace.⁹⁸ Údaj ale může být zkreslený vzhledem k použité metodě sčítání, vzhledem k izolaci některých indiánských osad, kde neexistují cesty a není možné určit počet takto žijící populace a vzhledem k relativně vysokému počtu indiánské populace, která sezónně migruje za účelem hledání práce mimo své bydliště, například až do USA nebo do Kanady.⁹⁹ Dr. Raymundo Sánchez z Centra pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala sídlícího za městem San Cristóbal de las Casas potvrdil, že do mnoha osad představitelé Statistického úřadu Mexika pověřeni sčítáním obyvatelstva nezamíří nebo se jednoduše nedostanou. Údaje o počtu původního obyvatelstva jsou tedy často pouze odhady a vypovídají pouze o přibližném počtu.

Indiánské komunity jsou velmi heterogenní a ne vždy harmonické. Vzhledem ke kulturní a jazykové různorodosti je potřeba rozlišovat mezi jednotlivými indiánskými skupinami. Na obrázku č. 1 je znázorněna mapa Mexika se zvýrazněnými indiánskými regiony. Jak můžeme vidět, indiánská populace je nejvíce koncentrovaná na severu v západní části, na jihu Mexika a v jihovýchodní části

⁹⁵ Ústava Spojených států mexických 2001, článek 2, Cámara de Diputados, online: <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf>, platné znění v roce 2014,

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ CESOP, *Descripción sociodemográfica de la población hablante de lengua, autoadscrita como indígena y el resto de la población, a partir de los datos del Censo de Población y Vivienda 2010*, Mexiko, 2011, str. 4 a str. 7

⁹⁹ CDI, *Los hogares y la población indígena*, online:

http://www.cdi.gob.mx/index.php?option=com_content&task=view&id=211, cit. 14. 9. 2013

Mexika. Etnolingvistická a kulturní rozmanitost indiánské populace se odráží v jejím výrazném rozptýlení po celém Mexiku.¹⁰⁰

Obrázek 1 Indiánské regiony v Mexiku

Zdroj: CDI

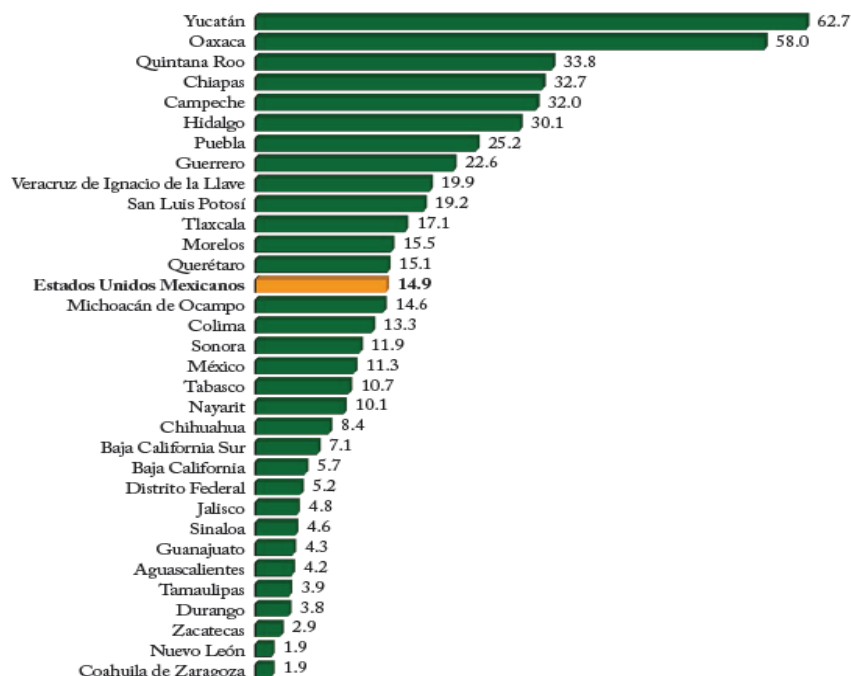
Na grafu č. 2 můžeme vidět poměr indiánské populace na celkové populaci jednotlivých států Mexika. Poměrně nejvíce Indiánů je ve státech Yucatán a Oaxaca, kde tvoří více než 50 % populace, následně stát Quintana Roo a stát Chiapas je až na čtvrtém místě. Nejnižší poměr původního obyvatelstva je ve státech Coahuila a Nuevo León, kde je to méně než 2 %.¹⁰¹

¹⁰⁰ CDI, *Regiones Indígenas de México*, online: http://www.cdi.gob.mx/regiones/regiones_indigenas_cdi.pdf, cit. 14. 9. 2013

¹⁰¹ CESOP, *Descripción sociodemográfica de la población hablante de lengua, autoadscrita como indígena y el resto de la población, a partir de los datos del Censo de Población y Vivienda 2010*, Mexiko, 2011, str. 11

Graf 1 Poměr indiánského obyvatelstva v jednotlivých státech

Porcentaje de población de 3 años y más por entidad federativa que se considera indígena

Zdroj: CESOP

V tabulce č. 1 můžeme vidět, kolik osob v celkové indiánské populaci v Mexiku v roce 2011 hovořilo indiánským jazykem a kolik se zařadilo k indiánské populaci na základě sebeurčení, tedy prohlášení se za Indiána. Je zajímavé, že je více osob, které se považují za Indiány, aniž by hovořili některým indiánským jazykem než osob, které hovoří indiánským jazykem a to téměř o 30 %. Údaje v tabulce se týkají populace starší 3 roky.¹⁰²

Tabulka 1 Indiánská populace podle způsobu určení (starší 3 let)

Populace – v milionech, starší 3 let					
Počet mluvčích indiánskými jazyky	6.6	Indiánská populace samo určená, nehovořící indiánským jazykem	9.1	Celková populace indiánského obyvatelstva	15.7

Zdroj: CESOP

¹⁰² CESOP, *Descripción sociodemográfica*, str. 17

2.2. INDIÁNSKÉ JAZYKY

Na základě jazyka mexická společnost rozlišuje mezi indiánskou populací a míšeneckou populací. Jazyk je velmi důležitým pro jednotlivé kultury, prostřednictvím jazyka jedinci přijímají hodnoty a informace. Podle jazyka většinová společnost rozlišuje mezi jednotlivými skupinami Indiánů, například Tzotzilové z Chipasu či Tarahumarové z Chihuahuy. Samotní Indiáni ale tento způsob rozlišování nepoužívají, pro ně je důležitá příslušnost k určité komunitě, na základě které se identifikují.¹⁰³

V Mexiku existuje velká rozmanitost indiánských jazyků. Je zde mezi 62 až 364 indiánskými jazyky, počet záleží na konkrétní definici jazyka. Můžeme ale konstatovat, že celkově přes šest milionů jedinců hovoří některým z indiánských jazyků, což je necelých 6 % celkové populace.¹⁰⁴ Mexický statistický úřad rozeznává celkem 94 indiánských jazyků.¹⁰⁵ Rozdělení indiánských jazyků se řídí podle příslušnosti k rodině indiánských jazyků. Rodiny rozlišujeme podle vzájemné podobnosti mezi jednotlivými jazyky. V rámci rodin se rozlišují ještě skupiny a až poté jednotlivé jazyky. Například v rodině yutoaztéckých jazyků rozeznáváme 4 skupiny, kterými jsou skupina pimanská, tarahumarská, huicholská a aztécká. V rámci těchto skupin ještě rozlišujeme 12 indiánských jazyků.¹⁰⁶

Nejvíce užívaným indiánským jazykem je náhuatl, kterým hovoří 23 % obyvatel hovořících indiánskými jazyky, následuje mayština, kterou používá 11,5 % obyvatel, dále je to tzeltalština se 7 %, následuje mixtečtina s 6 % a tzoltzilština s 6,5 %.¹⁰⁷

Tabulka č. 2 znázorňuje vývoj obyvatel hovořících indiánskými jazyky v poměru k celkové populaci. Je zřetelné, že celkový podíl indiánských mluvčích klesá. Ještě v roce 1930 byl tento poměr 16 %, podle výsledků posledního sčítání obyvatel je to již zmíněných necelých 6 %.¹⁰⁸ Je to způsobeno změnou životního

¹⁰³ Navarrete, str. 69 – 70

¹⁰⁴ V roce 1810 hovořilo indiánskými jazyky v Mexiku 60 % populace, v roce 1910 už to bylo pouze 13 %. Hingarová, Vendula; Květinová, S.; Eichlová, G., *Mexiko: 200 let nezávislosti - Indiánské jazyky v Mexiku*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2010, str. 263

¹⁰⁵ INEGI, *Clasificación de Lenguas Indígenas*, on-line
<http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/proyectos/aspectosmetodologicos/clasificadoresycatalogos/>, cit. 15. 9. 2013

¹⁰⁶ INEGI, *Clasificación de Lenguas Indígenas*

¹⁰⁷ CESOP, *Descripción sociodemográfica*, str. 8

¹⁰⁸ CESOP, *Descripción sociodemográfica*, str. 16

stylu indiánských komunit, ve 20. století aplikovanou jednotnou politikou vzdělávání a preferováním španělského jazyka.

Tabulka 2 Vývoj podílu populace hovořící indiánskými jazyky

Rok	Celková populace starší 5 let	Populace hovořící indiánským jazykem starší 5 let, v mil.	Poměr populace hovořící indiánským jazykem k celkové populaci
1930	14 028 575	2.3	16.0
1950	21 821 032	2.4	11.2
1970	40 057 728	3.1	7.8
1990	70 562 202	5.3	7.5
2000	84 794 454	6.3	7.1
2010	112 336 538	6.6	5.9

Zdroj: CESOP

Od roku 2003 existuje indiánský jazykový zákon (Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas),¹⁰⁹ ve kterém jsou indiánské jazyky definované spolu se španělštinou jako jazyky národní. Znamená to, že původní obyvatelé mají právo svůj jazyk používat v úředním styku, při vzdělávání či ho slyšet v médiích.¹¹⁰ Ovšem praktická stránka věci je odlišná, i přes to se ale jedná se o důležitý krok, jelikož po válkách za nezávislost byl jako jediný civilizovaný a moderní jazyk propagován pouze jazyk španělský. Zákony byly psány ve španělštině, výuka také probíhala pouze v tomto jazyce a stejně tak veškerý úřední styk. Pro indiánské obyvatelstvo bylo obtížné bránit svou půdu a svá práva bez znalosti tohoto jazyka.¹¹¹ V roce 2004 byl také vytvořen Národní institut indiánských jazyků (Instituto Nacional de Lenguas Indígenas, INALI), který má koordinační a poradenskou funkci v otázkách indiánských jazyků.¹¹²

S propagací španělštiny jako jediného jazyka rostla dvojjazyčnost. Bilingvismus je určitým přínosem pro indiánské obyvatelstvo, mluvčí jsou schopni se

¹⁰⁹ více na: www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/doc/257.doc

¹¹⁰ Hingarová, V.; Květinová, S.; Eichlová, G., Mexiko: 200 let nezávislosti - Indiánské jazyky v Mexiku, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2010, str. 267

¹¹¹ Navarrete, str. 75

¹¹² Hingarová, V.; Květinová, S.; Eichlová, G., str. 269

domluvit se zbytkem populace a zároveň si zachovat svou identitu, svou příslušnost k indiánské komunitě.¹¹³ I přes to je ale časté, že se dvojjazyční rodiče rozhodnou neučit své děti indiánskému jazyku s vírou, že tak podpoří jejich posun ve společenském žebříčku a že se snadněji začlení do většinové, podle nich lepší společnosti. Monolingvismus je podporován také mediálními prostředky, hlavně televizí. V porovnání s množstvím indiánské populace existuje také málo radiových stanic, které s podporou Komise pro rozvoj indiánského obyvatelstva (Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, CDI) vysílají své pořady v indiánských jazycích.¹¹⁴

2.3. NÍZKÁ ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ INDIÁNSKÉHO OBYVATELSTVA

Problematickým aspektem v oblasti vzdělání byl po vyhlášení nezávislosti Mexika prosazovaný systém výuky, výuka probíhala ve španělském jazyce a nerespektovala kulturní odlišnosti a styl myšlení domorodého obyvatelstva. Tento způsob výuky přetrval teoreticky až do 20. století, prakticky je až na malé výjimky praktikován dodnes. Přednášené informace můžou být indiánským dětem málo srozumitelné. Výuka se nepřizpůsobovala specifickým indiánským kulturám a pojetí světa. V mnoha případech vzdělání znamenalo přijetí většinové kultury a opuštění té tradiční.

Podle statistických dat z roku 2010 celá třetina dětí ve věku 6 – 14 let z indiánské populace nenavštěvuje žádnou vzdělávací instituci. Polovina indiánské populace dokonce ukončila vzdělání ještě na základní škole a dál nepokračovala. Obecně platí, že úroveň vzdělání je nižší u indiánského obyvatelstva než u většinové společnosti a to ve všech věkových kategoriích, což je alarmující skutečnost. Dalším aspektem, který negativně ovlivňuje školní docházku indiánské populace, je dětská práce. Děti jsou často již od útlého věku zapojeny do domácích i venkovních prací, aby tak pomohli rodinnému rozpočtu a svým rodičům. Často tak činí místo chození do školy.¹¹⁵

Graf č. 3 znázorňuje podíly analfabetů na indiánské populaci a na populaci celkově. V roce 2010 byl podíl analfabetů celkem 7,3 % obyvatel z indiánské

¹¹³ Navarrete, str. 76

¹¹⁴ Tamtéž, str. 76 - 77

¹¹⁵ Tamtéž, str. 113

populace sebeurčené, u populace hovořící některým z indiánských jazyků to bylo dokonce 26,6 %. Tyto podíly jsou relativně vysoké, zvažíme-li, že podíl analfabetů v neindiánské populaci je pouze 5,1 %. V celé populaci je míra analfabetismu v Mexiku 6,7 %.¹¹⁶

Graf 2 Podíl analfabetů

Porcentaje de población analfabeta

Zdroj: CESOP

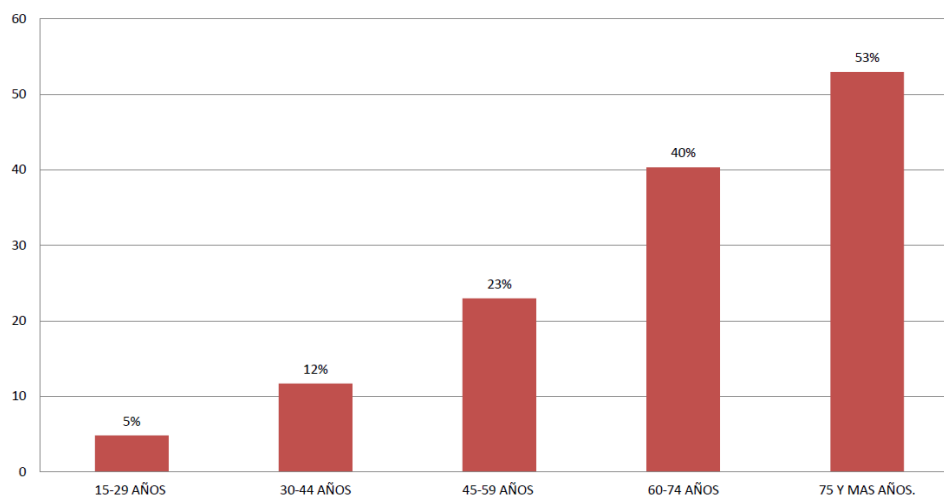
Z následujícího grafu je zřetelné, že vyšší míra analfabetismu u indiánského obyvatelstva se vyskytuje u starších věkových skupin. Ve věkové skupině 15 – 29 let je negramotných pouze 5 % populace, kdežto ve věkové skupině starší 75 let je negramotná více než polovina populace.¹¹⁷

¹¹⁶ CESOP, *Descripción sociodemográfica*, str. 29

¹¹⁷ Tamtéž, str. 30

Graf 3 Analfabetismus podle věkových skupin

Tasa de analfabetismo población indígena total por grandes grupos de edad
(hablante y autoadscrito)

Zdroj: CESOP

Výše uvedená data vypovídají a obecně velmi podprůměrné úrovni vzdělání indiánského obyvatelstva v Mexiku. Obtížnější přístupnost ke vzdělání, vzdělání v jiné kultuře a v jiném než mateřském jazyce, tradiční způsob života s odlišnými hodnotami a zapojení dětí do pracovních aktivit mají vliv na nízkou úroveň vzdělání původního obyvatelstva. V kapitole věnující se socioekonomické charakteristice obyvatelstva Chiapasu bude pokázáno na to, že místní obyvatelstvo vykazuje ještě horší hodnoty z oblasti vzdělání, než je celonárodní průměr indiánské populace.

2.4. ÚSTAVNÍ PRÁVA INDIÁNŮ

Podle platné ústavy pro indiánské obyvatelstvo platí speciální práva. Mezi ně patří například právo na vlastní sociální, ekonomické i politické uspořádání komunit, určení vlastního způsobu řešení vnitřních konfliktů (při dodržování lidských a jiných práv daných touto ústavou), volba vlastních představitelů komunit, autonomie v otázkách vzdělávání, jazyků atp.¹¹⁸

V části B článku 2 mexické ústavy je stanoveno, jakými způsoby vláda zajistí, aby nedocházelo k jejich diskriminaci, aby bylo dodržováno spravedlivé zacházení, ekonomický, sociální a kulturní rozvoj a autonomie. Federace, jednotlivé státy a obce

¹¹⁸ Ústava Spojených států mexických 2001, článek 2

mají povinnost podporovat ekonomický rozvoj indiánských oblastí, zajistit a zvyšovat školní docházku, podporovat dvojjazyčnou výuku, zajistit systém stipendií pro tuto skupinu obyvatel, vytvořit studijní programy podporující indiánskou kulturu a historii. Mexické autority mají dále povinnost zajistit přístup k veřejnému zdravotnictví, s využíváním tradiční medicíny, podporovat dobrou výživu skrze programy zaměřené hlavně na dětskou populaci. Další oblastí, kterou je stát povinen podporovat a usilovat o její zlepšení, je bydlení. Lepší bydlení by indiánskému obyvatelstvu mělo být zpřístupněno prostřednictvím výhodného systému financování z veřejných a soukromých zdrojů a také rozšířením veřejných služeb. Autority jsou také povinny umožnit indiánským ženám rozvoj skrze speciální projekty na ochranu jejich zdraví a motivaci ke vzdělání a k účasti v rozhodovacích procesech indiánských komunit. Dále jsou vládní instituce povinny zajistit rozvoj komunikačních kanálů za účelem propojení a sjednocení indiánských vesnic. Autority by také měly podporovat hlavně aktivity komunit, které vytvářejí přidanou hodnotou a které podporují udržitelný rozvoj. Měly by být také využity soukromé a státní investice za účelem vytvoření nových pracovních míst. V následující části ústavy je dokonce stanovena povinnost poskytnout sociální služby migrantům z indiánských vesnic a to nejen na národní, ale i mezinárodní úrovni. V závěru článku 2 je také uvedeno, že indiánské komunity mají právo uvádět připomínky, které budou v určitých případech brány v úvahu při vypracovávání Národního rozvojového plánu (Plan Nacional de Desarrollo, PND),¹¹⁹ který je na národní úrovni klíčový pro sociální a rozvojovou politiku indiánských komunit.

Ústavní práva Indiánů Mexika jsou tedy rozsáhlá a pokrývají kulturní, sociální i technickou oblast každodenního života obyvatel. Aplikace těchto ústavních práv je ale v praxi obtížná a v některých případech nereálná. Neexistují prostředky, které by zajistily dostupnost těchto práv všem jedincům indiánského původu. Ústavní práva Indiánů Mexika tedy většinou zůstávají pouze na papíře. V Mexiku obecně existuje nízká úroveň vymahatelnosti práva, navíc vzhledem ke korupci není vždy realizováno spravedlivé soudní řízení a v mnoha případech je bezpečnější nemít žádný vztah se soudními institucemi. V Mexiku neplatí pravidlo presumpce nevinny.

¹¹⁹ Ústava Spojených států mexických 2001, článek 2

2.5. INSTITUCE ZABÝVAJÍCÍ SE INDIÁNSKOU PROBLEMATIKOU

Následující část se věnuje charakteristice nejvýznamnějších institucí zabývajících se indiánskou problematikou.

Obecně můžeme rozlišit dva směry mexických indiánských hnutí: oficiální vládní proud a nezávislý proud. Indiánská hnutí ve 20. století splynula s rolnickými hnutími. Bylo tomu tak z důvodu zákazu existence náboženských nebo etnických politických stran a také vzhledem k tomu, že Indiáni byli pro některé sektory vnímáni jako nežádoucí a nepřízpůsobiví pro rozvoj a pokrok. Od 18. století se také v Mexiku velmi úzce propojuje indiánská a rolnická otázka. S cílem omezit propojení mezi indiánským hnutím s rolnickým a dělnickým, byly vytvořeny vládní instituce pro koordinaci politických aktivit Indiánů a vznikly Regionální kongresy indiánských ras (Congresos Regionales de las Razas Indígenas). V roce 1940 došlo k zorganizování Prvního indiánského celoamerického kongresu, dále ke vzniku Národní konfederace mladých Indiánů a Národní konfederace mladých a indiánských komunit. V roce 1973 bylo vytvořeno Národní indiánské hnutí (Movimiento Nacional Indígena, MNI) složené z indiánských profesorů, podporované vládní stranou PRI a začleněné do Národní rolnické konfederace (Confederación Nacional Campesina, CNC). O rok později byl v Chiapasu uspořádán první indiánský kongres, v jehož návaznosti byl v roce 1975 v Michoacánu uspořádán První kongres indiánského obyvatelstva (Primer Congreso de Pueblos Indígenas) a byla vytvořena Národní rada indiánského obyvatelstva (Consejo Nacional de Pueblos Indígenas, CNPI) s cílem vlády mít pod kontrolou indiánská hnutí stejně tak, jako měla pod kontrolou rolnická hnutí.

Během 20. století bylo v Mexiku vytvořeno několik institucí za účelem podpory a pomoci indiánskému obyvatelstvu. Nejvýznamnější institucí byl Národní indiánský institut (Instituto Nacional Indigenista, INI), který byl založen už v roce 1948.¹²⁰ Nahradil tak Autonomní úřad indiánských záležitostí (Departamento Autónomo de Asuntos Indígenas, DAAI).¹²¹ Původním cílem této instituce bylo dobrovolné přijetí základních prvků většinové mestické „národní“ kultury indiánskými komunitami. Hlavním prostředkem bylo vzdělání. V rámci této politiky bylo širokým skupinám

¹²⁰ Navarrete, str. 15

¹²¹ Korsbaek, Leif; Sámano Rentería; Miguel Ángel, *El Indigenismo en México: Antecedentes y Actualidad*, Universidad Autónoma Indígena de México, periodikum Ra Ximhai, vol. 3, č. 001, Mexiko, 2007, str. 203

indiánských obyvatel poskytnuto vzdělání ve španělském jazyce, samozřejmě se zaměřením na většinovou kulturu. INI doufalo v předání nových znalostí širším skupinám indiánského obyvatelstva. Kromě vzdělání INI poskytlo mnoha komunitám přístup k lékařské péči a umožnilo zlepšení technického vybavení indiánských vesnic, čímž se zvedla jejich životní úroveň. Na konci 70. let Národní indiánský institut opustil strategii jednotné národní kultury s cílem integrovat indiánské obyvatelstvo. Novou strategií bylo vyslechnout jednotlivé indiánské komunity a zjistit, jaké jsou jejich konkrétní potřeby. Cílem bylo, aby jednotlivé komunity určily programy, které měly být aplikovány. Naneštěstí ale byrokracie ve vládních složkách neumožnila realizaci této strategie. Tato strategie zůstala požadavkem indiánských komunit a to hlavně v 90. letech během radikalizace indiánského hnutí.¹²²

V roce 2003 se INI přetvořilo na Národní komisi rozvoje indiánského obyvatelstva (Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, CDI).¹²³ Cílem této komise je přispět k celistvému a udržitelnému rozvoji indiánských komunit, k jejich svobodnému sebeurčení a k realizaci jejich autonomie (v souladu s mexickou ústavou). Komise koordinuje a hodnotí aktivity ministerstev a vládních úřadů spojených s problematikou indiánského obyvatelstva. V minulosti tato koordinace chyběla a specifické potřeby indiánských komunit nebyly brány dostatečně v potaz. Byl vytvořen také Poradní výbor pro komisi (Consejo Consultativo), který je z většiny tvořen Indiány.¹²⁴

Další důležitou vládní institucí zabývající se problematikou indiánského obyvatelstva je Ministerstvo školství (Secretaría de Educación Pública, SEP)¹²⁵, které už na začátku minulého století zřídilo speciální školy pro indiánské děti. Stalo se tak v rámci projektů zaměřených na zlepšení vzdělání v zemědělském sektoru. Až do 70. let ale probíhala výuka pouze ve španělském jazyce. Bylo tomu tak za účelem již zmíněné integrace indiánské populace v rámci nastolené politiky Národního indiánského institutu. Na popud indiánských učitelů se v 70. letech začíná aplikovat

¹²² Navarrete, str. 121

¹²³ Cámara de Diputados, Ley de la Comisión nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, online: <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/261.pdf>, cit. 15. 9. 2013

¹²⁴ Navarrete, str. 15 - 16

¹²⁵ Více na: <http://www.sep.gob.mx>

dvojazyčná výuka. Ministerstvo školství od 70. let vyškolovalo na tisíce dvojazyčných učitelů a vydalo tisíce učebnic v 50 jazykových variacích.¹²⁶

Dalšími vládními institucemi, kterým je blízká problematika Indiánů, jsou organizace věnující se boji proti chudobě obecně. Indiánská populace je ve většině případů současně velmi chudou. V posledních několika dekádách jsou to programy Ministerstva pro sociální rozvoj (Secretaría de Desarrollo Social, SEDESOL) podporující rozvoj infrastruktury, tvorby nových pracovních míst či vzdělání. Projekty jsou zaměřeny hlavně na nejchudší indiánské regiony, kterými jsou Chiapas, Oaxaca a Guerrero.¹²⁷ Například projekty Oportunidades a Apoyo Alimentario podpořily téměř jeden a půl milionů indiánských dětí a dospívajících studijními stipendii a programy zaměřenými na výživu.¹²⁸

K Ministerstvu pro sociální rozvoj můžeme přiřadit také Ministerstvo zdravotnictví (Secretaría de Salud, SALUD),¹²⁹ které má řadu specifických projektů zaměřených na indiánskou populaci, například projekt Zdraví a výživa indiánského obyvatelstva.¹³⁰

V 70. letech vznikají na státu nezávislé organizace a družstva. Organizacemi zabývajícími se zemědělskými otázkami byly například Unie občanů Emiliana Zapaty (Unión de Comuneros Emiliano Zapata) a Koalice dělníků, rolníků a studentů úžiny (Coalición Obrero, Campesino, Estudiantil del Istmo, COCEI), která vznikla jako studentské hnutí s indiánskou a rolnickou tematikou. Ostatní organizace byly spíše etnického charakteru s cílem zrušit omezení, kterým museli indiánští obyvatelé i rolníci čelit. V 70. letech vznikají i mnohá studentská hnutí a skupiny, a to jak na regionální, tak celostátní úrovni. Stejně jako rolnická hnutí se snažily upozornit na ubohé podmínky života indiánské populace. Indiánské obyvatelstvo se postupně k těmto hnutím přidalo. V roce 1996 pak v souvislosti se zapatistickým povstáním vzniká Národní indiánský kongres (Congreso Nacional Indígena, CNI). Kongres se skládá z jednotlivých indiánských komunit, obcí a indiánských organizací. Členové kongresu jsou nezávislí na politických stranách. Ve druhé polovině 20. století vzniklo

¹²⁶ Navarrete, str. 16

¹²⁷ Navarrete, str. 17

¹²⁸ SEDESOL, *Benefician Oportunidades y el PAL a millón y medio de hogares indígenas*, online: <http://www.sedesol.gob.mx/es/SEDESOL/Comunicados/1222/benefician-opportunidades-y-el-pal-a-millon-y-medio-de-hogares-indigenas>, cit. 22. 10. 2013

¹²⁹ Více na: <http://portal.salud.gob.mx/>

¹³⁰ Více na: http://www.salud.gob.mx/docprog/estrategia_2/salud_y_nutricion.pdf

mnoho nezávislých rolnických organizací, ovšem velmi brzy se vzhledem ke státním dotacím a státní podpoře staly pouze nástrojem moci vládního aparátu na venkově.

Co se týče současných organizací, věnujících se problematice indiánského obyvatelstva v Chiapasu, můžeme jmenovat například MAÍZ: Movimiento Agrario Indígena, která vznikla v roce 1996 v celkem 12 státech Mexika. V Chiapasu se organizace zaměřuje na podporu lidských práv indiánského a rolnického obyvatelstva.¹³¹ Dále můžeme jmenovat například Středisko Nezávislé středisko zemědělců a rolníků (Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos), Centrum podpory ochrany práv Indiánů XI'NICH (Centro de Apoyo para la Defensa de los Derechos Indígenas XI'NICH),¹³² Centrum studií pro rozvoj indiánského obyvatelstva (Centro de Capacitación para el Autodesarrollo de los Pueblos Indios), Centrum pro práva Indiánů (Centro de Derechos Indígenas), Rada pro obranu svobody Indiánů (Comité de Defensa de las Libertades Indígenas), Indiánská ekologická federace Chiapasu (Federación Indígena Ecológica de Chiapas), Unie obchodníků pralesa (Operadora Comercial Unión de la Selva) a mnohé další.¹³³ Dále například Centrum pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studia Abya Yala (Sistema Intercultural del Desarrollo y Educación para los Indígenas), kterému je větší pozornost věnována v poslední kapitole diplomové práce. Existují desítky organizací, do kterých jsou jednotlivé chiapaské komunity sdruženy a které podporují indiánské obyvatelstvo (potažmo rolnické obyvatelstvo vzhledem k sjednocení rolnické a indiánské problematiky).

¹³¹ MAIZ, online:

http://www.maiz.org.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=168&Itemid=183, cit. 3. 12. 2013

¹³² Saavedra, Viqueira, str. 147

¹³³ Red de Información Indígena, Directorio de Organizaciones Indígenas de México, online:

<http://www.redindigena.net/dirnac/chiapas.html>, cit. 5. 12. 2013

3. CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO REGIONU

Na základě informací uvedených v předešlých kapitolách můžeme uvést, že Mexiko je vyspělým moderním státem, s rozvinutou rostoucí otevřenou ekonomikou, s nadprůměrnou hodnotou ukazatele lidského rozvoje, s bohatou historií a právním systémem ochraňujícím indiánskou tradici, ale s přetrvávajícími problémy pozemkové reformy. Jelikož se Mexiko skládá z 31 států a Federálního distriktu, je potřeba upozornit na regionální rozdíly, které v zemi existují. Jedním z nejzaostalejších regionů Mexika je považován právě jih Mexika, konkrétně se jedná o státy Chiapas, Oaxaca a Guerrero. Jaké jsou podmínky života v tomto regionu, jaké jsou problémy, kterým musí čelit místní obyvatelstvo a jaké okolnosti vedly ke vzniku těchto problémů je tématem následující části práce. Zaměřím se hlavně na stát Chiapas.

Následující kapitoly se věnují podrobněji historickému vývoji a socioekonomické charakteristice s cílem shrnout příčiny nepříznivé ekonomické, sociální a politické situace místní indiánské populace. Jak bude rozebráno podrobněji, ve zkoumaném regionu se nachází vysoké procento obyvatel indiánského původu. Zaměříme se tedy také na souvislost mezi existencí indiánského obyvatelstva a mírou životní úrovně v Chiapasu.

Stát Chiapas bychom mohli v porovnání s ostatními mexickými státy federace charakterizovat jako relativně izolovaný stát, ať už z hlediska geografického, politického či kulturního. Chiapas je nejnižnějším státem Mexika, od Guatemaly je ohraničen řekou Usumacintou. U pobřeží Tichého oceánu se nachází úrodná půda, kde se daří kávovým a ovocným plantážím a cukrové třtině. Zde se nacházejí také velké dobytčí statky. Další geografickou oblastí je pohoří Sierra Madre, které sahá až do výšky 4 000 m. n. m. Také zde se nacházejí příhodné podmínky pro pěstování kávy a kukuřice. Ve střední části regionu je úrodné údolí, kterým protéká řeka Grijalva. Zde se pěstují různé odrůdy kukuřice, cukrová třtina a zdejší hospodářství patří k nejvíce prosperujícím v celém Mexiku. V této zóně se nachází hlavní město Chiapasu Tuxtla Gutiérrez.¹³⁴ Od údolí se zvedá pohoří Los Altos, které je velmi rozmanité a je tvořeno několika kaňony, na jihovýchodě pohoří sahá až k Lakandonskému pralesu a k řece Usumacinta. Půda zde není tak kvalitní, jako

¹³⁴ Womack Jr., str. 30; Mácha, str. 10

ve výše popsaných oblastech. Je chudá na živiny a navíc tento region sužují silné deště až 8 měsíců v roce. Právě v této oblasti ale žije nejvíce obyvatel.¹³⁵ Centrem je město San Cristóbal de las Casas, které bylo v minulosti hlavním městem státu. Na severovýchodě regionu se nacházejí pastviny, plantáže kaka, banánů, papáj a plošiny zemního plynu a ropy.¹³⁶ Oblast je hlavně zemědělskou, převládá zde ale živočišná výroba nad rostlinou.

V Chiapasu se nachází 21 % ropných zásob a 47 % zásob zemního plynu Mexika. Z Chiapasu také pochází 55 % elektrické energie Mexika. Chiapas je také druhým největším producentem hovězího masa y kukuřice a 35 % národní kávové produkce pochází právě z Chiapasu, ale paradoxně 22,4 % chiapaské populace nemá přístup k pitné vodě.¹³⁷ Životní úroveň místních obyvatel je v tomto regionu podprůměrná, jak uvidíme dále.

Nábožensky se region také liší od celonárodního průměru, v Chiapasu se ke katolické církvi hlásí pouze 63 % obyvatel. Existoval zde a existuje silný vliv jiných náboženství, jako jsou presbyteriáni, baptisté či metodisté.¹³⁸

Musíme konstatovat, že ačkoliv je Mexiko řazeno mezi relativně vyspělé demokratické státy,¹³⁹ pro Chiapas toto tvrzení neplatí. Sociální nepokoje se prolínají i s nespokojeností v politické oblasti a ústí v nízkou důvěru v místní politické autority. Mexiko je obecně známé vysokou mírou korupce a klientelismu.¹⁴⁰ Navíc místní politický systém je značně nepružný, velice často v něm vystupují významné rodinné klany.¹⁴¹

3.1. ETNICKÉ SLOŽENÍ ZKOUMANÉHO REGIONU

Etnicky je zkoumaný region také velmi různorodý. Populace Chiapasu je v současné době téměř pět milionů obyvatel, jedná se o sedmý největší stát Mexika. V Chiapasu se nachází 1 142 tisíc mluvčích indiánských jazyků.¹⁴²

¹³⁵ Mácha, str. 13

¹³⁶ Womack Jr., str. 31

¹³⁷ CDI, *Dinámica socioeconómica de México*, Mexiko, 2010, str. 20

¹³⁸ Mácha, str. 21

¹³⁹ Freedom House, *Mexico - Country Report*, online:

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7661>, cit. 2. 11. 2013

¹⁴⁰ Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, online:

<http://media.transparency.org/imaps/cpi2009/>, cit. 2. 11. 2013

¹⁴¹ Mácha, str. 26

¹⁴² INEGI, <http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=mlen03&s=est&c=27638>

Hlavními indiánskými etniky zde jsou kmeny z mayské jazykové skupiny. Jedná se hlavně o Tzotzily (Tzotziles), Tzeltaly (Tzeltales), Č'oly (Choles), Tojolabaly (Tojolabales) a Mamy (Mames).¹⁴³ Dále se zde nacházejí Lakandoni (Lacandones), kteří obývají hlavně oblast Lakandonského pralesa (Selva Lacandona). Na severu jsou to hlavně Chujové (Chujos), Kanjobalové (Kanjobalos), Jacaltecové (Jacaltecos), Tectitecové (Tectitecos), Motozintlecové (Motozintlecos) a Tzeltalové. Směrem na západ jsou to opět Tzeltalové, Tuzantecové (Tuzantecos), Mixové (Mixos) a Zoqueové (Zoques).¹⁴⁴

V regionu se také nachází mnoho migrantů, hlavně středoamerických uprchlíků, kteří přišli do Mexika kvůli vypjaté politické a sociální situaci ve státech Střední Ameriky. Jedná se hlavně o Guatemalce, kteří hledali v Chiapasu útočiště kvůli občanské válce (1960 - 1996), Nikaragujce, kteří prchali kvůli nikaragujské revoluci ve 2. polovině 20. století, která se přelila i do sousedního Salvadoru a Hondurasu, což mělo vliv na migraci obyvatel těchto států do relativně stabilního Mexika.

3.2. HISTORIE ZKOUMANÉHO REGIONU

Pro lepší pochopení současné problematiky situace obyvatel Chiapasu a okolí je důležité věnovat pozornost historickému vývoji přímo ve zkoumané oblasti. Kapitola se věnuje významným historickým událostem a jejich vlivu na život místních obyvatel, hlavně indiánského původu. Je ale nutno upozornit na splynutí indiánské a rolnické problematiky ve zkoumaném regionu. Větší pozornost bude věnována v následující části práce zapatistickému hnutí, které do jisté míry změnilo pohled na tento region a přilákalo pozornost široké veřejnosti. Vývoj v Chiapasu je charakteristický dlouhou historií o nespravedlnosti, nerovnoměrnosti a konfliktech místních obyvatel.

¹⁴³ Katzenberger, *Living Conditions, Firs World, ha ha ha! The Zapatista Challenge*, City Lights Books, San Francisco, 1995, str. 33

¹⁴⁴ Francisca Quintana Hernández; Cecilio Luis Rosales, *Mames*, Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, Mexiko, str. 6

3.2.1. DOBÝVÁNÍ A KOLONIÁLNÍ SPRÁVA

Dobývání mayského území bylo kvůli decentralizovanému politickému uspořádání Mayů relativně zdlouhavé. Po dobytí regionu Španěly v roce 1528 byl Chiapas administrativně připojen ke Generálnímu kapitanátu Guatemala, spolu se Salvadorem, Hondurasem, Nikaraguou, Kostarikou a Panamou. Kapitanát byl součástí Místokrálovství Nové Španělsko.¹⁴⁵ Noví správci regionu ale do oblasti klid a stabilitu nepřinesli, naopak. Vypukly nové války, byly zavedeny pro Indiány nové nemoci a na dobytém území byly zavedeny vykořisťovatelské systémy práce, již zmíněná *encomienda* a *repartimiento*.¹⁴⁶ Docházelo také k zabírání půdy indiánských komunit.¹⁴⁷ Existovaly ale komunity v hornatých a těžko přístupných oblastech, které se nepodařilo podrobit a které si udržely nezávislost relativně dlouho.¹⁴⁸ Například bylo velmi obtížné podrobit si území dnešního Lakandonského pralesa, které ještě na konci 17. století nebylo pod kontrolou koloniální správy. Dlouhé boje se vedly také na Yucatánu a v dnešní severní Guatemale, kde se centrem nepodrobených Mayů – Itzů stalo město Tayasal. Do města se uchýlovali migranti z podrobených území a město se stalo i obchodním centrem. I když ke konci 17. století bylo město Tayasal dobyto, nebyla zde nastolena funkční správa nad místním obyvatelstvem, jelikož většina Itzů se stáhla hlouběji do vnitrozemí.¹⁴⁹ Mayové obecně dobře odolávali nastolené správě. Byli velmi přizpůsobiví a zvyklí přemisťovat se. Jejich odpor byl také podporován ze sousední britské kolonie, dnešního Belize, odkud jim byly dodávány i zbraně.¹⁵⁰

K výraznějšímu narušení sociálních vazeb uvnitř komunit došlo až na konci 17. století v důsledku změny vybíraných *tributů*, již nebyly požadovány zemědělské produkty, ale peníze. Došlo tak k monetizaci zemědělství a života místních rolníků. Ti museli hledat placenou práci nebo začít pěstovat komerční plodiny.¹⁵¹ Místní obyvatelé byli dále omezováni nucenými pracemi – již zmíněným *repartimentem*. Jednalo se o práci na třtinových a kakaových plantážích, dále také

¹⁴⁵ Mácha, str. 22

¹⁴⁶ Womack Jr., str. 32

¹⁴⁷ Křížová, str. 78-79

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 71

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 72-76

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 76-77

¹⁵¹ Tamtéž, str. 79

v dílnách pro zpracování barviv košenily a *indiga*.¹⁵² Komunitní vazby dále narušovalo nucené přesídlení Mayů do Španěly nově vytvořených sídelních jednotek. Cílem bylo, aby byla pracovní síla více centralizovaná, nikoliv rozptýlena.¹⁵³ Mayové se ale i přes tyto tlaky a nařízení vraceli do svých komunit a věnovali se dále zemědělství. Půdy byl v tomto období ještě dostatek.¹⁵⁴

Největší zásah do života Mayů představovalo nastolení nového náboženství, jehož určité prvky indiánské obyvatelstvo relativně rychle přijalo. V Guatemale a v Chiapasu to byli hlavně dominikáni, kdo ovlivnili podobu mayského náboženství. Hojně se projevoval synkretismus, kdy se smísily prvky původního náboženství s novým. Prakticky to znamenalo zachování náboženských aktivit a svátků, ale se změnou uctívaných osob.¹⁵⁵

Po zrušení *encomiend* a *repartimient* v první polovině 17. století systém přetrvával ještě několik desítek let, zvláště v Chiapasu. Napětí mezi místním indiánským obyvatelstvem a velkostatkáři vyústilo v několik povstání a to nejen v námi zkoumaném regionu, ale v různých částech dnešního Mexika. Zmíněné uspořádání pracovní síly ovlivňovalo i uspořádání společenských vrstev, kdy zámožní velkostatkáři měli ve svých rukou moc ve státu a veškeré zdroje přerozdělovali právě oni, což se v Chiapasu prakticky udrželo až do druhé poloviny 20. století.¹⁵⁶ Federální vládou jim byla dána relativní volnost výměnou za její podporu a loajálnost.

Během 18. století došlo ke změně koloniální správy vzhledem k již výše zmíněným bourbonským reformám. Nejsilněji reformy zasáhly právě původní obyvatele, došlo k novému uspořádání systému správy. Před reformami bylo indiánskému obyvatelstvu umožněno pokračovat v relativně autonomním systému správy svých komunit, ale bourbonskými reformami byla odstraněna místní oligarchie a nahradili ji nově dosazení španělští úředníci. Komunity ztratily relativní ochranu a došlo k jejich většímu začlenění do nového administrativního systému. Dále byly zvýšeny požadavky na pracovní sílu, rozšířily se *haciendy*, které byly závislé na

¹⁵² Křížová, str. 80

¹⁵³ Tamtéž, str. 82

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 82

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 87. Více o podobách synkretismu Mayů v: Křížová, str. 89-91

¹⁵⁶ Mácha, str. 22 - 24

levné pracovní síle.¹⁵⁷ Dochází k osídlování a obhospodařování dříve nevyužívané půdy, například méně úrodných, výše položených a hůře přístupných oblastí. Půda začala být nedostatkovým artiklem a tak dochází i k nelegálnímu zabírání půdy velkostatkáři a plantážníky.¹⁵⁸ Místní obyvatelé byli tímto nuceni migrovat a hledat nové způsoby obživy a oblasti vhodné k osídlení. V rámci reformy dochází také ke zvýšení tlaku v náboženské oblasti ve snaze omezit moc místních kněží v indiánských komunitách.¹⁵⁹

Obecně můžeme konstatovat, že španělský koloniální systém svými zákony, hospodářskou i náboženskou politikou narušil mayské tradice a tradiční způsob života.¹⁶⁰ Díky místním mayským písařům a příslušným zákonům bylo možné zachovat mayské jazyky jako hlavní komunikační prostředek v regionu až do 19. století.¹⁶¹ Indiáni se ale stále nacházeli na konci společenského uspořádání. V tomto období také začíná být půda nedostatkovým a velmi žádaným artiklem.

3.2.2. NEZÁVISLOST

Po uznání Mexika samostatným státem v roce 1821 se provincie Chiapas připojila k prvnímu Mexickému císařství generála Iturbideho. Vyhlášení nezávislosti Mexika na Španělsku ale stabilitu do Chiapasu nepřineslo. Po rychlém konci prvního císařství se opět bývalé provincie připojili ke kapitanátu Guatemala. K připojení všech oblastí státu Chiapas k Mexiku došlo až v roce 1842 a to přes protesty v Guatemale. Současná hranice mezi státy Mexiko a Guatemala byla vymezena až na konci 19. století.

Moci v Chiapasu se po vyhlášení nezávislosti ujali kreolové (*criollos*), tedy potomci Evropanů narození v Americe. Právě oni vybírali daně, poplatky a zároveň měli v rukou politickou i náboženskou moc. Postavení v novém státě se změnilo i pro míšence (*mestizos*), kteří ve společenském žebříčku postoupili výše, na rozdíl od indiánského obyvatelstva, které zůstalo na jeho konci.¹⁶² Místní indiánští rolníci, ale i nemajetní běloši a míšenci byli často zadluženi a nátlak bohatých vrstev je

¹⁵⁷ Saavedra, Viqueira, str. 72

¹⁵⁸ Křížová, str. 95

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 95-96

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 85

¹⁶¹ Tamtéž, str. 93

¹⁶² Tamtéž, str. 97

donutil prodat svou půdu za nepřiměřeně nízký obnos. V letech 1837 až 1889 vzrostl počet haciend v regionu z 853 na 3159.¹⁶³ Bylo tomu tak hlavně kvůli zabírání půdy původního obyvatelstva. Komunity byly také silně ovlivněny Lerdovým zákonem, který zrušil společné vlastnictví půdy, což se ve zkoumaném regionu vzhledem k zemědělské tradici projevilo velmi silně.¹⁶⁴

Haciendy se staly významnou charakteristikou regionu a Chiapas zůstal zemědělskou, relativně zaostalou oblastí. Vlastníky půdy byla úzká skupina velkostatkářů, kteří měli v moci kromě bohatství získaného na úkor místního obyvatelstva také chod regionu a o politických otázkách rozhodovali převážně oni. Ve správě státu Chiapas převládal spíše odtažitý a decentralizovaný vztah k celonárodní vládě Mexika.¹⁶⁵ Federální vláda zde, v nejjihnějším státu země, měla jen omezený vliv a nové zákony či nařízení procházely cenzurou této úzké vyvolené chiapaské garnitury.¹⁶⁶ Zatímco na federální úrovni v období poloviny 19. století Mexiko čelilo tlakům ze strany zahraničních mocností, v Chiapasu se rozpoutal vnitropolitický boj mezi liberály a konzervativci,¹⁶⁷ ze kterého jako vítězové vyšli liberálové.¹⁶⁸

Během 19. století je v Chiapasu problematika indiánského obyvatelstva spojena s problematikou rolnického míšeneckého obyvatelstva,¹⁶⁹ spojovali je stejné problémy, kterým museli čelit. Venkov se stal synonymem pro chudobu.

Liberální politika byla prosazována také na celonárodní úrovni prezidentem Porfíriem Díazem, který do země přilákal nemalé množství zahraničního kapitálu a vlivných zahraničních společností. Konkrétně v Chiapasu se tento vliv projevil zakládáním dalších rozsáhlých plantáží pro pěstování kávy, kakaa a banánů. Levnou pracovní sílu získávali majitelé plantáží z horských oblastí, čemuž se ale bránili majitelé haciend v Los Altos, kteří byli na této pracovní síle závislí. Tímto se dále prohluboval konflikt mezi chiapaskými liberály a konzervativci.¹⁷⁰

¹⁶³ Mácha, str. 27

¹⁶⁴ Křížová, str. 98-99

¹⁶⁵ Womack Jr., str. 32

¹⁶⁶ Mácha, str. 25 - 26

¹⁶⁷ Womack Jr., str. 33

¹⁶⁸ Mácha, str. 26

¹⁶⁹ Křížová, str. 103

¹⁷⁰ Mácha, str. 27 a Womack Jr., str. 33

3.2.3. MEXICKÁ REVOLUCE A POREVOLUČNÍ VÝVOJ

V Chiapasu proběhla revoluce o něco později než v ostatních státech Mexika, prakticky zde mexická revoluce začala až v roce 1914, kdy bylo Carranzovými zástupci zrušeno *peónství* a byla zavedena minimální mzda.¹⁷¹ Tento krok se setkal s tvrdým odporem výše postavené vrstvy obyvatel a jejich loajalita federální vládě byla opět vykoupena mnoha ústupky nejen v zaměstnanecké politice. Velkostatkáři práva námezdních dělníků a bezzemků nerespektovali a dlužní *peónství* tak v Chiapasu přetrvávalo ještě několik desetiletí. Mexickou revolucí nedošlo v Chiapasu k vyřešení majetkových vztahů půdy, ale naopak nadále pokračovalo omezování soukromého vlastnictví menších indiánských a míšeneckých rolníků a k podpoře silnějších a bohatších statkářů.¹⁷²

Zastánci revoluce v Chiapasu požadovali navrácení nelegálně zabraných pozemků majiteli haciend. Je nutno zdůraznit, že tento požadavek byl velmi silným vzhledem k vysokému počtu haciend a to nejen v tomto regionu, ale v celém Mexiku.¹⁷³ Stejně jako v ostatních státech Mexika i v Chiapasu po skončení mexické revoluce a po ustanovení článku 27 nové ústavy začala vznikat mnohá zemědělská družstva. V Chiapasu se dnes nachází 1714 družstev, která obhospodařují 41,4 % rozlohy státu.¹⁷⁴ Společně vlastněné pozemky nemohly být prodány ani pronajímány.¹⁷⁵

Z pohledu chiapaského indiánského obyvatelstva měla mexická revoluce malý praktický význam. Výsledek revoluce, ústava z roku 1917 se vůbec nezabývá indiánskou otázkou, nedefinuje pojem *Indígena* ani *indio* (dnes je pojem používaný pro chudého venkovana tmavé pleti). Ani Plan de Ayala Emiliana Zapaty nevěnuje pozornost indiánské otázce. Nová ústava, která teoreticky mohla podpořit rolnické indiánské obyvatelstvo, nebyla místními autoritami respektována a situace se pro původní obyvatelstvo v Chiapasu i obecně v Mexiku, nijak nezlepšila.¹⁷⁶

Podle autora Hernándezze Castilla až 30. léta 20. století přinesla významné změny do života indiánských rolníků, neboť guvernér státu Efraín Gutiérrez omezil působení velkých plantážníků a producentů kávy a začal přerozdělovat jejich

¹⁷¹ Mácha, str. 30

¹⁷² Tamtéž, str. 28 - 30

¹⁷³ Tamtéž, str. 29

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 70

¹⁷⁵ Křížová, str. 108

¹⁷⁶ Womack Jr., str. 36

půdu.¹⁷⁷ Agrární reforma, významný výsledek mexické revoluce, vyvrcholila v letech 1934 - 1940 za vlády prezidenta Cárdenase. V Chiapasu došlo k dalšímu přerozdělení a zabavení půdy velkých *haciend*. V roce 1930 byla průměrná velikost soukromého statku v Chiapasu 200 hektarů, kdežto v roce 1990 byla průměrná velikost menší než 50 hektarů.¹⁷⁸ Cárdenas byl oblíbeným prezidentem mezi širokou vrstvou obyvatel včetně malozemědělců a právě díky němu vládní Strana mexické revoluce, později PRI, získala velkou podporu. Nástupci prezidenta Cárdenase už nepokračovali v hojném přerozdělování půdy a navíc jimi přerozdělená půda v Chiapasu byla převážně obtížně přístupná či zalesněná.¹⁷⁹ Důležitým výsledkem porevolučního vývoje z pohledu zkoumané oblasti bylo sjednocení dělníků do různých odborů a družstev. Docházelo k tomu v mnohem větší míře než v jiných mexických státech.¹⁸⁰ Celé komunity se přemisťovaly za přidělenou půdou v rámci družstev. Proces přidělení půdy trval v některých případech desítky let, například u obce La Garrucha. Relativní spokojenost trvala do druhé poloviny 20. století, kdy si některé nově založené obce na přidělené půdě v rámci pozemkové reformy uvědomily, že jim rozloha terénu již nestačí a že se nachází v obtížném terénu, neexistuje tam přístup k vodě nebo se jedná o velmi nekvalitní půdu.¹⁸¹

3.2.4. DRUHÁ POLOVINA 20. STOLETÍ

Ve druhé polovině 20. století se v Chiapasu projevil silný populační růstu, což mělo vliv i na větší poptávku po pozemcích a zvyšoval se tlak na již přerozdělené pozemky. Situace byla z hlediska obživy indiánského obyvatelstva kvůli nedostatku půdy čím dál více neudržitelná.¹⁸² Na konci 60. let prezident Díaz Ordaz vyhlásil konec agrární reformy, ale z důvodu odporu početného venkovského obyvatelstva trvala agrární reforma až do 80. let. V případě Chiapasu se jednalo hlavně o přerozdělení půdy v Lakandonském pralese.¹⁸³ Žádosti o přerozdělenou půdu

¹⁷⁷ Hernández Castillo; Rosalva, Cronshaw, Francine, *Between Civil Disobedience and Silent Rejection: Differing Response by Mam Peasants to the Zapatista Rebellion*, Latin American Perspectives, Vol. 28, 2001, str. 100

¹⁷⁸ Lewis, Stephen, *Unmasking Chiapas: Recent Scholarship on Subcomandante Marcos, Disident Women, and Impotent Thugs*, Latin American Perspectives, Vol. 35, 2008, str. 183

¹⁷⁹ Mácha, str. 31 - 32

¹⁸⁰ Womack Jr., str. 38

¹⁸¹ Saavedra, Viqueira, str. 30 - 34

¹⁸² Hermosillo Paulina; Sierra Hortensia; Luis Díaz Elizabeth, *First World, ha ha ha! The Zapatista Challenge*, City Lights Books, San Francisco, 1995, str. 35

¹⁸³ Mácha str. 32

podávaly i malé komunity, například tzeltalská komunita La Garrucha v Lakandonském pralese, která v době podání žádosti měla necelých 90 obyvatel. Komunitě byla přidělena půda o rozloze 1 165 hektarů, ale jednalo se o půdu státní (*terreno nacional*), s obtížným přístupem v podhůří, bahnitou a nevhodnou k osídlení. Komunita i přesto ale zemědělskou dotaci přijala. Půda měla být rozdělena na parcely po 20 hektarech, což ale komunita vzhledem k různé kvalitě půdy jednotlivých parcel zamítla a dohodla se na společném vlastnictví, každá rodina si vybrala svůj kus půdy, a dokud ho spravovala, nikdo jiný nemohl tento kus půdy nárokovat. Když půda po několika letech přestala být produktivní, rodina se přesunula na jiný kus a ten, který měli dříve, se uvolnil pro další rodinu.¹⁸⁴ Logicky vyplývá, že tento způsob obhospodařování je neudržitelný a půda byla brzy vyčerpaná. Po 20 letech od podání žádosti přišlo potvrzení, že přidělená půda patří komunitě, v té době už ale komunita žádala o dotaci jiné půdy, jelikož tato už byla nevhodná k zemědělství a k osídlení obecně z důvodu nedostatku vody. O rozdělování pozemků rozhodovalo Oddělení záležitostí zemědělství a osidlování (Departamento de Asuntos Agrarios y Colonización, DAAC).¹⁸⁵ Bohužel La Garrucha nebyla jedinou obcí, která po několika desetiletích došla k závěru, že přidělená půda není dostačující a že je chudá na živiny potřebné k pěstování zemědělských plodin. Původní obyvatelé se tak často rozhodli pro opuštění družstva a komunity a vydali se hledat půdu do jiných částí Lakandonského pralesa. Paradoxem ale bylo, že skupiny Indiánů opouštěly družstva, ale zároveň přicházely nové, na tu samou neúrodnou půdu. Toto řešení, ke kterému se indiánské komunity uchýlily - výměna neúrodné půdy za jinou vyčerpanou půdu, je samozřejmě nelogické a nemohlo mít pozitivní výsledky. Při migraci docházelo také k narušení tradičních komunitních vazeb a měnila se hierarchie v rodinách i celkově v komunitách.

V průběhu 60. a 70. let se zvýšil počet obyvatel také v Los Altos, dokonce o 150 %, ¹⁸⁶ což vedlo k dalším migračním tokům, které ovlivnily rozprostření obyvatel v regionu. Růst populace, nedostatek a nízká kvalita přerozdělené půdy a zdlouhavé vyřizování žádostí o přidělení půdy vyvolaly významné přesuny indiánského obyvatelstva. Skupiny obyvatel směřovaly hlavně do jižní části státu,

¹⁸⁴ Saavedra, Viqueira, str. 23 – 25

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 26

¹⁸⁶ Womack, str. 49

do Lakandonského pralesa.¹⁸⁷ Tzeltalové se přemístili z Ocosinga, Cholové ze severu státu, Tzotzilové z výšin, Tojolabalové z nížin a Zoquové z centrálních údolí. Právě problematický vývoj v 60. a 70. letech 20. století spojený s populačním růstem a další nadměrnou kolonizací oblasti Lakandonského pralesa a jeho části Las Cañadas ovlivnilo následný vývoj v oblasti z hlediska marginalizace původních obyvatel a následné vyhocení situace.¹⁸⁸ Můžeme tedy říci, že v tomto období byly pro lakandonský region charakteristické socioekonomické, ekologické a demografické změny.¹⁸⁹

V roce 1974 byl v San Cristóbal de las Casas pořádán Programem pro socioekonomický rozvoj Chiapasu (Programa de Desarrollo Económico Social de los Altos de Chiapas, PRODESCH) první celostátní Indiánský kongres. Kongres byl důležitý z toho hlediska, že zde si jednotlivé komunity a etnické skupiny uvědomily, že čelí velmi podobným problémům. Tento indiánský kongres byl základním prvkem pro vznik rolnických organizací regionu. K šíření myšlenek kongresu přispěla také katolická církev.¹⁹⁰ Ve druhé polovině 70. let, po vzniku Národního koordinačního výboru indiánských národů, indiánská a tedy i rolnická otázka nabrala na intenzitě. Jejimi hlavními prvky byl boj o půdu a proti diskriminaci, boj za lepší pracovní podmínky rolníků a boj za větší dotace v zemědělství.¹⁹¹ V roce 1977 začíná působit již výše zmíněná národní rolnická organizace CIOAC,¹⁹² která reprezentovala asi 90 chiapaských komunit a prakticky fungovala jako odborový svaz. Organizace na sebe upoutala pozornost pochodem několika tisíc rolníků, kteří se vydali z Chiapasu do hlavního města, aby upozornili na problémy námezdních dělníků a na přetrvávající systém *peónství*.¹⁹³

V 80. letech se zhoršila bezpečnostní situace v Chiapasu. S nástupem nového guvernéra Castellanose Domíngueze se zvedla vlna násilí a zvýšil se počet útoků ze strany polovojenských jednotek na drobné rolníky a Indiány. Během jeho šestileté

¹⁸⁷ Barmeyer, Niels, *The guerilla Movement as a Project: An Assessment of Community Involvement in the EZLN*, Latin American Perspectives, Vol. 30, 2003, str. 124

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 123

¹⁸⁹ Veltmeyer, Henry, *The Dynamics of Social Change and Mexico's EZLN*, Latin American Perspectives, Vol. 27, 2000, str. 93

¹⁹⁰ Saavedra, Viqueira, str. 79

¹⁹¹ Barmeyer, str. 124 - 125

¹⁹² CIOAC, online: <http://www.cioac.org.mx/>, cit. 20. 11. 2013

¹⁹³ Mácha, str. 87

vlády bylo nahlášeno 153 vražd rolnických předáků a 503 případů mučení a únosů. Do popředí cílů rolnických hnutí se dostává demokracie a lidská práva.

Světová hospodářská krize v 80. letech změnila situaci v cenové politice v zemědělském sektoru, kdy ceny spadly natolik, že v Chiapasu i středně velcí producenti kávy a chovatelé dobytka museli opustit své živobytí. Nejúrodnější půda zůstala ve vlastnictví nízkého počtu statkářů, ekonomicky i politicky vlivných vlastníků půdy, kteří netvořili více než 1 % chiapaské populace. Prakticky byla tato úzká skupina vybraných osob u moci a měla k dispozici ekonomické zdroje již od dob vlády Porfiria Díaze. Chudí obyvatelé, z velké části indiánského původu, čelili dále politickému útlaku a vykořisťování.¹⁹⁴ V oblasti nadále roste napětí, v tomto období hlavně kvůli vytlačování drobných zemědělců těžařskými společnostmi a průmyslovými podniky.¹⁹⁵ Na druhé straně dochází k zabavování neobhospodařované nebo státní půdy indiánskými rolníky, ovšem výjimkou nebyla ani okupace úrodné půdy soukromých vlastníků.¹⁹⁶ Zmatky nastaly taky kvůli smlouvám a spisům o vlastnictví přerozdělené půdy, které si protiřečily a nebyly v nich jasně stanoveny hranice rozdělených pozemků.¹⁹⁷ Všechny tyto okolnosti přispěly k nestabilní situaci indiánského obyvatelstva, logicky bez jistoty obživy a jistoty střechy nad hlavou nemůže dojít k sociálnímu ani ekonomickému rozvoji jedinců.

Na konci 80. let nastupuje na post guvernéra Chiapasu Patrocinio González Garrido, který pokračuje v praktikách Castellanose. Dokonce zavedl nový trestní zákoník s cílem potlačit a umlčet opozici. Nelegálními se mimo jiné staly blokády veřejných institucí a demonstrace.¹⁹⁸ Na přelomu 80. a 90. let přišla chiapaská vláda s novou politikou přerozdělování pozemků, byl jím Program zemědělské regularizace (Programa de Regularización Agraria, ARIC). Strategie byla taková, že došlo k odkoupení pozemků soukromých vlastníků za nadprůměrné ceny a ty pak rozdělili loajálními rolníkům, těm, kteří slíbili, že nebudou nikdy požadovat rozšíření přidělené půdy. Půda byla z 80 % přerozdělena mezi rolníky z Národní rolnické konfederace (Confederación Nacional Campesina, CNC), zbytek byl rozdělen mezi rolníky

¹⁹⁴ Veltmeyer, str. 92 - 93

¹⁹⁵ Křížová, str. 119

¹⁹⁶ Saavedra, Viqueira, str. 32

¹⁹⁷ Tamtéž, str. 34

¹⁹⁸ Mácha, str. 90

z CIOAC, Národní unie zemědělských pracovníků (Unión Nacional de Trabajadores Agrícolas, UNTA), ARICu a CNPA.¹⁹⁹ Systém přerozdělování půdy v Chiapasu se stal méně spravedlivým a proměnil se v prostředek politické manipulace, jak jinak bychom mohli vysvětlit, že většina nově přerozdělené půdy spadla do vlastnictví rolníků z jedné státní organizace.

V 90. letech se situace vyostřuje, rolnické organizace jsou více radikalizované a zvyšuje se počet konfliktů mezi vládou a rolníky, dokonce i mezi církví a vládou.²⁰⁰ V Chiapasu v tomto období rostla produkce kávy a banánů a Chiapas se stal národním producentem číslo jedna.²⁰¹ Chiapas je dlouhodobě také největším národním dodavatelem elektřiny v Mexiku, a proto není pochyb, že stát zaujímá jistý strategický význam v národní ekonomice Mexika. Právě tento fakt může být důvodem vládních snah pacifikovat situaci v Chiapasu i za cenu potlačování lidských práv či za cenu podpory nedemokratických místních vlád, které měly prakticky volnou ruku při řešení vnitřních konfliktů.²⁰²

Během prezidentského úřadu Carlose Salinase de Gortari byl spuštěn projekt na potlačení chudoby v Chiapasu - Program národní solidarity (Programa Nacional Solidaridad, PRONASOL).²⁰³ Program byl realizován v letech 1989 až 1993 a v jeho rámci bylo investováno 450 milionů USD na podporu pracovních míst pro chudé rolníky.²⁰⁴ Prezident Salinas si byl vědom kritické situace v jižním Mexiku a v regionu byly dále realizovány programy rozvoje obyvatel a ochrany životního prostředí. Na druhé straně stejný prezident prosadil v roce 1992 reformu článku 27 ústavy Mexika, kterou chudí rolníci vnímali jako ukončení jejich poslední naděje v otázkách jistoty vlastnictví půdy.²⁰⁵ Problematickou situaci prohloubil guvernér státu Chiapas, když v roce 1992 zrušil zákaz komerční těžby pralesa, který prosadil prezident Salinas. Cílem zrušení zákazu byla podpora velkých těžbařských společností a velkostatkářů, kteří tak získali další prostor pro své pastviny. Logicky

¹⁹⁹ Saavedra, Viqueira, str. 33

²⁰⁰ Mácha, str. 92

²⁰¹ Womack Jr., str. 39

²⁰² Mácha str. 35-36

²⁰³ Hernández, Castillo; Rosalva, Cronshaw, Francine, str. 109

²⁰⁴ Womack, Jr. str. 41-42

²⁰⁵ Stahler Sholk, Richard, *Resisting Neoliberal Homogenization: The Zapatista Autonomy Movement*, Latin American Perspectives, Vol. 34, 2007, str. 52

vzrostla nespokojenost indiánských rolníků i malozemědělců chovajících dobytek, kteří vlivem těchto okolností zkrachovali.²⁰⁶

Následné podepsání a přijetí smlouvy NAFTA v roce 1994 bylo stvrzením budoucího chodu ekonomiky a politiky směrem k neoliberalismu, ekonomickému systému nepřijatelného pro mnohé chiapaské indiánské i míšenecké rolníky. Preferovaný ekonomický systém prakticky znamenal nárůst silné konkurence, například chiapaská kukuřice se prodávala za 240 USD za tunu, kdežto na hranicích s USA se kukuřice z lowy prodávala za 110 USD za tunu, tedy za méně než polovinu. V Chiapasu v té době bylo okolo 500 tisíc zemědělců, z nichž téměř všichni byli nějakým způsobem závislí na pěstování kukuřice.²⁰⁷

Výše uvedené změny měly zásadní vliv na život původního obyvatelstva. S rozvojem družstev došlo ke změně sociálních vztahů a středobodem všeho se stala blízká rodina, nikoliv už komunita. Mnoho družstev a jedinců také přizpůsobilo svou produkci plodinám žádaných na mezinárodních trzích, čímž se stali ekonomicky snadno zranitelnými vzhledem k častému kolísání cen na těchto trzích. Mayský tradiční způsob života se měnil také vlivem programů na podporu gramotnosti venkovských oblastí, které ale probíhaly převážně ve španělském jazyce.²⁰⁸

V roce 1994 propuklo v Chiapasu zapatistické povstání, které kritizovalo současnou vládu a její politiku, neoliberální systém a upozorňovalo na problematiku rolnického obyvatelstva, hlavně v jižním Mexiku. V jejich rétorice se často objevovala problematika domorodého obyvatelstva. Zapatistickému povstání je věnována následující samostatná kapitola.

3.3. ZAPATISTICKÉ POVSTÁNÍ

Současný život v jižním Mexiku je velmi úzce svázán s tzv. zapatisty. Jak uvidíme dále, zapatistické povstání ovlivňuje každodenní život mnohých obyvatel indiánského původu, i když samotné hnutí není indiánským hnutím. Zapatistické hpovstání můžeme označit za významný příklad sociálního hnutí odsuzující politiku neoliberalismu. Podle autora Stahlera Stolka aktivity zapatistů reprezentují boj proti

²⁰⁶ Womack, Jr., str. 56

²⁰⁷ Tamtéž, str. 57

²⁰⁸ Křížová, str. 111- 112

neoliberalismu, který se ale na konec přetřansformoval do podoby povstání za nezávislost, jehož cílem je právo na kulturní, ekonomické i politické sebeurčení. Zapatisté neboli EZLN (Ejército Zapatista de Liberación Nacional) je prakticky lidové hnutí, které vzniklo v jižním Mexiku a poprvé na svou existenci upozornilo 1. ledna 1994. Tehdy skupina asi 2000 povstalců (vláda zveřejnila číslo 200) obsadila důležitá města v Chiapasu²⁰⁹ a začala upozorňovat společnost na dlouhodobé sociální, ekonomické i politické problémy sužující místní obyvatele. Povstalci požadovali vypsání regulérních voleb, spravedlivou pozemkovou reformu, odmítnutí Severoamerické dohody o zóně volného obchodu a zlepšení situace obyvatel Chiapasu a celého regionu. Cíle a požadavky Zapatistů jsou obsaženy v několika tzv. Revolučních zákonech z poloviny 80. let. Další důležitý dokument mapující směr jejich činnosti jsou Dohody ze San Andrés z roku 1996, které podepsali jak zapatisté, tak představitelé mexické vlády. Dohody ze San Andrés jsou důležitým dokumentem, protože se jedná o návrh ústavních změn, na kterém se dohodly obě strany. Změny se měly týkat ukončení diskriminace, znevýhodňování a vykořisťování indiánského obyvatelstva, měla vzniknout možnost samosprávy ve všech oblastech indiánských vesnic.²¹⁰ Tyto dohody ale nikdy nebyly realizovány, což bylo pro mnohé velkým zklamáním. Byla také vydána četná „prohlášení z Lakandonského pralesa“, ve kterém zapatisté průběžně specifikovali a uváděli své požadavky a myšlenky. Nejsilnější požadavkem Zapatistů je autonomie indiánských komunit v kulturní, sociální, ekonomické i politické sféře a vznik samosprávných vesnic. Dalším požadavkem se stala podpora rozvoje indiánských jazyků a kultur.²¹¹ Na druhé straně jsou Zapatisté vnímáni jako manipulátoři a uzurpátoři, kteří navíc podporují nelegální osídlování Lakandonského pralesa a soukromých pozemků s heslem: „*La tierra siempre requiere trabajo y para esto se necesita que haya comunidad*“.²¹² Prakticky to znamená, že pokud zapatisté cítí, že se o půdu její soukromý vlastník či stát dostatečně nestará, mají právo na její zabrání.

Povstání pro národní a světová média představoval hlavně Subcomandante Marcos, indiánští rolníci byli pouze anonymními figuranty, za jejichž práva dle Marcose právě EZLN bojuje. Jakou úlohu ale mají Indiáni opravdu

²⁰⁹ Huerta, Alberto, *Firs world, ha ha ha! The Zapatista challenge*, City Lights Books, San Francisco, 1995, str. 31

²¹⁰ EZLN, *Documentos y Comunicados 3*, Ediciones Era, Mexiko, 1997

²¹¹ EZLN, *Documentos y Comunicados 2*, Ediciones Era, Mexiko, 1997

²¹² Saavedra, Viqueira, str. 59

v zapatistickém povstání a jak samotné povstání reálně ovlivnilo indiánské komunity, se od mediálního obrazu vytvořeného Zapatisty liší.

Otázka indiánského obyvatelstva se stala klíčovou, Mexičané i zahraničí veřejnost na ni poměrně slyšeli a reagovali. I když problematika indiánské populace nebyla pro zapatisty původně prioritní, po celém Mexiku EZLN probudili aktivitu občanské společnosti a odhodlání postavit se „neschopné“ vládě hájící pouze své zájmy.²¹³

Zapatisté svým povstáním dne 1. ledna roku 1994 vyzvali mexickou společnost ke spolupráci a podpoře v sesazení podle nich nelegitimního prezidenta Carlose Salinase de Gortari.²¹⁴ Faktorem ovlivňujícím podporu zapatistického povstání byl intenzivní kontakt se společností a s médii, oslovení občanské společnosti skrze svá prohlášení, celonárodní referenda, mezinárodní a národní schůzky a zasedání za účelem boje proti neoliberalismu a v neposlední řadě organizování indiánských národních kongresů a fór. Všechny tyto aspekty měly vliv na vytvoření široké základny podporovatelů EZLN, která se skládá jak z indiánského obyvatelstva, intelektuálů, prostých měšťanů, tak ze zahraničních významných osobností.²¹⁵

3.3.1. HISTORIE POVSTÁNÍ

Subcomandante Marcos, některé vládní složky se shodly na tom, že se jedná o Rafaela Guilléna Vicenteho, přišel ze severu Mexika do Chiapasu během 80. let. Nejprve narazil na komunikační a kulturní bariéry u indiánského obyvatelstva, ale postupem času tuto bariéru překonal a seznámil se s problematickou situací obyvatelstva v Chiapasu. Je důležité nepodlehnout vytvořenému obrazu zapatistů o nich samotných a tvrzení, že díky nim bylo upozorněno na problematickou situaci indiánského obyvatelstva jižního Mexika.²¹⁶ Z přehledu historického vývoje oblasti můžeme vyvodit, že nepokoje, nespokojenost, utlačování a chudoba provází místní obyvatele již několik staletí. Zapatistickému povstání předcházely četné nepokoje a určitě nebylo prvním povstáním v Chiapasu, například v roce 1992 při příležitosti

²¹³ EZLN, *Documentos y Comunicados 1*, Ediciones Era, Mexiko, 1997

²¹⁴ Barmeyer, str. 123

²¹⁵ Veltmeyer, str. 98 – 99

²¹⁶ Benjamin Medea, *First World, ha ha ha! The Zapatista Challenge - Interview: Subcomandante Marcos*, City Lights Books, San Francisco, 1995, str. 65

500. výročí objevení Ameriky se v Chiapasu konal pochod rolníků z Los Altos do města San Cristóbal de las Casas pod názvem „ 500 let okrádání, vraždění a ničení indiánského obyvatelstva“ (*500 años de robo, muerte y destrucción del pueblo indígena*). Pochodu se účastnilo dokonce přes devět tisíc Indiánů. Avšak pochod nebyl projevem krizové situace Indiánů, ale hlavně krize venkovského obyvatelstva, tedy rolníků a malozemědělců, nejchudších obyvatel státu.²¹⁷ Jak je uvedeno výše, problematika rolnického a indiánského obyvatelstva se v minulosti smísila, nejedná se o samotné Indiány.

Povstání samo o sobě trvalo pouze několik dní.²¹⁸ V jeho průběhu bylo se zbraněmi obsazeno sedm důležitých chiapaských měst.²¹⁹ Zapatisté ospravedlňovali své povstání se zbraněmi v ruce nechotou vlády zlepšit situaci v Mexiku, kde i přes tvrzení vlády, že Mexiko je vyspělou zemí, stále existuje hlad a podvýživa, diskriminace a využívání slabších. Po povstání se rozmohlo zabírání půdy indiánskými povstalci, které jimi samotnými bylo označováno za znovuzískání pozemků (*recuperación de terrenos*). Půda byla zabavována hlavně míšeneckému obyvatelstvu indiánským etnikem bez rozdílu, zda se jedná o vlastníky velkých statků či nikoliv, cílem bylo ukázat sílu indiánského obyvatelstva a jejich odhodlání nebýt na konci společenského žebříčku.²²⁰

Reakcí vlády na povstání bylo vyslání vojenských jednotek do oblasti a snaha o násilné potlačení zapatistů. Boje netrvaly dlouho, ale vyžádaly si přes 200 civilních obětí, 70 povstalců a 50 vojáků. Konflikt v Chiapasu se zformoval v tzv. válku nízké intenzity. Důvodem tohoto označení byla snaha vládní garnitury o mírové ukončení na straně jedné a aktivity armády a vládou podporovaných polovojenských skupin na straně druhé. Pro válku nízké intenzity je charakteristická vládní podpora civilního obyvatelstva například v podobě zdravotní péče, přístupu ke vzdělání, materiální pomoci atd., ale komunity podporující povstalce musejí čelit zavraždění, obtěžování a diskriminaci.²²¹

²¹⁷ Womack, Jr., str. 57

²¹⁸ Petrich, Blanche, *First World, ha ha ha! The Zapatista Challenge - Voices from the masks*, City Lights Books, San Francisco, 1995, str. 45

²¹⁹ Barmeyer, str. 123

²²⁰ Saavedra, Viqueira, str. 35

²²¹ Gilberth, Chris; Otero, Gerardo, *Democratization in Mexico: The Zapatista Uprising and Civil Society*, Latin American Perspectives, Vol. 28, 2001, str. 15

Pozornost světových médií i nezávislých pozorovatelů donutila vládu začít se zapatisty vést dialog a usilovat o uklidnění situace. Jako mediátor rozhovorů byl povolán katolický biskup Samuel Ruiz. Tři měsíce po povstání bylo v San Cristóbal de las Casas uspořádáno mírové sezení mezi vládou a povstalci. Při jednání byla přítomna média a tak se jednání v přímém přenosu šířilo po celém Mexiku. Dialogy ale nebyly úspěšné. Každá ze stran navrhovala radikální požadavky a domluva byla v nedohlednu. Jako reakci na aktivity EZLN vláda i přes sliby ukončit vojenskou okupaci Chiapasu do oblasti posílala stále více armádních složek a docházelo i k vraždám rolníků: během roku 1994 bylo zavražděno na 700 rolníků.²²²

Během prvního roku zapatistického povstání vzniklo prohlášením celkem 38 autonomních obcí, většina z nich byla umístěna mimo území kontrolované armádou.²²³ Tyto obce jsou naprosto nezávislé na státní správě a službách, jedná se o samosprávné vesnice.

Druhá polovina 90. let, ač s novým prezidentem a přísliby o ukončení násilností a zahájení stabilizačního procesu v Chiapasu, nepředstavovala pro obyvatele jižního Mexika zlepšení.²²⁴ Nový prezident Zedillo vydal zatykač na zapatistické představitele a došlo k útokům na zapatistické komunity ze strany vlády. Docházelo ke stahování se povstalců hlouběji do pralesa a armáda vojensky ovládala prakticky celé území Chiapasu. Vláda Mexika byla za postup proti povstalcům zahraniční i mexickou veřejností ostře kritizována a byla nucena zastavit boje a podporovat parlamentní Komisi pro usmíření a mír (Comisión para la Concordia y Pacificación, COCOPA), která vznikla na základě schválení Zákona pro dialog, usmíření a důstojný mír v Chiapasu. Následovala další jednání mezi vládou a povstalci, jejichž centrem se stalo město San Andrés, kde byly také v roce 1996 sepsány již zmíněné Dohody ze San Andrés.²²⁵ Během druhé poloviny dekády bylo EZLN velice aktivní.²²⁶ Mezi činnostmi kromě vyjednávání s vládou patřilo také zorganizování celonárodního referenda či dále spolu s COCOPA a CONAI Národního indiánského fóra, kterého se zúčastnili také zástupci z více než 30 indiánských skupin. Výsledkem fóra byla konečná formulace Dohod

²²² Barmeyer, str. 131. Více o biskupovi Samuelovi Ruizovi: Womack Jr., od str. 58

²²³ EZLN, *Documentos y Comunicados 2*, Ediciones Era, Mexiko, 1995, str. 181

²²⁴ Gilberth, Otero, str. 15

²²⁵ Tamtéž, str. 15

²²⁶ Stahler Sholk, str. 54

ze San Andrés. Toto fórum bylo později transformováno v Národní indiánský kongres. Následovalo ale dlouhé mlčení vlády, která neplnila své sliby, např. uvedení do praxe Dohody ze San Andrés či přerozdělení půdy.²²⁷ EZLN tedy v reakci na neochotu vlády zorganizovala První kontinentální setkání za lidskost a proti neoliberalismu. Mimo odborářů, zástupců indiánských skupin či různých hnutí za lidská práva se fóra zúčastnili také známé osobnosti jako Noam Chomsky, Robert Redford nebo Kevin Costner.²²⁸ Zapatisté i přes mediální podporu a dobře zorganizované akce nedosáhli svých cílů a jejich návrhy, či návrhy COCOPA byly vládou zamítány. Zapatisté se tedy stáhli do ústraní. Navíc se v roce 1997 začala stupňovat aktivita polovojenských jednotek, např. Mír a spravedlnost (Paz y Justicia) či Revolučního anti zapatistického hnutí (Movimiento anti-zapatista revolucionario), které útočily na zapatisty a na rolníky. Teror polovojenských jednotek se neorientoval pouze na zapatisty, ale i na obyčejné indiánské rodiny, což dokládá tzv. Actealský masakr, kdy byli napadeni místní obyvatelé při modlitbách. Výsledkem aktivit na vládní stranu PRI napojené organizace Mír a spravedlnost bylo 45 zavražděných obyvatel vesnice Acteal. Je ale důležité také zmínit, že členy této polovojenské skupiny jsou převážně tzeltalští Indiáni.²²⁹ Vidíme zde tedy negativní vliv zapatistického hnutí na vyhocení problematické situace ve zkoumaném regionu. Násilné akce konané organizací Mír a spravedlnost měly za následek migraci tisíců rodin. Podpora polovojenských jednotek ze strany vlády byla také objektem kritiky.²³⁰ Příklady propojení vlády a tímto typem skupin je vztah zákonodárce strany PRI Samuela Sáncheze Sáncheze, který se stal hlavním sponzorem skupiny Mír a spravedlnost a Norberta Sántize Lópeze, zakladatele Indiánského revolučního anti zapatistického hnutí (Movimiento Indígena Revolucionaria Anti-Zapatista, MIRA). Dalším příkladem je opět politik strany PRI, starosta obce El Bosque, Sebastián López, navázaný na polovojenskou skupinu Banány (*Plátanos*) či Almar Setzer Marseille spojen s organizací, která operuje v severní části státu Chiapas.²³¹

Začátek nového tisíciletí se vyznačoval další militarizací. Zapatisté zorganizovali Národní setkání za mír, práva indiánských obyvatel a proti militarizaci

²²⁷ Gilberth, Otero, str. 22 – 23

²²⁸ Tamtéž, str. 18

²²⁹ Berger, Mark, *Romancing the Zapatistas: International Intellectuals and the Chiapas Rebellion*, Latin American Perspectives, Vol. 28, 2001, str. 162

²³⁰ Hernández Castillo; Rosalva, Cronshaw, Francine, str. 112

²³¹ Tamtéž, str. 113

státu. Setkání se konalo v hlavním městě Ciudad de México. Vstup do nového tisíciletí byl také poznamenán prezidentskými volbami. Zapatisté vybízeli mexickou veřejnost k ukončení politického „monopolu“ vládnoucí strany PRI. EZLN byla také vyzvána ke spojení se s politickou stranou PRD a k vytvoření koalice, což ale zapatisté odmítli. Důležité je zmínit, že Chiapas byl klíčovým politickým tématem těchto voleb. Co se týče samotných aktivit zapatistů, ty se orientovaly spíše na kongresy a různé mítinky a na snahu udržet si nadále i mezinárodní podporu. Kongres konaný v roce 2001 byl spojen s významnou akcí: Pochod za mír a důstojnost, který prošel napříč celým Mexikem.²³² V roce 2001 také představitelé promluvili na půdě Kongresu a žádali o přijetí ústavního zákona o lidských právech, vycházejícího z Dohod ze San Andrés. Zákon byl sice nakonec schválen, ale ne v původní podobě. Činnost zapatistů zeslabila na intenzitě a představuje občasná prohlášení a výzvy k občanské společnosti. V roce 2003 vstoupil v platnost zákon ustavující Národní komisi pro rozvoj indiánských komunit (Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, CNDPI). Za jistý pokrok lze označit i jazykový zákon, schválený ve stejném roce jako CNDPI. Zákon je ale dost vágní a nekonkrétní a nesplňuje původní požadavky Zapatistů. Rok 2003 byl také významný tím, že v lednu zapatisté nenásilně, spíše symbolicky obsazují město San Cristóbal de las Casas a po dvou letech tak vystupují z ústraní. V roce 2005 pak vydávají už šesté Prohlášení z Lakandonského pralesa, kde shrnují svou historii, poslání a kde vysvětlují vznik a důležitost autonomních vesnic a jejich postoj k nim.²³³

Co se týče zakládání autonomních vesnic, tento zapatistický požadavek v Mexiku rozpoutal vlnu debat na téma samosprávy indiánských vesnic. Debat se účastnili samotní Indiáni, antropologové, média, intelektuálové a politici. Důležitým bodem diskuzí byl způsob určení, kdo vlastně je a kdo není Indiánem, na koho by se vlastně ustanovení samosprávných a samostatných vesnic vztahovalo. Otázkou bylo, co by se stalo s neindiánskou populací žijící v indiánských oblastech a naopak. Probíraným tématem také byla forma uspořádání autonomních vesnic a jejich právních a soudních systémů. Byly zmíněny také obavy, aby nakonec mexičtí Indiáni neskončili jako američtí Indiáni v rezervacích.²³⁴ Jisté je, že autonomní vesnice

²³² Stahler Sholk, str. 53

²³³ Enlace Zapatista, Sexta Declaración de la Selva Lacandona, online:

<http://enlacezapatista.ezln.org.mx/2005/11/13/sexta-declaracion-de-la-selva-lacandona/>, cit. 14. 9. 2013

²³⁴ Navarrete, str. 132-134

nejsou jednoduchým požadavkem a vyžadovaly by významné změny právního rámce Mexika i mexické společnosti.

V současné době je pozornost zapatistů věnována samotným komunitám. K zatím poslední veřejné akci zapatistů došlo 21. prosince 2012, kdy kolem 40 tisíc zapatistů pochodovalo chiapaskými městy, které byly v roce 1994 obsazeny. Vzkazem tohoto pochodu bylo: „Slyšeli jste? To je zvuk Vašeho upadajícího světa. (*Escucharon? Es el sonido de su mundo derrumbándose.*)“²³⁵

3.3.2. DOPADY POVSTÁNÍ

Zapatistům nemůžeme upřít jejich vliv na demokratizaci mexické společnosti v podobě přijetí určitých zákonů.²³⁶ EZLN rozhybala strnulé politické vazby a ukázala obyvatelům Mexika, že pasivitou akorát podporují nepotismus a klientelismus v zemi. Jako důsledek aktivizace a podpory společnosti začala vznikat různá hnutí, například ekologická hnutí, rolnická a jiná zemědělská, homosexuální hnutí a další spolky a nezávislé organizace, což můžeme označit za pozitivní přínos pro společnost.²³⁷ V roce 1996 byl také přeměněn Federální volební institut (Instituto Federal Electoral, IFE) na nezávislou organizaci s vedením bez politické příslušnosti.²³⁸

Co se týče indiánského obyvatelstva Chiapasu, dopady přítomnosti zapatistů jsou sporné. Chiapas je dodnes silně militarizovanou oblastí, a to právě kvůli EZLN.²³⁹

Zapatisté těží z podpory některých indiánských komunit, které je dokonce dotují i finančně. Kvůli zapatistickému povstání byl také narušen zemědělský cyklus komunit. Kvůli bezpečnosti, kvůli bojům či kvůli strategickému plánování nebyl dodržován klasický způsob a období sklizně zemědělských plodin, stejně tak bylo upuštěno od sběru lesních bobulí, hub a bylin. Tyto skutečnosti měly také vliv na nedostatek potravin indiánských a rolnických komunit.²⁴⁰

²³⁵ Esteva, Gustavo, *Nuevas formas de la Revolución*, Kinetik Conatus Ediciones CIDECI – Unitierra Chiapas, Mexiko, 2013, str. 39

²³⁶ Gilberth, Otero, str. 7 - 8

²³⁷ Tamtéž, str. 19

²³⁸ Gilberth, Otero, str. 9

²³⁹ Barmeyer, str. 123

²⁴⁰ Saavedra, Viqueira, str. 39 - 48

Vytvoření autonomních vesnic se potýká také s problémy. Ačkoliv devět z nich bylo vyhlášeno ihned po povstání,²⁴¹ jejich vývoj byl komplikovaný. Fungování ztěžoval nátlak armády a tak se některé komunity odvrátily od zapatistů a raději začaly čerpat finanční podporu státu. Vlivem zapatistů došlo k rozdělení indiánských komunit na podporovatele EZLN a na podporovatele vlády Mexika, což dodnes způsobuje společenské napětí.²⁴² Příkladem je komunita La Garrucha, kde byly rodiny nepodporující zapatisty silně marginalizovány a odtrženy od společenského života komunity. V jiných komunitách se dokonce celé rodiny kvůli napětí a strachu rozhodly k odchodu. Celkově se jednalo o stovky „vyhnaných“ rodin kvůli přijetí principů EZLN komunitou.²⁴³

Dopadem zapatistického povstání je také zvýšená migrace v oblasti, která začala ihned po povstání. K migraci bylo donuceno mnoho indiánských obcí kvůli jejich podpoře EZLN. Vládní ozbrojené složky se snažily potlačit tyto se zapatisty spřízněné vesnice a zlikvidovat tak zapatistické zásobovací základny. Mnoho vesnic tak bylo zničeno, či se jejich obyvatelé rozutekli do hor. Samozřejmě tato skutečnost zhoršila jak životní úroveň těchto obyvatel, kteří v lesích strádali, tak bezpečnostní situaci v oblasti.²⁴⁴ Zástěrkou armády pro prohledávání a okupování indiánských vesnic podporovatelů zapatistů byl boj proti drogovým pěstitelům a překupníkům. S tímto argumentem mexická armáda likvidovala indiánské obce, o kterých se domnívala, že jsou zapatistické.²⁴⁵ Vlivem EZLN docházelo a dodnes dochází k nadměrnému násilí v oblasti. Jako negativní skutečnost musíme také brát útoky místního obyvatelstva do Lakandonského pralesa, kde nelegálně zabírali půdu jiných *ejid* či statkářů, či půdu nepřidělenou patřící do chráněné přírodní oblasti. Často tam také čelili nátlaku ze strany polovojenských jednotek i vládních složek, které se je z neprávem zabraného území logicky snažili vystrnadit.²⁴⁶ Zabírání půdy a statků rolníky a indiánskými obyvateli bylo velmi časté. Své konání vysvětlovali například vlastnictvím pozemků jejich prarodičů, kteří ale nehovořili španělsky, tudíž je nebylo obtížné oklamat a získat půdu nečestně. Jejich pole byla přeměněna například na pastviny pro chov dobytka, kde posléze oklamání prarodiče pracovali jako

²⁴¹ EZLN, *Documentos y Comunicados*, str. 181

²⁴² Hernández Castillo; Rosalva, Cronshaw, Francine, str. 116

²⁴³ Saavedra, Viqueira, str. 40 - 43

²⁴⁴ EZLN, *Documentos y Comunicados 2*, Ediciones Era, Mexiko, 1995, str. 238 - 252

²⁴⁵ Saavedra, Viqueira, str. 45

²⁴⁶ Benjamin Medea, str. 59 a Saavedra, Viqueira, str. 49

námezdní síla. Indiánští rolníci se vlastně pouze „vrátili“ na půdu, která patřila jejich předkům.²⁴⁷

Také ceny potravin a základních produktů vzhledem k růstu poptávky vzrostly a snížila se kupní síla místních obyvatel. Také se vyskytla lokální inflace a pokles vyprodukovaných potravin v oblasti, jelikož místní producenti z bezpečnostních důvodů nedojížděli na svá pole umístěná mimo komunitu. Obchodníci, kteří nakupovali zboží u indiánských komunit, přestali kvůli bezpečnosti objíždět vesnice umístěné v Lakandonském pralese, což se projevilo negativně v příjmu komunit.²⁴⁸

S příjezdem vládních vojáků se v regionu také zvýšila produkce a spotřeba alkoholických nápojů a drog a využívání sexuálních služeb, což mělo vliv na dětskou nucenou prostituci.²⁴⁹ Paradoxně militarizace oblasti měla také za následek nárůst počtu vládních rozvojových programů a investic v Chiapasu. Cílem těchto snah ale bylo rozpolcení rolnického a indiánského hnutí.²⁵⁰ I když oficiálně trval ozbrojený konflikt pouze 12 dní, následující roky politického střetávání a vládou nevyhlášené, ale prakticky realizované války proti příznivcům EZLN, způsobily ještě větší destabilizaci regionu.

3.4. SOCIOEKONOMICKÁ SITUACE MÍSTNÍCH OBYVATEL

Už z přehledu historického vývoje je zřetelné, že socioekonomická situace obyvatel jižního Mexika není uspokojivá a místní populace čelí mnoha problémům. Cílem této kapitoly je zhodnotit sociální a ekonomické podmínky života obyvatel v této oblasti. Uvedené podkapitoly se věnují jednotlivým problematickým oblastem každodenního života místních obyvatel. Patří mezi ně dostupnost veřejných služeb, přístup k vodě, úroveň bydlení, pracovní podmínky, životní prostředí, demografický vývoj a další. Analýza bude provedena hlavně na základě statistických dat Statistického úřadu Mexika (INEGI), všeobecně dostupné literatury i na základě informací získaných při návštěvě zkoumaného regionu.

Jak jsem konstatovala dříve, jižní oblast Mexika je ekonomicky významná. Mohlo by se tedy zdát paradoxní, že i přes existenci nerostného bohatství Chiapas

²⁴⁷ Tamtéž, str. 59

²⁴⁸ Saavedra, Viqueira, str. 48

²⁴⁹ Gilberth, Otero, str. 15 - 16

²⁵⁰ Hernández Castillo; Rosalva, Cronshaw, Francine, *Between Civil Disobedience and Silent Rejection: Differing Response by Mam Peasants to the Zapatista Rebellion*, Latin American Perspectives, Vol. 28, 2001, str. 113

řadíme mezi nejchudší a nejzaostalejší státy Mexika. Jak je uvedeno výše, indiánská a rolnická problematika v tomto regionu vzájemně splývají a tyto dvě skupiny obyvatel čelí více méně stejným problémům. Problémy vyplývají hlavně z nedostatku půdy k obhospodařování, v současné době vzhledem k populačnímu růstu, který vyvrcholil v Chiapasu v 70. letech, ale pokračuje i v současnosti. Pro místní obyvatelstvo je pěstování plodin na jejich vlastní půdě základem obživy. Není-li půdy dostatek, vznikají problémy, jako například lokální potyčky mezi komunitami či družstvy, nárůst migrace, násilné zabírání půdy, nadměrné zatížení půdy a její následné znehodnocení. Tyto faktory následně ovlivňují vývoj v regionu a působí negativně na jeho rozvoj a na život místních obyvatel. Vyústěním je vysoká míra chudoby a marginalizace.

V Mexiku podle poslední zprávy Národní rady pro hodnocení rozvojové sociální politiky (Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social, CONEVAL) bylo v roce 2010 celkem přes 52 milionů osob žijících v chudobě a z toho téměř 13 milionů osob v extrémní chudobě,²⁵¹ jedná se dokonce o 46 % a 11,4 % populace. Chiapas zaujímá ve srovnání s ostatními státy Mexika první místo v podílu obyvatelstva žijícího v chudobě i v extrémní chudobě. Podle statistik téměř 80 % obyvatel Chiapasu žije v chudobě a skoro 40 % v extrémní chudobě.²⁵²

Mnoho rodin dále žije na rozhraní chudoby, kdy jsou vzhledem k nízkým nebo žádným příjmům sociálně zranitelní, respektive hrozí u nich nedostatek jídla, pití, topiva atd. V Chiapasu pouze 6 % obyvatelstva nežije v chudobě nebo v nestálých nepříznivých podmínkách.²⁵³ Je také důležité zmínit, že počet osob žijících v chudobě v Chiapasu roste, v letech 2008 – 2010 vzrostl o 204 tisíc osob, což je zhruba o 1,5 %, na druhé straně pozitivní je, že počet osob v extrémní chudobě klesá, ve stejném období klesl o 70 tisíc osob, tedy o 3 %.²⁵⁴

²⁵¹ Extrémní chudoba je nejkritičtější stádium chudoby, kdy mnoho lidí nemá přístup k základním potřebám jako je jídlo, voda, přístřeší, hygienické zařízení a zdravotní péče. Světová banka definuje extrémní chudobu jako živobytí za méně než 1,25 \$/den a osobu (podle PPP). The World Bank, *Ending Extreme Poverty and Promoting Shared Prosperity*, online:

http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/04/17/ending_extreme_poverty_and_promoting_shared_prosperity, cit. 17. 11. 2013

²⁵² Je třeba brát v úvahu, že chudoba je velmi relativní pojem a každý jedinec pocituje chudobu jinak. Navíc chudoba i extrémní chudoba jsou ukazateli určenými uměle Světovou bankou.

²⁵³ CONEVAL, *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012*, CONEVAL, Mexiko, 2012,

str. 11 - 12

²⁵⁴ CONEVAL, *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012*, str. 17

Mezi palčivé problémy populace Chiapasu patří hlavně nezaměstnanost, se kterou se potýká také téměř polovina obyvatelstva, stejně tak s korupcí, třetina obyvatel Chiapasu se setkala se špatným zacházením v lékařských zařízeních, pětina obyvatel za svůj největší problém označila potyčky s vládními institucemi a více než desetina za nejproblematictější označila nedostatečnou úroveň vzdělání.²⁵⁵

Pokud se zásadním způsobem nezmění způsob života populace žijící ve zkoumaném regionu, můžeme očekávat, že absolutní i relativní počet osob nacházejících se v chudobě a v nepříznivých sociálních podmínkách i nadále poroste. Problém chudoby původního obyvatelstva není problémem pouze určité skupiny, ale přelévá se do celé společnosti, konkrétním příkladem je migrace z venkova do měst, která s sebou přináší problémy v podobě zvýšené kriminality, zvýšeného tlaku na životní prostředí, zdroje vody, vyšší míry znečištění atd.

Při zpracování této kapitoly jsou používány hlavně data Statistického úřadu Mexika, dále INEGI). INEGI je oficiálním zdrojem, ale někteří autoři, například Mónica Vargas Collazos, upozorňují na nepřesnost prezentovaných statistických dat a na tendenci INEGI podceňovat indiánskou přítomnost v zemi. Dále jsem čerpala z dat Národní rady pro hodnocení rozvojové sociální politiky, dále CONEVAL. Statistiky jsou většinou aktuální k roku 2010, kdy proběhlo poslední sčítání lidu v Mexiku.

3.4.1. PŘÍSTUP KE ZDRAVOTNÍ PÉČI A KE VZDĚLÁNÍ

Podle dostupných statistik v Chiapasu obecně existuje nižší úroveň zdravotní péče a vzdělání. Nemůžeme říci, že se v Chiapasu nenacházejí lékařská zařízení, ani že zde nejsou přítomni lékaři. Vzhledem k velké rozloze, komplikovanému terénu a nedostatečné infrastruktuře ale jen pětina obyvatel navštěvuje lékařská zařízení.²⁵⁶ Celkem 36 % obyvatelstva Chiapasu ani nemá přístup k lékařské péči.²⁵⁷ Nízká návštěvnost lékařských zařízení bohužel platí i pro těhotné ženy. Pouze 60 % žen

²⁵⁵ Compendio de Información Estadística y Geográfica de Chiapas, *Seguridad Ciudadana*, str. 7, online: http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productosdgei/CIGECH/CIGECH_SALUD.pdf, cit. 15. 11. 2013

²⁵⁶ Compendio de Información Estadística y Geográfica de Chiapas, *Salud*, str. 3, online: http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productosdgei/CIGECH/CIGECH_SALUD.pdf, cit. 15. 11. 2013

²⁵⁷ CONEVAL, *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012*, str. 20

v Chiapasu alespoň jednou během těhotenství podstoupily lékařské vyšetření.²⁵⁸ V roce 1992 existovala v Chiapasu míra onemocnění malárií osmkrát vyšší než v jiných malarických oblastech v Mexiku. Podobná čísla vykazuje i míra onemocnění tuberkulózou, kdy se v Chiapasu tímto onemocněním nakazilo třikrát více osob než v jiných státech Mexika. Infekční průjem je také velkým problémem tohoto regionu. Na tuto nemoc zemře třikrát více dětí do pěti let než ve zbytku Mexika.²⁵⁹ Problematická je také vysoké procento podvyživených dětí. V Chiapasu je 1,6 % dětí do pěti let akutně podvyživených a každé desáté dítě mladší 5let mělo nižší váhu než by mělo mít.²⁶⁰ V Chiapasu třetina populace trpí nedostatkem potravin, respektive se musí každý den obávat o to, kde seženou jídlo a zda vůbec nějaké budou mít.²⁶¹

Z výše uvedených informací vyplývá, že ve zkoumaném regionu nemá většina populace přístup ke zdravotní péči. Lékařská péče není dostatečně distribuována mezi obyvatelstvo a je problematické navštívit lékařské zařízení v případě potřeby. Stát v této oblasti selhává v poskytování jedné ze základních služeb vyspělé společnosti – přístup ke zdravotní péči. Z nedostupnosti zdravotní péče logicky vyplývají zdravotní problémy a nemoci a populace, hlavně ta dětská tak podléhá i nemocem, které jsou snadno léčitelné.

Vzdělání je považováno za důležitou součást přípravy do života každého jedince. V Mexiku je v současné době jedním ze základních prvků pro zařazení jedince do pracovního procesu úroveň vzdělání a znalost španělského jazyka.²⁶² Samozřejmě k přetrvávajícímu nepotismu a klientelismu jsou důležité i kontakty a známosti, ale bez alespoň základního vzdělání a znalosti španělštiny je jedinec vyloučen z možnosti získat obstojné zaměstnání.

Vážným problémem ve zkoumaném regionu je nízká dostupnost vzdělání a ochota vzdělávat se. V kategorii osob starších 15 let je v Chiapasu celkově 37,1 % populace bez dokončeného základního vzdělání, což jsou nejvyšší hodnoty ze všech států Mexika. Podle výsledků sčítání lidu v roce 2010 patří mezi státy s nejvyšší

²⁵⁸ Compendio de Información Estadística y Geográfica de Chiapas, *Salud*, str. 10

²⁵⁹ Ochoa, Héctor, *Social inequalities and health in rural Chiaps, Mexico: agricultural economy, nutrition and child health in La Fraylesca Region, El Colegio de la Frontera Sur*, Mexiko, 1999, str. 2

²⁶⁰ Compendio de Información Estadística y Geográfica de Chiapas, *Salud*, str. 6 a str. 11

²⁶¹ CONEVAL, *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012*, str. 22

²⁶² Collazos, Mónica, *Nunca más un México sin nosotros: Expresiones etnopolíticas oaxaqueñas*, Instituto Nacional de Antropología e Historia, Mexiko, 2005, str. 47

mírou analfabetismu právě Chiapas se 17,9 % obyvatel, poté Guerrero s 16,8 % a Oaxaca s 16,4 %. V 60 % případů jsou negramotné ženy.²⁶³

Uvedené hodnoty by měly být varovným signálem nízké úrovně vzdělání v Chiapasu, která dosahuje hluboce podprůměrných hodnot, dokonce i hodnot nižších, než je celonárodní průměr úrovně vzdělání u indiánského obyvatelstva Mexika. Nevzdělaná populace je zranitelná a snadno manipulovatelná. Vzhledem k tomu, že se nejedná o pouhé výkyvy, ale o dlouhodobý problém, může se zdát, že snahy mexických autorit o potlačení nevzdělanosti nejsou dostatečné a že populace nevzdělaná a snadno ovlivnitelná je možná účelem. V historickém přehledu je zachycena neochota mexických autorit a vůdců řešit lokální problémy, naopak převládají snahy řešit své vlastní záležitosti s cílem zbohatnout a mít co největší moc nad co největším územím. Toho může být samozřejmě snadněji dosaženo, je-li populace nevzdělaná a bezmyšlenkovitě následuje dané pokyny. Údaj, že v 60 % jsou negramotné právě ženy, není překvapující. V machistické kultuře, která v Mexiku dominuje, ženy stojí v pozadí událostí a hlavními politickými i ekonomickými hráči jsou muži.

Pozitivní ale je, že právě v Chiapasu došlo k nejvýraznějšímu zlepšení za posledních 10 let, kdy se míra analfabetismu v těchto státech snížila o 5 procentních bodů. Podle studie ale Chiapas patří mezi mexické státy s nejhorsími ukazateli v oblasti vzdělání.²⁶⁴ V případě vzdělání existuje vztah mezi úrovní vzdělání a tím, zda jedinec hovoří indiánským jazykem. Ze statistik vyplývá, že v Chiapasu pouze 89 % obyvatel ve věku 6 – 11 let hovořících některým z indiánských jazyků dochází do vzdělávací instituce, u ne mluvčích je to 94 %.²⁶⁵ S rostoucím věkem se podíl dětí docházejících do škol ztelně snižuje, v Chiapasu je to 78 % Indiánů a 86 % neindiánské populace ve věkové skupině 12 – 14 let a ve věkové skupině 15 – 19 let už je to pouze 34 % indiánské populace a 51 % neindiánské populace.²⁶⁶ Budeme-li pokračovat ve statistice vzdělání a rozdělení na indiánskou a neindiánskou populaci, je nutné zmínit, že v Chiapasu je 40 % Indiánů analfabetů,

²⁶³ Compendio de Información Estadística y Geográfica de Chiapas, *Educación*, str. 2, online: http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productosdgei/CIGECH/CIGECH_ED UCACION.pdf, cit. 15. 11. 2013

²⁶⁴ CONAPO, *Concepto y dimensiones de la marginación*, Mexiko, 2010, str. 19

²⁶⁵ INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, INEGI, 2009, Mexiko, str. 13

²⁶⁶ Tamtéž, str. 15

u neindiánské populace je to 15 %.²⁶⁷ Můžeme konstatovat, že ukazatele z oblasti vzdělání vypovídají o horší úrovni vzdělání chiapaské indiánské části populace než neindiánské. Alarmující je fakt, že téměř polovina indiánské populace v Chiapasu neumí číst ani psát a u neindiánské je to „pouze“ necelá pětina. Jedná se o nepřehlédnutelný rozdíl v úrovni vzdělání indiánského a neindiánského obyvatelstva u všech uvedených ukazatelů. I přes vzdělávací kampaně a kampaně integrace původního obyvatelstva do jednotného mexického národa, jak je uvedeno v kapitolách věnovaných historickému vývoji, existují výrazné rozdíly mezi oběma populacemi. Rozdíl poukazuje na odlišný životní styl, odlišné potřeby a hlavně na odlišné možnosti mezi populacemi. Z nižší úrovně vzdělání indiánské populace vyplývají další problémy, například obtížnější uchycení na pracovním trhu, významnější a lépe placené posty vykonávají vzdělaní neindiánští jedinci a domorodé obyvatelstvo tak nemá přístup k lépe placenému zaměstnání ani k zaměstnáním s rozhodovacími pravomocemi či k pozicím, které by přispěly k rozvoji společnosti původního obyvatelstva (lékaři, kvalitní učitelé, architekti, ekonomové, atp.). Původní obyvatelstvo se nachází v situace podobné začarovanému kruhu. Nemají-li podmínky pro zlepšení situace, situace se nikdy nezlepší, ale nejsou schopni zlepšit své podmínky a postavení bez dostatečného vzdělání. V tomto směru jsou ocenitelné organizace zabývající se rozvoji a vzdělání indiánského obyvatelstva, ve zkoumaném regionu je to například organizace Centrum pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studia Abya Yala, které je pozornost věnována v poslední kapitole práce.

3.4.2. ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A ÚROVEŇ BYDLENÍ

Životní úroveň místních obyvatel je posuzována na základě kvality životního prostředí a úrovně vybavení domácností.

Jak je uvedeno výše v kapitole věnující se charakteristice zkoumané oblasti, většina obyvatel žije v hůře přístupných regionech, na hřebenech Sierry Madre či jejích svazích. Jedná se o oblasti, kde neexistují zpevněné nebo vůbec nějaké cesty. Při výkonu každodenních povinností a obstarávání obživy musí místní obyvatelstvo překonávat dlouhé vzdálenosti a obtížný terén.

²⁶⁷ Tamtéž, str. 16

V posledních dekádách také existuje velký tlak na životní prostředí z důvodu vysokého populačního růstu. Například rozloha Lakandonského pralesa se za posledních 30 let snížila o 30 % z důvodu odlesňování. Jak je uvedeno v kapitole věnující se charakteristice zkoumaného regionu, populační růst v tomto regionu byl markantní hlavně v 70. letech, kdy si i vládní autority uvědomily nutnost ochrany Lakandonského pralesa a jeho část vyhlásily národním parkem. Ovšem tyto vládní snahy problém bohužel nevyřešily. Lakandonský prales nepřestal být žádaným cílem migračních proudů nejen chiapaského obyvatelstva, které sem přichází s vidinou volné zemědělské půdy a vyhlídek na lepší život. Devastaci pralesa, kterou svými každodenními aktivitami způsobují, si již bohužel neuvědomují. Nejčastěji je k odlesňování používána technika vypalování, která ale zanechává půdu méně kvalitní a po několika letech užívání již není vhodná pro pěstování zemědělských plodin.²⁶⁸ Dalším problematickým aspektem zemědělství v této oblasti je nahrazování extenzivního způsobu obhospodařování půdy intenzivním. V rámci intenzivního způsobu jsou používány pesticidy a další umělá hnojiva. Půda je nadměrně zatěžována a chemicky ošetřována a dochází tak ke zhoršení její kvality, což následně vede k dalšímu odlesňování za účelem získání nové půdy. Odlesňování s sebou nese negativní environmentální a ekologické dopady. Kácení zalesněných ploch nemají na svědomí pouze indiánské a rolnické komunity Chiapasu, ale i mnohé podniky, od PEMEXu po Federální komisi pro elektřinu (Comisión Federal de Electricidad, CFE),²⁶⁹ přes farmaceutické společnosti po důlní společnosti. Na jedné straně nabízejí místnímu obyvatelstvu nové pracovní příležitosti, na druhé straně ale ničí jejich životní prostředí.²⁷⁰ Expanze chovatelů dobytka, ke které v regionu také dochází, a v minulosti v hojné míře docházelo, má nepříznivý dopad nejen na místní malozemědělce, ale i na biodiverzitu regionu. Ještě v 17. století, kdy došlo k rozvoji významnému rozšíření *haciend* a dobytčích farem, byl půdy relativně dostatek. I když docházelo již v tomto období k zabavování půdy původního obyvatelstva, nebyla půda pod tak vysokým tlakem, pod kterým se nachází zhruba od již zmíněných 70. let 20. století. Problém půdy a pozemkové reformy provází mexický stát v různé míře již od jeho počátku.

²⁶⁸ Mácha, str. 38 - 39

²⁶⁹ CFE, online <http://www.cfe.gob.mx/paginas/home.aspx>, cit. 8. 11. 2013

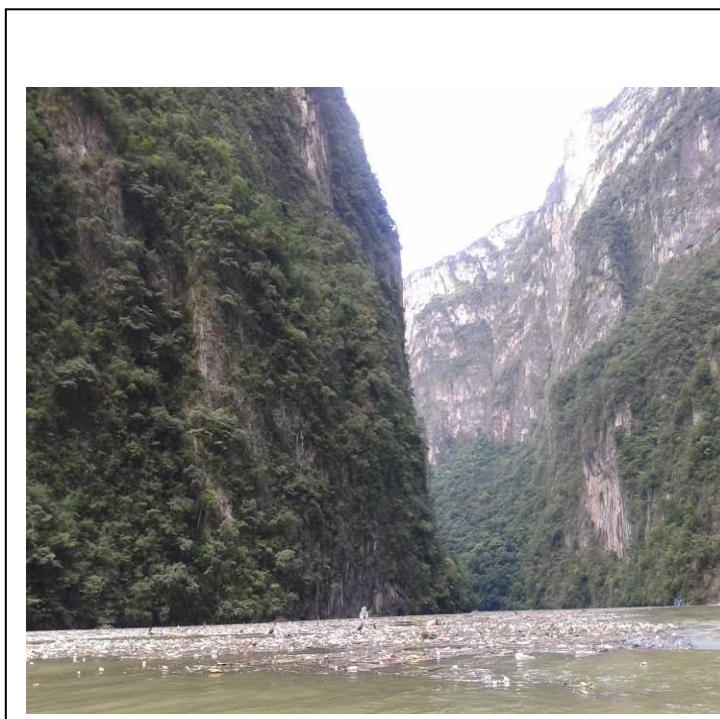
²⁷⁰ Navarrete, str. 125

Stát Chiapas je také bohatý na nerostné suroviny, jejichž intenzivní těžba je ale nešetrná k životnímu prostředí. Stejně dopady mají i nové stavby a rozvoj komunikací, které jsou v některých regionech vnímány negativně. Mnohé indiánské vesnice se často z tohoto důvodu brání rozvojovým a investičním projektům.²⁷¹ Je paradoxní, že právě rozvoj komunikací a investic je vnímán s tak negativním očekáváním. Je ale potřeba podívat se na situaci z pohledu domorodého obyvatelstva, kdy vládami, místními autoritami i majetnými velkostatkáři slibovaný rozvoj a zlepšení životních podmínek nikdy nepřišly a výsledky investičních projektů a plánů rozvoje byly určeny jen pro vyvolenou úzkou skupinu jedinců, místní oligarchii.

Je také nutno podotknout, že obyvatelé Chiapasu obecně nepřikládají udržitelnému způsobu života velký význam. Vyplývá to i z jejich způsobu života, kdy ještě donedávna většina jimi používaných prostředků byla čistě přírodní, ale dnes se neumějí vypořádat např. s plasty, kovy či chemickými látkami, které se v přírodě sami nerozloží. Smutným příkladem znečištěného životního prostředí je Sumiderský kaňon v Chiapasu, kdy sezónní deště zanesly odpadky, hlavně plasty, ze svahů a místních vesnic do řeky Grijalvy, která protéká kaňonem. Kaňon je ponechán silně znečištěný i přes to, že je vnímán jako „ctnost“ Chiapasu, je umístěn i ve státním znaku Chiapasu.

²⁷¹ Tamtéž, str. 18

Obrázek 2 Znečištěný Sumiderský kaňon

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

Míra vybavení domácností je také důležitým ukazatelem životní úrovně obyvatel. Nízká úroveň bydlení, bez kanalizace, toalety či elektřiny neumožňuje kvalitní způsob života jedinců. Pouze 80 % domácností v Chiapasu má ve svém obydlí kuchyň, v ostatních případech je kuchyň součástí hlavní a často jediné místnosti.²⁷² Častým případem je také neexistence podlahy z pevného materiálu. Podlahy jsou tvořeny pouze udusanou zeminou. Tento způsob bydlení s sebou vzhledem k nízkému hygienickému standardu přináší zdravotní rizika. V Chiapasu každá šestá a pátá domácnost nemá pevnou podlahu.²⁷³ Co se týče konkrétně indiánského obyvatelstva, 60 % indiánských rodin v Chiapasu má hliněnou podlahu. V neindiánských obydlích je to pouze 19 %.²⁷⁴

V případě střech příbytků je situace ještě výrazně horší, v Chiapasu má pouze necelých 30 % obydlí střechu tvořenou z pevných a odolných materiálů, většina je tvořena plasty, palmovými listy a jinými podobnými materiály. Na národní úrovni

²⁷² INEGI, *Distribución porcentual de las viviendas particulares habitadas por disponibilidad de cocina por entidad federativa, 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 30. 10. 2013

²⁷³ INEGI, *Viviendas particulares habitadas con recubrimiento en los pisos por entidad federativa, 2000, 2005 y 2010*,

²⁷⁴ INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, str. 25

je to přes 70 %.²⁷⁵ Podobně je tomu tak i v případě pevného materiálu použitého při stavbě stěn domků, v Chiapasu je pouze necelých 70 % obydlí postaveno z pevného tvrdého materiálu.²⁷⁶

Co se týče technického vybavení domácností, pouze malý zlomek domácností ve zkoumaném regionu vlastní počítač či pračku. Jedná se o luxusní spotřebiče. v Chiapasu má pouze třetina indiánského obyvatelstva televizi, 12 % vlastní lednici, 3,5 % domácností pere v pračce a pouze 1,2 % má počítač. U neindiánské části populace se jedná o znatelně vyšší hodnoty, kdy 80 % domácností vlastní televizi, 61 % lednici, třetina pračku a každá desátá rodina má i vlastní počítač.²⁷⁷ Evidentně se i materiální stránka každodenního života indiánského a neindiánského obyvatelstva liší. Opět zde vidíme rozdíl v úrovni bydlení mezi indiánskou a neindiánskou populací. I zde může být znatelně nižší životní standard výsledkem dlouhodobé diskriminace původního obyvatelstva, jeho nedostatečné začlenění do pracovního procesu, kde by měli jedinci šanci získat spravedlivé finanční ohodnocení za vykonanou práci.

V Mexiku bylo v novém tisíciletí vynaloženo značné úsilí za účelem pokrytí co největšího území elektrickou energií, hlavně v hůře přístupných oblastech. Ve státech Oaxaca, Guerrero a Durango je procento domácností bez elektrické energie nejvyšší. V Chiapasu byla v roce 2000 situace obdobná, ale při posledním sčítání obyvatel v roce 2010 se umístil Chiapas na pátém místě s pouze 3,8 % domácností bez elektřiny.²⁷⁸ Co se týče dostupnosti elektrické energie, došlo v novém tisíciletí ke značnému pokroku. Přístup k elektřině může zlepšit kvalitu života mnoha domácností.

V Mexiku má necelých 90 % domácností kanalizační systém. V Chiapasu je to 80 %.²⁷⁹ Rozdělíme-li ale statistiky podle indiánské a neindiánské populace, zjistíme, že v Chiapasu je napojeno na kanalizační systém pouze 43 % domácností indiánské populace, u neindiánské populace je podíl domácností s kanalizací

²⁷⁵ INEGI, *Viviendas particulares habitadas con materiales durables en techos por entidad federativa, 2000 y 2010*

²⁷⁶ INEGI, *Viviendas particulares habitadas con materiales durables en paredes por entidad federativa, 2000 y 2010*

²⁷⁷ INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, str. 32

²⁷⁸ CONAPO, *Concepto y dimensiones de la marginación*, str. 20

²⁷⁹ INEGI, *Porcentaje de viviendas particulares habitadas con disponibilidad de drenaje por entidad federativa, 1990 a 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

dokonce dvakrát vyšší.²⁸⁰ Nerozvinutý kanalizační systém s sebou nese celou řadu problémů. Neexistence kanalizace zvyšuje riziko přenosných nemocí, častým případem jsou infekční střevní onemocnění. I tato statistika dokazuje horší úroveň kvality života indiánské populace.

Mezi nejzávažnější každodenní problémy místní populace můžeme zařadit nedostupnost vody. Bez vody se snižuje životní standard obyvatel a logicky i hygienické návyky. Špatná hygiena vede k častějším onemocněním a k celkovému špatnému zdravotnímu stavu. Nalézt zdroje vody a zajistit její přítomnost v domácnosti může být problematické a časově náročné. Získaná voda může být navíc již znečištěná či jinak nevhodná ke spotřebě. V Oaxace, Chiapasu a Guerrero existuje nejvíce rodin bez zavedeného vodovodního systému, procento domácností bez napojení na vodní síť přesahuje 20 %. Na národní úrovni je to 12 % domácností bez přístupu k vodě.²⁸¹ Alarmující je statistika vykazující nedostupnost vody indiánského obyvatelstva v Mexiku a ostatní populace, kdy 71 % běžné populace má obydlí napojeno na vodní síť, ale pouze 26 % indiánské populace má vodu zavedenou přímo do obydlí.²⁸²

Existence záchodu v obydlí je také důležitým ukazatelem životní úrovně jedinců. V Chiapasu má 83 % indiánských obydlí nějaký typ záchodu, u neindiánské populace je poměr o něco vyšší, 91 %. Údaje jsou za rok 2005.²⁸³

Z výše uvedeného vyplývá, že životní standard indiánských obyvatel zkoumaného regionu je nízký. Domácnosti se potýkají s nedostatkem kvalitního materiálu při stavbě domků, nízké procento má přístup k vodě, stejně tak nízký podíl populace je napojen na kanalizační síť, vybavení příbytků je velmi strohé a životní prostředí, které je obklopuje, je soustavně znečišťováno ať už jejich aktivitami nebo aktivitami privátních společností. Také se ukázalo, že úroveň bydlení populace indiánského původu je výrazně horší než neindiánského obyvatelstva.

²⁸⁰ INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, str. 31

²⁸¹ INEGI, *Porcentaje de viviendas particulares habitadas con disponibilidad de agua por entidad federativa, 1990 a 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

²⁸² INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, str. 26

²⁸³ Tamtéž, str. 29

3.4.3. PŘÍJEM DOMÁCNOSTÍ

Co se týče příjmu domácností, indiánská populace je vystavena diskriminaci v podobě nižšího platového ohodnocení. Pracovní podmínky se pro Indiány také často liší od běžného standardu, mnoho indiánských zaměstnanců nemá řádně uzavřeny smlouvy, nemají zdravotní pojištění, není dodržován maximální počet pracovních hodin a navíc Indiáni vzhledem k nízké úrovni vzdělání vykonávají většinou pouze podřadné práce.²⁸⁴ Tato skutečnost vyplývá již z historického vývoje problematiky indiánského obyvatelstva. Již v minulosti bylo indiánské obyvatelstvo nuceno vykonávat podřadné práce, navíc velmi špatně či vůbec placené. Příkladem je již několikrát zmiňované *peonaje* nebo těžké práce na třtinových, kávových a jiných plantážích. Zámožní velkostatkáři ani jejich rodina samozřejmě těžkou práci nevykonávali, na tvrdou práci byli „najímání“ indiánští pracovníci. Nízké finanční ohodnocení, špatné pracovní podmínky a vykořisťování bohužel přetrvávají dodnes. Nezaměstnanost a nepřiměřeně nízký příjem pracujících jsou také logickým vyústěním nízké úrovně vzdělání a příležitostí prosadit se. Stálý příjem je jedním z faktorů rozvoje, zvyšuje životní úroveň jedinců a jejich rodin.

Nejnižší příjmy jsou vypláceny ve státech Chiapas, Oaxaca, Guerrero a Yucatán. V Chiapasu dokonce téměř 70 % zaměstnaných osob nemá plat vyšší než dvojnásobek minimální mzdy. V Oaxace je to 57,8 % zaměstnaných, v Guerrero 54,9 % a na Yucatánu 53,3 % zaměstnaných.²⁸⁵ V Mexiku je průměrná minimální mzda 63,07 mexických pesos na den, tato částka odpovídá zhruba 2 838 Kč měsíčně.²⁸⁶ Jen 21,9 % indiánského obyvatelstva v Chiapasu má klasické zaměstnání se mzdou, na celonárodní úrovni je to třikrát více.²⁸⁷ Uvedené statistiky musíme brát s rezervou, jelikož v Chiapasu existuje velké procento domácností, které se živí samozásobitelstvím, tedy nevstupují ani nemají potřebu vstoupit na pracovní trh. Tento způsob života je ale z dlouhodobého hlediska a za daných podmínek, kdy se zhoršuje kvalita půdy a existuje její nedostatek, neudržitelný. V Chiapasu je také realitou, že příjem obyvatelstva žijícího mimo chudobu a riziko

²⁸⁴ Collazos, str. 46

²⁸⁵ CONAPO, *Concepto y dimensiones de la marginación*, str. 23

²⁸⁶ Vlastní výpočet na základě dat Secretaría del Trabajo y Previsión Social a Comisión Nacional de Salarios Mínimos, on-line: http://www.conasami.gob.mx/pdf/tabla_salarios_minimos/2013/01_01_2013.pdf, cit. 7. 6. 2013

²⁸⁷ INEGI, *Indicadores de ocupación y empleo al tercer trimestre de 2013*, online: <http://www.inegi.org.mx>, cit. 7. 11. 2013

sociální zranitelnosti je 40krát vyšší než příjem jedinců žijících v extrémní chudobě. Jedná se o největší rozdíl ze všech mexických států.²⁸⁸ Tento údaj vypovídá o výrazně nerovnoměrném přerozdělení příjmů mezi skupiny obyvatel, ovšem ani tento údaj není překvapující, jelikož nerovnoměrné přerozdělení příjmů je v Chiapasu praktikováno již od příchodu Španělů a následně nabralo na intenzitě hlavně kvůli existujícímu velkému počtu *haciend*, velkostatků a plantáží, kdy příjmy byly přerozdělovány mezi úzkou vládnoucí skupinu jedinců a jejich rodiny.

Vzhledem k tomu, že ekonomika regionu je málo diverzifikovaná, jak je uvedeno výše, jedná se hlavně o zemědělství, je většina příjmů místních obyvatel závislá na světových cenách těchto zemědělských plodin. V současné době jsou jimi hlavně banány, kukuřice, káva a cukrová třtina.²⁸⁹

Chiapas je ekonomicky také relativně závislý na remitencích.²⁹⁰ Od roku 1995 do roku 2004 stát postoupil v hodnocení výše remitencí mezi mexickými státy a to z 27. na 11. místo.²⁹¹ Remitence do Chiapasu plynou hlavně z USA. Z výše uvedeného historického přehledu vyplývají důvody migrace za prací do zahraničí či do jiných mexických států. Jsou jimi nedostatečné uplatnění na pracovním trhu, nedostatek pracovních příležitostí, nedostatek půdy pro místní zemědělce a jejich potomky v důsledku populačního růstu, zabavování půdy či její vyčerpání. Jistý vliv má bezesporu i bezpečnostní situace, kdy v souvislosti se zapatistickým povstáním stoupl počet vojáků a federální policie v Chiapasu a i mezi samotnými obcemi existuje napětí. Příliv guatemalských a jiných středoamerických uprchlíků má také vliv na sociální napětí v oblasti.

Mezi důležité složky příjmu domácností v Chiapasu patří turismus. Indiánské ženy a dívky či malí chlapci prodávají své ručně vyráběné výrobky v ulicích turisty navštěvovaných měst. Ceny výrobků jsou ale nepřiměřeně nízké vzhledem k vynaloženému času na jejich výrobu. Jedná se hlavně o korále, vyšívání blůz,

²⁸⁸ CONEVAL, *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012*, str. 26

²⁸⁹ Mácha, str. 40

²⁹⁰ Remitence je poukázání obnos peněz, který byl získán v jiné zemi či regionu, než ve kterém je nakonec poukázán.

²⁹¹ Stahler Sholk, str. 4

šátky, koberce, kožené výrobky a další. V Chiapasu je nejnavštěvovanějším městem San Cristóbal de las Casas, poté hlavní město Tuxtla Gutiérrez a Palenque.²⁹²

Obrázek 3 Tzotzilští dětsí prodavači

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

3.4.4. STRUKTURA OBYVATELSTVA

O životní úrovni místních obyvatel důvěryhodně vypovídá ukazatel očekávané délky života. V roce 2013 byla v Chiapasu očekávaná délka života při narození 72,5 let, na národní úrovni to bylo 74,5 let.²⁹³ Průměrný věk populace je v Chiapasu nejnižší ze všech mexických států, dosahuje hodnoty 22 let. Na národní úrovni je to 26 let. Obecně se tedy v Mexiku jedná o mladou populaci.²⁹⁴ Nižší hodnoty ukazatele očekávané délky života a průměrného věku populace vypovídají o horší kvalitě života chiapaské populace v porovnání s většinou populací. Horší kvalita života vychází z již zmíněných skutečností, jako například obtížnější přístup k veřejným službám jako jsou zdravotní péče a vzdělání,

²⁹² Compendio de Información Geográfica y Estadística de Chiapas, *Turismo*, str. 3, online: http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productosdgei/CIGECH/CIGECH_TURISMO.pdf, cit. 15. 11. 2013

²⁹³ INEGI, *Esperanza de vida por entidad federativa según sexo, 2007 a 2013*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 9. 11. 2013

²⁹⁴ INEGI, *Edad mediana por entidad federativa según sexo, 2000, 2005 y 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 9. 11. 2013

horší vybavení domácností, nižší hygienický standard, velmi nízké příjmy a problémy s tím spojené.

Podle sčítání lidu z roku 2010 byla populace Mexika celkem 112 336 000 obyvatel, kdežto v roce 2000 to bylo 97 483 000 obyvatel, tedy za deset let rozdíl téměř 15 milionů osob.²⁹⁵ V Chiapasu žije 4 796 580 osob, v celomexickém měřítku se jedná o středně velké státy.²⁹⁶ Populační růst v Mexiku byl v letech 2005 - 2010 1,8 %, v Chiapasu o něco vyšší, 2,2 %.²⁹⁷ Mezi roky 1960 – 1970 zaznamenalo Mexiko meziroční míru růstu populace 3, 5 %, což vedlo k významné změně populační politiky. Kdyby populace nadále rostla 3, 5 % každý rok, byla by dnešní populace 186 miliónů. Státy Chiapas, Oaxaca a Guerrero ale stále dosahují nejvyššího průměrného počtu dětí na jednu ženu, podle dostupných statistik je to 2,5 dětí.²⁹⁸ Zajímavý je údaj vykazující vyšší počet živě narozených dětí na jednu ženu u mexické indiánské populace než u neindiánské populace, podle statistiky z roku 2005 to bylo 2,7 dětí oproti 1,7 dětem.²⁹⁹ Míra porodnosti je v těchto státech také jednou z nejvyšších, podíl živě narozených na 1000 obyvatel je v Chiapasu 22,1 dětí. Průměr na národní úrovni je 18,9 dětí.³⁰⁰ S vysokou mírou plodnosti a porodnosti souvisí nízký podíl žen používajících antikoncepci. V Chiapasu je to pouze 54,9 %, což je nejnižší podíl ze všech mexických států. Na národní úrovni je to 72,5 % žen.³⁰¹ Míra plodnosti je obecně u indiánsky hovořící populace vyšší než u neindiánské populace, i když u obou skupin obyvatelstva dochází v posledních dekádách k významnému poklesu. Stát Chiapas vykazuje demografické ukazatele charakteristické pro rozvojové země. V Chiapasu existuje vyšší míra plodnosti i porodnosti než v ostatních mexických státech i než je celonárodní průměr, jedná se tedy i výrazný regionální rozdíl a opět se potvrzuje relativní zaostalost obyvatel Chiapasu oproti ostatním mexickým státům.

²⁹⁵ CONAPO, *Dinámica demográfica de México 2000-2010, 2012*, CONAPO, Mexiko, 2012, str. 11

²⁹⁶ INEGI, *Población total por entidad federativa, 1895 a 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

²⁹⁷ INEGI, *Tasa de crecimiento media anual de la población por entidad federativa, 1990 a 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

²⁹⁸ INEGI, *Tasa global de fecundidad por entidad federativa, 2000 a 2013*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

²⁹⁹ INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, str. 11

³⁰⁰ INEGI, *Tasa bruta de natalidad por entidad federativa, 2000 a 2013*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

³⁰¹ INEGI, *Porcentaje de mujeres unidas en edad fértil usuarias de métodos anticonceptivos por entidad federativa, 1997 y 2009*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 28. 10. 2013

Zajímavý je také ukazatel ekonomické aktivity matek. Podle statistických dat je v Chiapasu 93,7 % matek zaregistrovaných novorozenců ekonomicky neaktivních, pouze 6,3 % je ekonomicky aktivních. Existuje tedy korelace mezi tím, zda ženy jsou zaměstnané a tím, že jsou rodičky. Kdyby bylo více žen zaměstnaných, klesla by pravděpodobně míra populačního růstu, klesl by nadměrný sociální tlak ve zkoumané oblasti a teoreticky by se zlepšil i životní standard místních obyvatel. Míra plodnosti je také provázána s úrovní dosaženého vzdělání. Existuje souvislost mezi nízkým stupněm ukončeného vzdělání a vysokou mírou plodnosti a naopak. Na matku hovořící indiánským jazykem bez vzdělání připadá 4,1 dětí, kdežto na matku ze stejné skupiny osob s nejméně prvním dokončeným stupněm vzdělání připadá 2,8 dětí.³⁰² Nejvíce dětí mají tedy nevzdělané nezaměstnané ženy indiánského původu. Je-li cílem politiky vládních autorit potlačit populační růst, který vytváří nadměrný tlak na zemědělskou půdu, na veřejné služby, nedostatek potravin a způsobuje další již výše uvedené problémy, vláda by se měla zaměřit na vyřešení problematiky žen a zaměřit své projekty na jejich vzdělání a větší začlenění do pracovního procesu.

V Chiapasu se narodí každé páté dítě matkám mladších 20 let.³⁰³ Co se týče samotných porodů, ve venkovských oblastech je 84,3 % porodů vykonáno v přítomnosti lékaře a téměř 12 % za pomoci porodní asistentky kdežto ve městských oblastech je to 97,1 % porodů uskutečněných za přítomnosti lékaře a pouze 1,5 % v přítomnosti porodní asistentky.

Míra úmrtnosti je dalším důležitým socioekonomickým ukazatelem, který vypovídá o životní úrovni a o sociální nerovnoměrnosti mezi skupinami obyvatel. Z tohoto ukazatele je velmi zřetelný rozdíl mezi indiánskou a většinovou mexickou populací. V Mexiku jsou hlavními příčinami úmrtí dětí do pěti let léčitelné nemoci. Nízký smysl pro prevenci vede k tomu, že lidé vyhledají lékařskou péči, až když jsou těžce nemocni. Státy Chiapas patří ke státům s nejvyšší mírou kojenecké úmrtnosti, v Chiapasu je to 14 ‰, v Mexiku je to potom 12,8 ‰.³⁰⁴ Ještě v roce 2000 byla

³⁰² INEGI, *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*, str. 11

³⁰³ INEGI, *Porcentaje de nacimientos registrados de madres adolescentes (menores de 20 años) por entidad federativa, 2004 a 2011*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 8. 11. 2013

³⁰⁴ INEGI, *Tasa de mortalidad infantil por entidad federativa, 2000 a 2013*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 8. 11. 2013

průměrná kojenecká úmrtnost u indiánsky hovořících žen 16 ‰.³⁰⁵ Z uvedených statistik je zřejmé, že existuje vyšší míra kojenecké úmrtnosti u indiánského obyvatelstva než u většinové populace. Celkově v Chiapasu existuje vyšší míra kojenecké úmrtnosti než v Mexiku. Tento fakt je způsoben hůře dostupnou lékařskou péčí a nedostatečnou úrovní životních podmínek, opět se zde projevují regionální rozdíly kvality života jedinců.

3.4.5. MIGRACE

Rozmístění obyvatel je ovlivněno historickým vývojem a geografickými podmínkami. Jak je uvedeno v předešlých částech práce, největší migrační vlny nastaly ve druhé polovině 20. století. Bylo tomu tak vzhledem k populačnímu růstu a přesídlování místních komunit za půdou. Nejvíce postiženou oblastí v důsledku migrace byl Lakandonský prales, kde dodnes přetrvávají problémy způsobené migračními toky z minulého století.

Vzdálenost od center (měst, vesnic, silnic) ovlivňuje životní podmínky obyvatel a pracovní příležitosti. Migrace, hlavně ta která proběhla ve 20. století, ovlivnila aktuální rozmístění obyvatel. Většina indiánského obyvatelstva se nachází ve venkovských oblastech, každým rokem ale stoupá podíl Indiánů stěhujících se do měst, kde tvoří nepřehlédnutelnou složku populace.

Chudoba, nespravedlivé rozdělení příjmů a nepříhodné životní podmínky jsou častým důvodem odchodu Indiánů do dle jejich názoru lepších oblastí. Současná migrace indiánské populace významně ovlivňuje míru urbanizace.³⁰⁶ Urbanizace se stala důležitým činitelem rozvoje měst. Proces urbanizace přináší ale také určitá negativa. Jedním z nich je nedostatečná síť veřejných služeb, není možné pokrýt potřeby všech obyvatel, kteří se koncentrovali v těchto městech či vesnicích. Na okrajích měst také vznikají rozsáhlé chudinské čtvrti. V těchto čtvrtích je vyšší míra kriminality než v jiných oblastech.³⁰⁷

Ve zkoumané oblasti migrační saldo, tedy rozdíl odchozích a příchozích jedinců, dosahuje záporných hodnot. Na národní úrovni v roce 2010 v Chiapasu saldo dosáhlo záporné hodnoty a to 352 tisíc. Je zřetelné, že státy nepatří

³⁰⁵ INEGI, *La Población Indígena en Mexico*, INEGI, Mexiko, 2004, str. 40

³⁰⁶ Tamtéž, str. 44

³⁰⁷ Mácha, str. 17

do populárních cílových destinací migrujících Mexičanů. Naopak kladných hodnot dosahují velká města, jako je Federální distrikt, kde bylo migrační saldo v roce 2010 přes 4 miliony obyvatel.³⁰⁸ Nejpočetnější věkovou skupinou migrantů je skupina 25 až 39 let, téměř 40 % migrujících v Chiapasu je právě z této skupiny.³⁰⁹ Neuspokojivé životní podmínky jsou příčinou tak vysokého záporného migračního salda. I přes skutečnost, že do Chiapasu přicházejí imigranti ze středoamerických států, je výsledné saldo záporné. Jak je uvedeno výše, nedostatek pracovních příležitostí, nízké finanční ohodnocení, přetrvávající diskriminace a vykořisťování, nedostatečně zajištěné veřejné služby, zhoršující se životní prostředí a jeho nedostatek vedou statisíce obyvatel Chiapasu k emigraci do jiných mexických států, USA či Kanady.

3.5. UKAZATELE SOCIOEKONOMICKÉ ÚROVNĚ

Index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI) vypovídá o životním standardu, proto mu bude v práci věnována také pozornost. Díky tomuto indexu získáme představu o úrovni kvality života v Mexiku.

HDI spojuje ukazatele ekonomického a sociálního charakteru, jedná se tedy v tomto směru o jedinečný ukazatel. Měří lidský rozvoj za pomoci ukazatele očekávané délky života, hrubého domácího produktu, roků absolvované školní docházky a očekávaného počtu let školní docházky.

Ukazatel sleduje Organizace spojených národů (dále OSN), hodnoceno je celkem 169 států ze 192 členských států OSN. Maximální hodnota ukazatele je 1 a minimální je 0. Mexiko je podle Human Development Report 2013 na 61. místě s hodnotou HDI 0,775.³¹⁰ Podle statistik zveřejněných OSN je očekávaná délka života v Mexiku 77,1 let, hrubý národní produkt podle parity kupní síly na osobu je 12 947 USD, Mexiko se řadí podle statistik Světové banky do vyšší střední příjmové třídy,³¹¹ a průměrný počet let školní docházky je 8,5 let.³¹² Mexiko se tak umístilo

³⁰⁸ INEGI, *Saldo neto migratorio por entidad federativa según lugar de nacimiento, 2000 y 2010*, online: <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 8. 11. 2013

³⁰⁹ INEGI, *Distribución porcentual de la población migrante estatal según grandes grupos de edad para cada entidad federativa, 2000, 2005 y 2010*, online <http://www.inegi.org.mx/>, cit. 8. 11. 2013

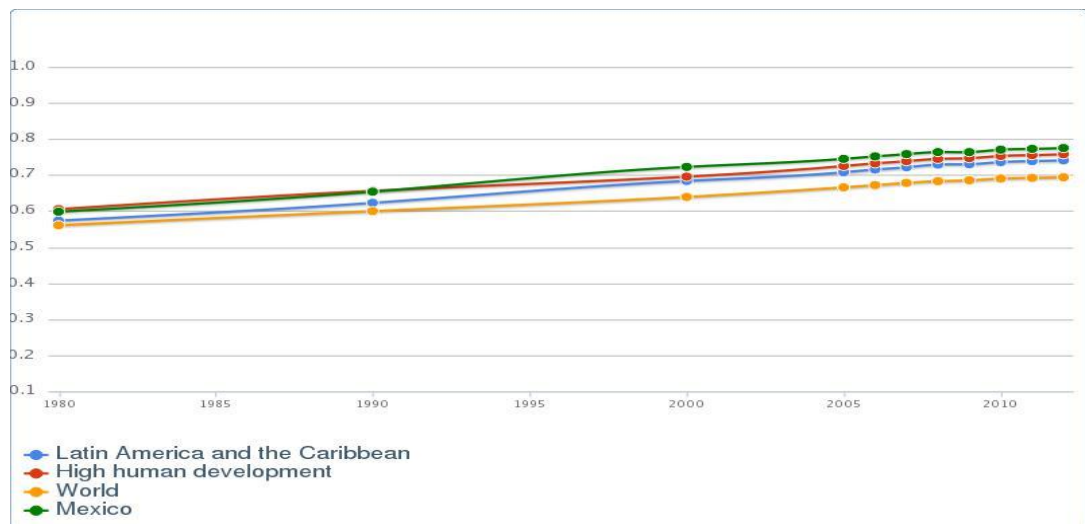
³¹⁰ UN, *International Human Development Indicators*, online: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/MEX.html>, cit. 20. 6. 2013

³¹¹ The World Bank, *Mexico*, online: <http://data.worldbank.org/country>, cit. 25. 6. 2013

³¹² United Nations, *International Human Development Indicators*

zhruba srovnatelně jako státy Panama, Kostarika, Grenada či Libye. Pro srovnání Česká republika se umístila na 28. příčce.³¹³ Na obrázku č. 1 můžeme vidět vývoj HDI Mexika od roku 1980 do roku 2012. Mexiko převyšuje jak světový průměr, který je 0,694, tak průměr latinskoamerických zemí, který je 0,741.

Graf 4 Vývoj HDI v Mexiku

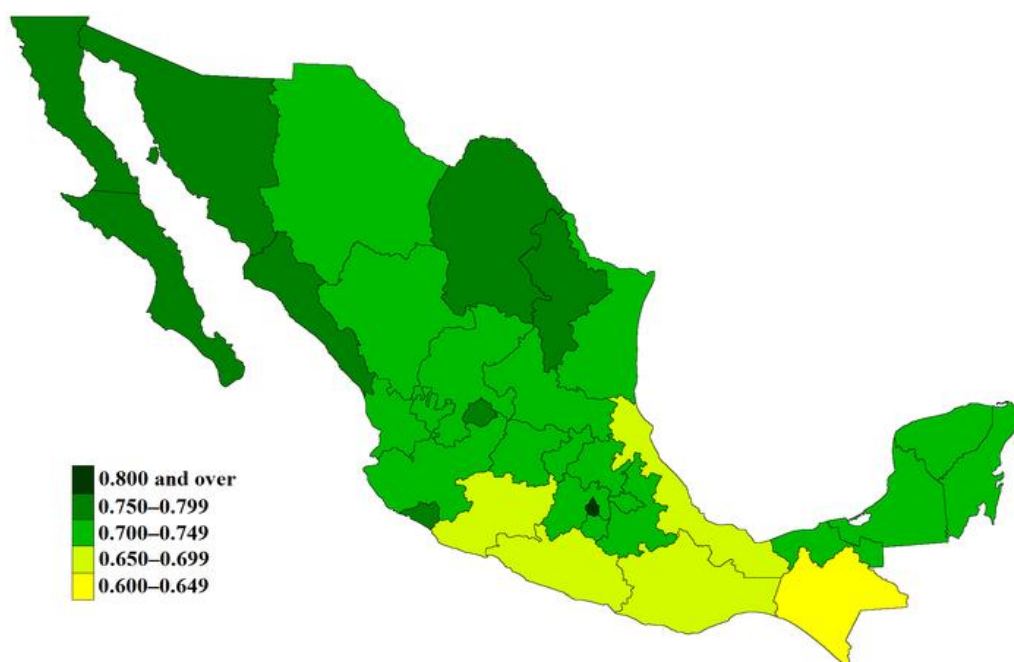
Zdroj: OSN

Nyní se zaměříme na hodnoty HDI pro zkoumaný region. V roce 2010 hodnota HDI pro stát Chiapas byla 0,75, což je nejnižší hodnota ze všech mexických států. Národní průměr v roce 2010 dosahoval hodnot 0,8323.³¹⁴ V obou zkoumaných státech se tedy jedná o znatelně podprůměrné výsledky a tento ukazatel potvrzuje horší životní podmínky a životní standard ve zkoumaném regionu.

³¹³ United Nations, *Human Development Reports*, online: <http://hdr.undp.org/en/statistics/>, cit. 20. 6. 2013

³¹⁴ CONAPO, *El Índice de Desarrollo Humano en México*, str. 15

Obrázek 4 Ukazatel lidského rozvoje v Mexiku

Zdroj: El Índice de Desarrollo Humano en México, 2012

Mexiko je zemí Latinské Ameriky s nejvíce nerovnoměrným přerozdělením příjmů a existují zde největší rozdíly v příjmech na osobu. Tato nerovnoměrnost, jak je patrné z historického přehledu uvedeného v kapitole Charakteristika zkoumaného regionu, má kořeny již v historickém vývoji a souvisí s vysokou mírou etnické diskriminace a vykořisťování. O nerovnoměrnosti v distribuci příjmů určité skupiny občanů vypovídá tzv. Gini koeficient. Jeho hodnota se pohybuje od 0 do 1, kde 0 znamená absolutně vyrovnanou výši příjmů mezi občany a 1 naopak absolutně nevyrovnanou, tedy jedna osoba by pobírala veškeré důchody a příjmy. Mexiko dosahovalo v roce 2010 hodnoty 0,472. Pro srovnání v České republice se ukazatel rovná 0,26.³¹⁵ Pro Chiapas Gini koeficient dosahuje hodnoty 0,541, což je nejvyšší hodnota ze všech mexických států, rozdělení příjmů je tam tedy nejméně vyrovnané.³¹⁶ Tento ukazatel potvrzuje nerovnoměrné přerozdělení příjmů ve zkoumaném regionu.

Nyní jsme charakterizovali sociální, ekonomické a politické podmínky života ve státě Chiapas. Shrňme-li předešlé kapitoly věnující se významu státu Chiapas a

³¹⁵ World Bank, *GINI Coefficient*, online: <http://search.worldbank.org/data?qterm=GINI&language=EN>, cit. 17. 11. 2013

³¹⁶ CONEVAL, *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012*, str. 25

Životním podmínkám obyvatel v něm, narazíme na určité nesrovnalosti mezi ekonomickým využitím a potenciálem státu a existující chudobou v něm. Jistě nás tedy nepřekvapí nespokojenost místního obyvatelstva s podmínkami života. V souvislosti s nespokojeností většiny obyvatel státu, sociálnímu napětí a nerovných podmínek zde vzniká prostor pro občanské aktivity zaměřené proti zavedenému systému, například již uvedené zapatistické povstání.

4. MARGINALIZACE

Jak je znatelné z předešlých kapitol, problémy, kterým čelí původní obyvatelstvo v Chiapasu, vycházejí už z historického vývoje. Indiáni se i přes své důležité postavení jako základní prvek hospodářského systému kolonií nacházeli na konci společenského žebříčku. Toto umístění přetrvává až do současné doby, sociální status je předáván z generace na generaci a příslušnost jedinců k indiánskému obyvatelstvu určuje jejich sociální postavení. Jedná se o postavení ekonomicky, sociálně i politicky znevýhodněné. Ve zkoumané oblasti je diskriminace původního obyvatelstva nejznatelnější na pracovním trhu, v rozhodovacích procesech, ve vzdělávacím systému a v přístupu k dalším veřejným službám. Velkým problémem z pohledu marginalizace jsou nerovné příležitosti na pracovním trhu, jelikož příjem domácností představuje v dnešní společnosti materiální zajištění. Ačkoliv právní systém platí pro všechny občany Mexika stejně, nastolený systém vytváří a podporuje nerovné příležitosti pro různé společenské vrstvy.

V práci je chápán koncept marginalizace jako souhrn socioekonomických ukazatelů nebo charakteristik v určité oblasti u určité skupiny lidí. Dosahují-li ukazatele či charakteristik nízkých, lépe řečeno podprůměrných hodnot, jedná se o skupinu, která má nižší životní standard a je to skupina s vysokou mírou marginalizace, nacházející se na okraji většinové společnosti. Z této vyloučené skupiny populace je obtížné vymanit se. O úrovni marginalizace skupiny osob vypovídají ukazatele z oblasti vzdělání, úrovně bydlení, míry urbanizace a ekonomické úrovně, které byly popsány v předešlé části práce.³¹⁷ Marginalizace vypovídá o regionální rozdílnosti, o rozdílných příležitostech osob, o rozdílném přístupu ke službám a statkům, potažmo o možnostech osobního rozvoje jedinců a o jejich nízkém životním standardu.³¹⁸

Podle dostupných statistik se v Mexiku nachází 176 obcí (*municipios*), ve kterých je poměr mluvčích indiánskými jazyky vyšší než 80 %. Přes 90 % těchto obcí je zařazeno do seznamu obcí s vysokou a velmi vysokou mírou marginalizace.³¹⁹ To také znamená, že 74,4 % indiánské populace žije v těchto

³¹⁷ CONAPO, *Concepto y dimensiones de la marginación*, CONAPO, Mexiko, 2010, str. 14

³¹⁸ Tamtéž, str. 25

³¹⁹ Collazos, str. 46

vyločených oblastech.³²⁰ Korelace mezi indiánskými obcemi a vysokou mírou marginalizace upozorňuje na selhání státní politiky, nastoleného ekonomického systému přerozdělování příjmů, zajišťování sociálních jistot a poskytování základních veřejných služeb této skupině populace. Již z historického přehledu můžeme vypozaovat, že státní sociální politika směrem k indiánskému obyvatelstvu nebyla nikdy prioritou či přednostním tématem, naopak autority státu se přiklány k podpoře soukromých společností nebo organizací napojených na vládní složky.³²¹

4.1. MARGINALIZOVANÉ REGIONY

Podle Národní rady obyvatelstva Mexika, k jejíž metodice je v práci také přihlíženo, je marginalizace složena z následujících ukazatelů: podíl negramotné populace ve věku 15 let a více, podíl populace bez dokončeného základního vzdělání, podíl populace bez kanalizace a toalety, podíl populace bez elektřiny, podíl populace bez vody, podíl populace s hliněnou podlahou, podíl populace žijící ve vesnicích s méně než 5 tisíci obyvateli, podíl populace s příjmem nižším než dvojnásobek minimální mzdy, podíl populace žijící v přelidněném obydlí. Pomocí hodnot těchto ukazatelů byla vytvořena tabulka se všemi mexickými státy a byla jim určena hodnota marginalizace.

Celkem lze Mexiko rozdělit do pěti regionů podle míry marginalizace. Stát Chiapas patří ke státům s velmi vysokou mírou marginalizace.³²² Státy jako Campeche, Hidalgo, Michoacán, San Luis Potosí, Puebla, Tabasco, Veracruz a Yucatán se řadí do skupiny s vysokou mírou marginalizace. Následují státy Durango, Guanajuato, Nayarit, Morelos, Querétaro, Quintana Roo, Sinaloa, Tlaxcala a Zacatecas, které se řadí do skupiny s průměrnou mírou vyloučení. Aguascalientes, Baja California Sur, Colima, Chihuahua, Jalisco, Estado de México, Sonora a Tamaulipas patří do skupiny s nízkou mírou marginalizace. Státy s velmi nízkou mírou marginalizace jsou Coahuila, Nuevo León, Baja California a Federální distrikt.³²³

³²⁰ CDI, *Regiones Indígenas*, CDI, Mexiko, 2010, str. 23

³²¹ Collazos, str. 47

³²² CONAPO, *Concepto y dimensiones de la marginación*, CONAPO, Mexiko, 2010, str. 25

³²³ CONAPO, *Dinámica demográfica de México 2000-2010*, CONAPO, str. 15; CONAPO, *Concepto y dimensiones de la marginación*, str. 29

Lepší srovnání můžeme vidět v níže uvedené tabulce č. 3, kde se nacházejí tři státy s nejvyšší mírou marginalizace a tři státy s nejnižší mírou marginalizace. V tabulce jsou jasně vidět znatelné rozdíly mezi regiony Mexika. Chiapas patří mezi nejzaostalejší a nejvíce vyloučené státy Mexika.

Tabulka 3 Státy s nejvyšší a s nejnižší mírou marginalizace

stát	Guerrero	Chiapas	Oaxaca	Baja California	Nuevo Leon	Distrito Federal
Podíl analfabetní populace ve věku 15 let	16,82	17,91	16,38	2,6	2,24	2,11
Podíl populace bez dokončeného základního vzdělání	31,6	31,13	33,85	12,99	10,92	8,72
Podíl populace bez kanalizace a toalety	19,58	5,06	4,01	0,43	0,39	0,08
Podíl populace bez elektřiny	4,38	3,82	4,93	0,95	0,3	0,08
Podíl populace bez vody	29,79	22,37	23,66	3,56	2,21	1,79
Podíl populace s hliněnou podlahou	19,61	15,66	-	3,4	1,97	1,08
Podíl populace žijící ve vesnicích s méně než 5 tis. obyvateli	49,68	57,86	61,51	10,35	6,7	0,67
Podíl populace s příjmem nižším než dvojnásobek min. mzdy	54,94	69,85	57,77	21,87	17,14	28,51
Podíl populace žijící v přelidněném obydlí	50,18	53,9	46,53	29,06	29,82	26,08
Stupeň marginalizace	Velmi vysoký	Velmi vysoký	Velmi vysoký	Velmi nízký	Velmi nízký	Velmi nízký

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Národní rady obyvatelstva Mexika, data jsou za rok 2010

Na základě výsledků dat, kterými se určuje míra marginalizace, není překvapující zjištění, že regiony s nejvyšší mírou marginalizace jsou regiony s nejchudším, nejméně vzdělaným obyvatelstvem. Také zde existují nejvyšší míry porodnosti, plodnosti a dětské úmrtnosti. V regionech s velmi vysokou mírou marginalizace se také nachází nejvyšší procento obyvatel hovořící některým z indiánských jazyků, a to dokonce téměř třetina obyvatel. V oblastech s „pouze“ vysokou mírou marginalizace to v roce 2010 bylo 11 %. V ostatních regionech podíl populace hovořících indiánskými jazyky nepřesáhl 3 %.³²⁴ Je tedy evidentní

³²⁴ CONAPO, *Dinámica demográfica de México 2000-2010*, str. 16

souvislost mezi vyloučenými oblastmi a indiánskou populací. V nejvíce vyloučených oblastech se nachází nejvyšší podíl indiánského obyvatelstva.

4.2. SHRUTÍ PROBLÉMŮ INDIÁNSKÉ POPULACE V CHIAPASU A JEJÍ MARGINALIZACE

Z předešlé kapitoly je patrné, že indiánské obyvatelstvo čelí mnohým problémům. Problémy vycházejí jak z vnitřního uspořádání indiánských komunit, tak z jejich vztahu ke zbytku populace. Jak je uvedeno v historickém úvodu, indiánské obyvatelstvo čelilo po několik století útlaku a diskriminaci ze strany španělských kolonizátorů. Ani po vyhlášení nezávislosti se situace nezlepšila a praktiky používané za předešlé správy přetrvaly, navíc došlo ke zrušení zákonů, které zaručovaly Indiánům jistou míru ochrany kultury a tradičního způsobu života a také ochrany vlastnictví půdy, které bylo na venkově vzhledem k tradičnímu zemědělství jako způsobu obživy velmi důležité. Po mexické revoluci byly novými zákony v agrární oblasti postupem času některé pozemky navraceny indiánským komunitám, většina z komunit se ale stejně znovu soběstačnými nestala. Podvody, neurčitě vyhrazené terény, dlouhá doba vyřízení, přidělení nekvalitní a hůře přístupné půdy byly při realizaci pozemkové reformy běžné. Fungování zemědělských družstev také nebylo bezproblémové, vedení často prosazovalo své partikulární zájmy či zájmy vládní politické strany, jelikož družstva loajální a podporující aktuální vládu měli snazší přístup k dotacím a dalším možnostem financování. Indiánské komunity byly schopné udržet si tradice, kulturu, způsob života, ale již se nestaly soběstačnými vzhledem k nedostatku a nízké kvalitě půdy. Negativně byly pro Indiány vnímány neoliberalní reformy z 90. let 20. století, které zastavily pozemkovou reformu a směr mexické ekonomiky již nenabízel tolik výhod a výjimek pro malozemědělce, kteří nebyli schopni obstát v konkurenčním boji světového měřítko.

Podle Centra sociálních věd a veřejného mínění Senátu (Centro de Estudios Sociales de la Opinión Pública de la Cámara de Diputados, CESOP) se většina indiánského obyvatelstva v Mexiku nachází v oblastech, kde se vyskytují ve vyšší míře problémy typu nedostatečná úroveň vzdělání, nedostupnost zdravotní péče,

nižší úroveň příjmů a horší podmínky bydlení.³²⁵ Tato skutečnost se vztahuje i na indiánskou populaci Chiapasu. Většina indiánských komunit se nachází v odlehlých částech Chiapasu či městech, do kterých zavedení sociálních a veřejných služeb vychází velmi draze. Existuje také velké množství měst, které čelí problémům nadměrného populačního růstu, například město San Chuan Chamula v Chiapasu.³²⁶ Ve městech jsou navíc velmi narušeny tradiční vazby komunity a k tomu Indiáni čelí klasickým problémům městského obyvatelstva. Problematické je také chování překupníků a obchodníků, kteří nakupují indiánské produkty velmi levně, ale Indiánům prodávají zboží draze. Také mezi zaměstnavateli existují smlouvy o umělém udržení nízké úrovně výplat. Indiáni sami také přispívají k jejich špatné ekonomické situaci pořádáním a investováním do drahých společných ohromných oslav, místo aby prostředky uspořili nebo investovali do projektů na rozvoj sociálních služeb či infrastruktury a zvýšili tak svou životní úroveň.³²⁷

Problematickým je také přístup indiánské chiapaské populace ke zdravotní péči. Pouze pětina obyvatel z této skupiny má přístup ke zdravotní péči v rámci svého zaměstnání, má tedy zdravotní pojištění.³²⁸ Národní průměr je přitom kolem 50 %.³²⁹ Ukazatele dětské úmrtnosti vykazují vyšší hodnoty pro chiapaskou populaci než pro celou mexickou společnost. Problematická situace u zdraví obyvatel Chiapasu se projevuje i v nižší očekávané délce života a častějším úmrtí v případě léčitelných chorob. Zdravotní stav také negativně ovlivňuje zvýšená míra alkoholismu obecně u indiánské populace.³³⁰

Z obecného hlediska je také problematické postavení indiánských žen ve společnosti. Ženy jsou často vyloučeny z místního politického, administrativního i ekonomického systému. Jsou to ale právě ony, kdo vykonává většinu domácích prací a kdo obstarává rodinné „hospodářství“ a dělá všechnu těžkou práci. Výsledkem je, že indiánské ženy čelí více sociálním a zdravotním problémům než muži. U ženské

³²⁵ CESOP, *Descripción sociodemográfica de la población hablante de lengua, autoadscrita como indígena y el resto de la población, a partir de los datos del Censo de Población y Vivienda 2010*, Mexico, 2011, str. 17 - 18

³²⁶ Navarrete, str. 99

³²⁷ Tamtéž, str. 100

³²⁸ CESOP, *Descripción sociodemográfica de la población hablante de lengua, autoadscrita como indígena y el resto de la población*, str. 36

³²⁹ Tamtéž, str. 44

³³⁰ Navarrete, str. 112

populace Chiapasu byly zaznamenány vyšší úroveň nevzdělanosti, nižších příjmů a větších zdravotních problémů.³³¹

Co se týče způsobu bydlení chiapaské indiánské populace, není vhodný ze zdravotního ani environmentálního hlediska. Používané materiály, nezpevněné hliněné podlahy, špatná izolace a velké vzdálenosti od veřejných služeb nejsou vhodné pro zdraví obyvatel ani pro jejich sociální rozvoj.

Nedostatek vyprodukované zemědělské produkce a nesoběstačnost indiánských komunit v Chiapasu je dalším problémem. Samozásobitelství se ale stalo již v předminulém století nedostatečné a mnoho indiánských obyvatel bylo nuceno přeorientovat svou výrobu na komerční produkty, jako je káva či kakao nebo si najít zaměstnání v jiné oblasti. Tradičními zemědělskými produkty jsou pro Indiány kukuřice, fazole a cuketa, jejichž produkce ale v Chiapasu klesá a cenovou politikou nejsou schopni místní zemědělci konkurovat mezinárodnímu trhu. K problému potravinové nesoběstačnosti se přidal také populační růst, kdy počet obyvatel indiánských komunit v Chiapasu výrazně vzrostl. Dodnes v Chiapasu také dochází ke kácení lesů a zavádění velkoplošného pěstování zemědělských produktů nebo jsou vykácené plochy použity jako pastviny pro dobytek, což s sebou samozřejmě přináší i environmentální problémy, jako eroze, sucha nebo záplavy. Jak je uvedeno výše, některé indiánské, ale i rolnické rodiny a komunity se rozhodly pro pěstování komerčních plodin, jako jsou káva či kakao. Staly se tak ale závislými na vývoji cen na trzích, které jsou ale nestabilní a mnoho komunit a zemědělských družstev v Chiapasu bylo poškozeno například pádem světových cen kávy na začátku 90. let.

Ekonomická krize 90. let se projevila také zvýšenou migrací do velkých měst a do USA. Odchod obyvatel za pracovními příležitostmi umožnil četným indiánským rodinám zvýšit jejich rodinný rozpočet a životní úroveň. Na druhé straně jsou ale pracovní podmínky těchto zaměstnanců tristní. Práce je velmi špatně placená, navíc se jedná často o nelegální zaměstnání bez placené dovolené či zdravotního pojištění. Navíc se pracovní doba neřídí zákonem maximálně stanovenou pracovní dobou, ale často pracují v kuse 24 hodin a více. Ubytování těchto zaměstnanců má velmi nízký hygienický standard. Jedná se o práci na plantážích, o dělníky na stavbách, o pouliční prodavače atp. Existují také případy, kdy migrují celé rodiny

³³¹ Navarrete, str. 112 - 17

i s dětmi, které také pracují a nenavštěvují žádnou vzdělávací instituci.³³² Dalším problémem souvisejícím s migrací je změna způsobu života v indiánských vesnicích. Většinou totiž migrují mladí a produktivní muži a ve vesnicích zůstávají ženy. Ty přebírají povinnosti svých mužů, například údržbu domu, hospodaření na polích, dále musejí obstarat celou rodinu a zajistit jídlo a přebírají také politické funkce. Na ženy je tak vytvářen nadměrný tlak, což s sebou přináší hlavně zdravotní problémy.³³³

Výsledky výzkumu zveřejněné v publikaci „La situación demográfica de México 2011“ ukazují, že v roce 2010 bylo v regionech s nízkou mírou marginalizace nejvyšší procento pracujících mužů; nejvyšší procento pracujících žen bylo v regionech s nejnižší mírou marginalizace. Naopak nejnižší poměr pracujících žen je v oblastech s nejvyšší mírou marginalizace, tedy v nejvíce vyloučených oblastech.³³⁴ Jsou-li ženy ekonomicky aktivní, existuje vysoká pravděpodobnost, že domácnost nežije v chudobě a není vyloučena na okraj společnosti. Tento fakt potvrzuje také výše uvedená statistika, kde byla u ekonomicky aktivních chiapaských žen prokázána nižší míra porodnosti. Jak vidíme, ukazatele jsou s úrovní marginalizace vzájemně provázány.

Na základě uvedených charakteristik můžeme také uvést, že společenské postavení a etnický původ ovlivňují přístup ke vzdělání a k dalším veřejným službám a statkům.

Kapitola o socioekonomické charakteristice zkoumaného regionu představila nejzávažnější problémy, kterým obyvatelstvo v Chiapasu čelí. Popsané existující podmínky a problémy jsou předpokladem vyloučení místního indiánského a rolnického obyvatelstva na okraj společnosti. Vzhledem k uspořádání současné společnosti je staví na okraj také jejich jazyk, tradice a kultura. Jak je uvedeno v úvodních kapitolách práce, Indiáni, i přes uznání kultury původního obyvatelstva jako základu současného mexického národa, jsou i ve 21. století většinou obyvatel Mexika považováni za chudou, neschopnou a překážející složku mexické společnosti.

³³² Navarrete, str. 116

³³³ Tamtéž, str. 126

³³⁴ CONAPO, *Dinámica demográfica de México 2000-2010*, str. 21

4.3. MOŽNÁ ŘEŠENÍ PROBLÉMU MARGINALIZACE INDIÁNSKÉHO OBYVATELSTVA

Proč není možné, aby si indiánské komunity udržely své tradice, kulturu, identitu a současně by byly zapojeny do ekonomického a sociálního rozvoje většinové dominantní společnosti? Hlavním důvodem je odlišnost systému fungování společnosti, odlišnost hodnot, pojetí světa a životního stylu obecně. Dokud nebude dostatečně respektována a akceptována kultura a tradice této vyloučené skupiny obyvatelstva, nebude ani většinová dominantní společnost fungovat bezproblémově. Neznamená to, že menšinová kultura nemusí respektovat daný právní rámec a státní systém teritoria, ve kterém žije, je ale důležité, aby společnost nebyla rasisticky zaměřená a nevylučovala odlišnou menšinovou kulturu.

Podle autorky Mónicy Collazos jednou z možností, jak vyřešit marginalizaci indiánské obyvatelstva jihu Mexika, je nalézt způsob, jak by si místní obyvatelé plně uvědomili svou existenci a postavení ve společnosti a začlenili se do ní, aniž by došlo k zániku jejich tradic a kultury a k homogenizaci se zbytkem společnosti.³³⁵ Tento návrh se dle mého názoru jeví jako ideální, i když určitě ne jednoduchý a rychle realizovatelný. Prakticky by to znamenalo větší začlenění indiánské obyvatelstva do místní politiky. Došlo by tak k legitimaci jejich práv na uznání indiánské obyvatelstva se všemi kulturními rozdíly, práv na sebeurčení skrze autonomní obce, práv na vlastnictví půdy Indiánů, práv na uznání vlastních soudních systémů a práv na rozvoj podle vlastních představ.³³⁶ Otázkou ovšem zůstává, zda jsou komunity schopny zrealizovat všechny uvedené změny a řídit „indiánské“ instituce v právním a administrativním rámci státu Mexika. Dalším faktorem je nedostatečné vzdělání na vykonávání těchto postů a kapacit na jejich zrealizování. Z tohoto hlediska se nejedná o rychle proveditelné změny.

Nový systém vzdělávání by mohl být jedním ze základních prvků hledaného řešení problematického postavení indiánské obyvatelstva v mexické společnosti. I přes to, že již je vyučováno v indiánských jazycích i ve španělském jazyce, chybí vyučování biculturní.³³⁷ Některé indiánské komunity již zavedly své vlastní vzdělávací programy, ale dle mého názoru dokud se nezmění systém výuky většinové

³³⁵ Collazos, str. 33

³³⁶ Tamtéž, str. 34

³³⁷ Navarrete, str. 109

společnosti směrem k plurikulturismu, nezmění se rasistické smýšlení a chování většinové společnosti vůči menšinám a naopak. I když považuji vzdělání za velmi podstatný prvek řešení problematiky indiánského obyvatelstva, vzdělávací systém není jedinou oblastí, kterou je potřeba upravit. Problematika je mnohem hlubší a některé indiánské komunity, dle výsledků mého pozorování, které provedla během dvou návštěv zkoumaného regionu a na základě přečtené literatury, se už automaticky vyhraňují proti podnětům ze strany státu - státní autority. Jiné komunity naopak na pomoc a finanční podporu státu spoléhají a nesnaží se svou situaci zlepšit ani řešit své problémy.

Také programy na podporu rozvoje místních obyvatel by měly přihlížet k sociálním a kulturním podmínkám. Jejich nerespektováním se situace nezlepší ani nevyřeší. Mnoho komunit rozvojové programy z tohoto důvodu odmítá. Rozvoje indiánských vesnic není možné docílit bez uznání jejich tradic, kultury a jejich specifického životního stylu. Problematika je ale mnohem komplikovanější, je totiž *„potřeba si uvědomit, že sloučit tradiční kulturu a moderní kodexy lidských práv bez podstatných změn v jednom nebo druhém prostě není možné.“*³³⁸ Stejně tak, *„kdybychom západní pojetí demokracie naroubovali na tradiční společnost, tato společnost by se rozpadla a její kultura by se zredukovala na pouhý folklór, anebo by bylo zvráceno pojetí demokracie.“*³³⁹ Uvedené citaci vystihují jádro problematiky. Možná řešení situace tedy není a nebude jednoduché nalézt, jedná se o „běh na dlouhou trať“. Některé komunity i autoři označují za řešení samosprávné vesnice.

4.3.1. AUTONOMIE INDIÁNSKÉHO OBYVATELSTVA

Rozlišujeme čtyři úrovně autonomie: komunitní, obecní, indiánských vesnic a indiánských regionů, tzv. mnoho etnické. Národní indiánská asociace pro nezávislost (Asociación Nacional Indígena para la Autonomía, ANIPA) usiluje o realizaci čtvrtého stupně nezávislosti na celém mexickém teritoriu. K realizaci je ale zapotřebí dosáhnout nezávislosti a samostatnosti v jednotlivých samosprávných celcích v následujících oblastech: náboženství, na obecní úrovni a na komunitní úrovni. Tento návrh byl ale velmi kritizován z důvodu potřeby změny ústavy a také protože

³³⁸ Mácha, str. 149

³³⁹ Tamtéž, str. 149

se jedná o změny nařízené ze shora, nikoli o změny ze zdola z podnětu lidu směrem k institucím.³⁴⁰

Alternativním směrem se stejným cílem je „*comunalismo oaxaqueño*“, který byl vytvořen indiánskými intelektuály. Směr také podporuje regionální nezávislost, ale z již existujících vztahů a tradic. Pro realizaci ale chybí uznání vztahů a jejich legitimace v právním systému Mexika. Podobným směrem propagujícím nezávislost je „*comunalismo*“, který se také odvolává na již existující vztahy v komunitách. Ke zdárnému dosažení nezávislosti je potřeba, aby komunita nebo určitá indiánská oblast byla funkční s dostatečně silnými vztahy, dále aby existovaly účinné a pozitivní vztahy mezi jednotlivci v komunitách a mezi jednotlivými komunitami a nakonec aby tyto vztahy fungovaly i mezi indiánským obyvatelstvem na národní úrovni.³⁴¹ Tato teorie souvisí se současným uspořádáním vztahů ve společnosti, které jsem již zmiňovala výše, dokud se nepromění uspořádání mexické společnosti směrem k pluralitnímu, tolerantnímu, spravedlivému, ne rasistickému a méně diskriminujícímu uspořádání, bude indiánská populace vyloučena na okraj mexické společnosti a bude nadále existovat sociální napětí a problémy.

4.3.1.1. ZAPATISTICKÉ VESNICE

Strategie *comunalismo* byla převzata Národním indiánským kongresem a je také obsažena v již zmíněných dohodách ze San Andrés podepsaných zapatisty a mexickou vládou v roce 1996. Dohody ze San Andrés představují důležitý moment, kdy došlo k představení velmi konkrétních bodů týkajících se nezávislosti jednotlivých obcí. Hlavní myšlenkou dohod ze San Andrés je upozornění na nutnost vzniku nových vztahů mezi státem a společností, která je složena také z indiánského obyvatelstva. Na základě rozhovorů mezi zapatisty a vládou ve městě San Andrés vznikla COCOPA, která předložila jak EZLN, tak mexické vládě návrh legislativních změn týkajících se kultury indiánského obyvatelstva. EZLN se souhlasem CNI tento návrh na rozdíl od vlády přijalo. Vláda je ale z důvodu ohrožení suverenity mexického státu proti nezávislým samosprávám.

Jak je uvedeno v kapitole věnující se historickému přehledu, zapatistické hnutí od svého vzniku zaznamenalo mnoho změn. Nedůležitějším z nich je podle slov

³⁴⁰ Collazos, str. 36

³⁴¹ Tamtéž, str. 38

Dr. Raymunda Sáncheze z Centra pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala transformace od ozbrojeného povstání směrem ke snaze o vytvoření demokratických samostatně fungujících komunit, což je současným cílem zapatistického hnutí. Zapatisté usilují o politickou, kulturní, sociální i ekonomickou autonomii. Podle Přemysla Máchy ale EZLN prakticky usiluje pouze o autonomii multietnických lakandonských vesnic, nejedná se o propagování čistě indiánských etnik a jejich požadavků, jak někdy bývá v případě zapatistů mylně uváděno.³⁴²

Výsledkem snah a organizace zapatistů jsou již existující autonomní vesnice (komunity). Tyto komunity jsou v určitých regionech sdruženy do tzv. *caracoles* (šneci). *Caracoles* vznikly transformací tzv. *Agascalientes* v roce 2003, které sdružovaly samosprávné vesnice předtím. Zástupci zapatistických autonomních obcí se sdružují v *Juntas de Buen Gobierno* (Schůzky dobrých vlád), jejichž cílem je koordinace pomoci a podpory mezi jednotlivé *caracoles* a vesnice.³⁴³ Celkem existuje 30 samosprávných komunit sdružených do pěti *caracoles*. V létě minulého roku proběhly oslavy u příležitosti desátého výročí fungování *caracoles*.

Co se týče konkrétně fungování zapatistických obcí, ty jsou často samostatné z hlediska potravin, což je v jejich životních podmínkách velmi důležité. Neexistuje také policie a povinná školní docházka. Děti se podílejí na domácích pracích a po jejich skončení nebo až rozhodnou rodiče, jdou do školy. Ve školách nejsou učitelé, ale výuky se ujmají mladí, kteří organizují a připravují jejich vzdělávací programy. Co se týče zdravotního systému, zapatisté preferují tradiční a přírodní způsoby léčení a hlavně prevenci. Neznamená to ale, že by neměli kvalitní zdravotní systém, na úrovni *caracoles* mají k dispozici dokonce rentgenová zařízení, laboratoře k rozboru krve či ultrazvuky. Tyto zdravotní zařízení navštěvují dokonce i ne zapatističtí chiapaští obyvatelé. V rámci komunit také existuje společné vlastnictví půdy. Po povstání v roce 1994 zapatisté získali 25 tisíc hektarů zemědělské půdy, která byla přerozdělena mezi komunity. Tato půda je ale mexickou vládou označena za nelegálně okupovanou a ne zapatistické chiapaské obce se logicky tuto půdu snaží za pomoci mexické vlády získat zpět.³⁴⁴ Je to logické, jelikož většina této půdy byla zapatisty opravdu násilně zabrána. Neexistence povinné

³⁴² Mácha, str. 147

³⁴³ Robert, str. 18

³⁴⁴ Esteva, str. 43 - 46

školní docházky a návštěva škol až v momentě, kdy rodiče uznají za vhodné, není dle mého názoru vhodné. Ze sociálního prostředí, kde není vzdělání viděno jako pozitivní přínos a prostředek ke zlepšení životních podmínek a snadnějšího proniknutí na pracovní trh, se jen stěží nějakí jedinci vymaní. Není to ani jejich cílem, neznají možnosti, které jim vzdělání a respektování jiných kultur (v rámci zachování svých kulturních prvků) může nabídnout. Zmiňovaná vysoká úroveň zdravotnictví v zapatistických obcích je také diskutabilní. Je nutno upozornit na častou idealizaci zapatistického hnutí spřízněnými organizacemi a jedinci.

Normy a nařízení zapatistů jsou tvořeny na třech různých úrovních: komunitní, obecní (skupiny komunit) a na úrovni *caracoles* (skupiny obcí). Nařízení nemohou vstoupit v platnost, dokud nejsou schváleny na komunitní úrovni, systém schvalování norem a nařízení se řídí směrem ze zdola nahoru, nikoliv ze shora od institucí směrem dolů k lidu. Pro všechny zapatisty, kteří jsou v pozici autority, platí sedm principů: sloužit a neposluhovat, zastupovat a nenahrazovat, vytvářet a neničit, uposlechnout a nerozkazovat, navrhovat a nestanovovat, přesvědčovat a nepřekonávat, klesat a nestoupat.³⁴⁵

V letošním srpnu byl také spuštěn nový projekt „*escuelita zapatista*“ (zapatistická školička), zaměřen na vzdělání a další služby místního indiánského rolnického obyvatelstva podporujícího zapatistické hnutí. Projekt byl spuštěn v zapatistické školičce, jejíž umístění není veřejně publikováno (je možno přihlásit se přes Centrum pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala a na Univerzitě půdy Chiapas Ivana Illich (Universidad de la Tierra Chiapas Ivan Illich, UNITIERRA CHIAPAS), kde se sešli představitelé EZLN a asi 700 místních indiánských obyvatel. Do fungování *escuelita zapatista* jsou vkládány velké naděje.³⁴⁶

Dle mého názoru mexická společnost, ať už většinová či menšinová v podobě indiánské populace, není připravena na bezproblémové fungování a přijetí samosprávných vesnic. To, co by mělo být více podporováno, jsou pracovní příležitosti a vzdělání.

³⁴⁵ Esteva, str. 42

³⁴⁶ Robert, str. 27 - 30

4.3.2. PRAKTICKÝ PŘÍKLAD: CENTRUM PRO INDIÁNSKÉ MEZIKULTURNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A STUDIA ABYA YALA

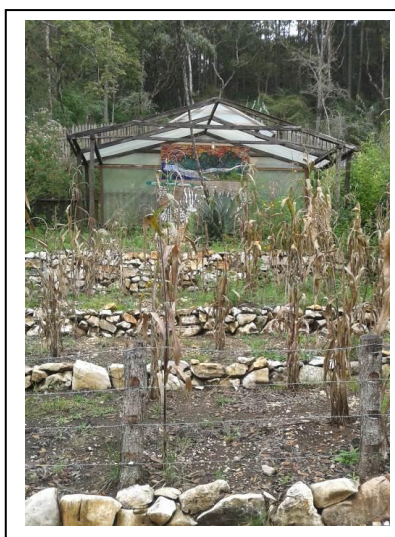
Centrum pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala je organizace zaštiťující několik institucí věnujících se problematice indiánského obyvatelstva a dle slov zakladatele je jedinou svého druhu v Chiapasu. Mezi zaštiťované organizace patří Indiánské centrum integrálního vzdělávání YA J-YANTESTIK TE BALMILAL, JA'NAX MAYUC META TSAKEL STALEL YA'TEL AJUALILETIK Fraye Bartolomého de las Casase (Centro Indígena de Capacitación Integral Fray Bartolomé de las Casas, CIDECI Las Casas); Spolek výrobců MILAKXICK JIÑI MY CH'UJBI (Sociedad cooperativa de Productores), Integrované systémy archeologie, produkce, vzdělávání a pomoc v indiánských oblastech Chiapasu Vandana Shivy (Sistemas Integrados Agroecológicos, Producción, Capacitación y Asesoría en las Zonas Indígenas de Chiapas Vandana Shiva, SIAS Chiapas); Univerzita půdy Chiapas YAJ K'ANTIK LEKIL KUXLEJAL Ivana Illicha; Centrum mezikulturních studií JUMP' EJ PANAMIL BAKI MI MEJLEL TYIOCHEL KABAL PANAMIL Panikkara Forneta Betancourta (Centro de Estudios en el marco de la Interculturalidad Panikkar Fonet Betancourt); Centrum pro vzdělávání, informace a dokumentaci XKAK BATIK TULAN SOK SLEKIL XJACHEL K'OP Immanuela Wallersteina (Centro de Estudios, Información y Documentación Immanuel Wallerstein, Centro I. W.), Vysokoškolské centrum filozofie a kontextuální teologie TAJ PASTIK YAN BALUMIL Samuela Ruize Garcíí (Centro Universitario de Filosofías y Teologías Contextuales Samuel Ruíz García); Vzdělávací a praktické centrum pro mezioborovost, mnohostrannost a ekologii JUN BALUMILTI BU MU'YUK JNET'UBANEJETIK (Centro de Estudios y Prácticas sobre Adisciplinarietà, Pluriversatilidad y Ecologías).

SIDAE ABYA YALA je nezávislé soběstačné komunitní centrum. Je určeno zejména pro vzdělávání a vyučení mládeže indiánského původu. Jelikož se ale jedná o propojení několika organizací, pobyt v SIDAE obohacuje jedince v mnoha směrech. V centru se pořádají konference věnující se indiánské problematice ale i jiným globálním tématům i pro veřejnost. Propojením výše zmíněných organizací bylo umožněno, aby objekt sloužil jako vzdělávací a výzkumné centrum, střední odborné učiliště, domov mládeže i soběstačné zemědělské družstvo. Do komunity se můžou

chlapci i dívky dostat na základě předložení rodného listu a doporučujícího dopisu své komunity. V centru žije průměrně 130 osob.

Centrum navštěvují mladí z různých komunit, nejvíce tojolabové, tzotzilové a tzeltalové. V centru respektují rozdílné kultury, tradice a dokonce i náboženství, i když většina obyvatel komunity jsou katolíci. SIDAE je potravinově i energeticky soběstačné. Vlastní kukuřičné pole (viz obrázek č. 5), pěstují vlastní zeleninu a houby, chovají slepice, husy a vepře. Mají vlastní zásoby vody z říčky, která protéká objektem. energii čerpají z vlastní menší elektrárny (viz obrázek č. 6).

Obrázek 5 Kukuřičné pole

Obrázek 6 Vlastní elektrárna

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

V SIDAE se nacházejí dílny, kde se vyučují různá řemesla. Jedná se například o truhlářské řemeslo (viz obrázek č. 7), tkalcovství, obuvnictví (viz obrázek č. 9), elektrikářství, opravářství a další. Díky těmto dílnám je centrum soběstačné, jelikož to, co v nich vyrobí, je použito přímo v objektu nebo prodáno na místním trhu – nábytek, obuv, oděv atd.

Obrázek 7 Truhlářská dílna

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

Obrázek 8 Výroba obuvi

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

V centru SIDAE existuje také celá řada mimoškolních aktivit, kterými jsou například výuka zpěvu i výuka hry na hudební nástroje, kroužek malby (viz obrázek č. 8) či výuka psaní na psacím stroji. Kromě docházky do školy a do kroužků mají děti povinnost účastnit se na provozu komunity. Střídají se v kuchyni, na zahradě, na poli, v úklidu atd. Pobyt v komunitě není zpoplatněn.

Obrázek 9 Místnost kroužku malování

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

Konferenční místnost a stěny některých budov jsou vyzdobeny malbami s revoluční tematikou, jak můžeme vidět na následujících dvou obrázcích.

Obrázek 10 Nástěnná malba u konferenční místnosti

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

Obrázek 11 Nástěnná malba u vstupu na univerzitu

Zdroj: Fotografie z archivu Ing. Ivy Fričové

Centrum SIDAE je příkladem soběstačné nezávislé komunity, která poskytuje vzdělání a vyučení některého z řemesel. Pobyt v komunitě není časově omezen, ale často se mladí vrací po 3 – 5 letech do svých komunit, kde dále předávají získané zkušenosti a znalosti.

Středisko, které jsem navštívila během své návštěvy Chiapasu, se jeví jako velmi dobře zorganizované, s pevnými pravidly a povinnostmi pro všechny jedince. Jedná se o mnohokulturní centrum, kde se střetávají jedinci různých etnik z Chiapasu a Oaxacy, ale vše, i navzdory rozdílným tradicím a kultuře komunit, ze kterých jedinci vyrůstají, funguje a dochází k vzájemnému respektu a spolupráci.

Centrum je pro příchozí indiánskou mládež velmi důležité, jelikož jim poskytuje vzdělání, od základního po vyučení v některém z uvedených oborů a nabízím jim osvojit schopnosti, se kterými se můžou uplatnit na pracovním trhu, například jako truhláři, elektrikáři, opraváři, písáčky, kuchařky. I když se jedná o manuální a ne administrativní práce, které jsou lépe placeny, určitě se jedná o dobrý základ, na kterém, budou-li chtít, můžou pokračovat a vymanit se z chudoby a marginalizace. Středisko jim nabízí možnost, jak se i přes udržení svých tradic a kultury zapojit

do plurikulturní společnosti, naučit se číst a psát, získat nejen manuální schopnosti a stát se samostatným a soběstačným jedincem, který může šířit své znalosti dalším. Z tohoto hlediska hodnotím středisko velmi pozitivně a myslím, že tímto směrem by se mělo indiánské obyvatelstvo Chiapasu ubírat.

Problematickým aspektem fungování organizace je její jednostranná ideologie a vymezení se proti vládním autoritám. Myslím si, že z dlouhodobého hlediska nemůže organizace dobře fungovat, je-li pro vládní složky nežádoucí. Představitelé uvedených organizací se přiklonili k ideologii zapatismu, kterou šíří dále. Je tedy velmi pravděpodobné, že ti jedinci, kteří opustí středisko, budou ve svých komunitách nadále šířit zapatismus. Je úctyhodné a potřebné, aby byli jedinci komunit vzdělaní a schopni práce, ale v současné době se do problematiky indiánských obcí dostává i politika, což nemůžu z hlediska svobodného rozvoje jedinců označit za pozitivní. Jak je uvedeno v historickém přehledu, některé indiánské a rolnické obce jsou rozděleny právě kvůli politickým a ideologickým otázkám. Podle mého názoru by politika neměla zasahovat do vzdělávacího systému a do každodenního života v takové míře, v jaké ovlivňuje život obyvatel Chiapasu v současné době.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit socioekonomické a politické podmínky života v Chiapasu a definovat příčiny nespokojenosti místního obyvatelstva. Součástí cíle práce bylo také nalézt kořeny současné nepříznivé situace v regionu z historického hlediska a nalézt důvody marginalizace místního obyvatelstva a zhodnotit následky této marginalizace. Jako hlavní otázka práce byla definována tato: „*Jaké jsou příčiny a následky marginalizace místního obyvatelstva?*“

Z historického přehledu vyplývají důležité informace týkající se postavení domorodého obyvatelstva v mexické společnosti. Není pochyb, že problematický vývoj a v minulosti aplikované právní systémy a zákony ovlivnily jejich současné postavení. Po vzniku nezávislého mexického státu začala být propagována politika jednotného státu, kde všichni obyvatelé měli stejná práva a povinnosti. Původní obyvatelstvo ztratilo výsady a speciální práva, které jim byly uděleny během koloniálního období. Byly zrušeny právní systémy *República de indios* a *República de Españoles*, které rozlišovaly mezi indiánskou a španělskou populací. Toto uspořádání Indiánům zaručovalo určitý stupeň ochrany, ať už z hlediska kulturního, hospodářského i politického. Po jeho zrušení se ale Indiáni ocitli v novém státě, který navíc vyznával principy liberalismu a absolutně nerespektoval rozdíly původní populace, naopak existovaly snahy o jeho integraci do většinové dominantní společnosti. V 18. století s rozvojem *haciend*, velkostatků a plantáží v Chiapasu docházelo ke stále častějšímu zabavování půdy indiánského obyvatelstva. To potom bylo najímáno na tyto statky jako *peóni* a docházelo k systematickému zadlužování. I když vznikaly občasné nepokoje a vzpoury domorodého obyvatelstva, jejich postavení ve společnosti se nezlepšilo. Další významnou událostí byla mexická revoluce, jejíž výsledkem byla pozemková reforma. Prakticky ale právní systém a postavení původní populace zůstaly beze změny. Během pozemkové reformy byla v Chiapasu většina velkých *haciend* přerozdělena. Přerozdělování bylo ale problematické, většinou zdlouhavé a přerozdělená půda nebyla v mnoha případech kvalitní a snadno přístupná. Problematickým aspektem také je, že v Chiapasu měly místní vlády mnohá privilegia, co se týče autonomie vlády. Jejich loajalita byla federální vládou vždy vykoupena mnohými ústupky.

Některé komunity si navíc až s odstupem času uvědomily, že jim přidělená půda je nekvalitní, nevhodná k zemědělství a s obtížným přístupem k vodní síti.

Ve druhé polovině 20. století si tedy některé indiánské komunity nárokují další pozemky, radikalizuje se rolnické a indiánské hnutí. Indiánská a rolnická problematika jsou v Chiapasu velmi úzce provázány.

V 70. letech, když vrcholil populační růst v Chiapasu, mnohé rodiny, celé komunity či družstva čelily problému nedostatku půdy. To mělo za následek migraci a usazování komunit hlavně v Lakandonském pralesu. Zvýšený tlak na půdu v této oblasti a přelidnění vyústilo ve vyhlášení části pralesa za národní chráněnou oblast. Tisíce rodin se tak ocitly na osidlovaném území nelegálně, což způsobilo další vlny migrace a zvýšení napětí v oblasti. Během 80. let postihlo indiánské komunity, které přeorientovaly svou výrobu na komerční plodiny, kolísání cen na světových trzích. Prudký pokles cen ropy zase velmi zasáhl mexickou ekonomiku obecně. V důsledku hospodářské krize byla nastolena neoliberalní politika a Mexiko přistoupilo v roce 1994 k Severoamerické zóně volného obchodu s USA a Kanadou. Během příprav na vstup do zóny prošla ekonomika i legislativa Mexika mnohými změnami, například byla zrušena pozemková reforma, krok, který zásadně ovlivnil indiánská a rolnická družstva a komunity v Chiapasu. Napětí a nespokojenost na venkově během 90. let markantně vzrostly. V roce 1994, ve stejný den kdy vstoupila v platnost dohoda o zóně volného obchodu, obsazuje Zapatova armáda národního osvobození důležitá města v Chiapasu a vyzývá mexickou i zahraniční společnost ke změně neoliberalní politiky a ochraně základních lidských práv indiánské části populace.

V důsledku zapatistického povstání se ale zhoršily životní podmínky některých indiánských komunit a dodnes dochází k problémům vlivem jejich působení ve zkoumaném regionu. Aktivitami zapatistů vzrostla nucená migrace a došlo k vyhocení problému s půdou. Jednotlivci i celé komunity zabírali nelegálně půdu. Kvůli působení zapatistů je oblast také silně militarizovaná. Zapatisté také přispěli k rozpolcení indiánských komunit a k narušení vnitřních vztahů v komunitách. Vznikají i konflikty mezi komunitami a to právě kvůli vyhocení politické situace v důsledku zapatistického povstání. Obce i rodiny v rámci obcí byly rozděleny na podporující a odsuzující zapatisty.

Mezi nejzávažnější problémy indiánského chiapaského obyvatelstva patří nedostatečný přístup ke zdravotní péči a ke vzdělání. Co se týče vzdělání, bylo zjištěno, že v Chiapasu existuje vyšší podíl negramotných jedinců, než je tomu v ostatních státech i na celonárodní úrovni. Ukázalo se také, že indiánská populace

dosahuje ještě nižší úrovně dosaženého vzdělání, než je chiapaský průměr ve všech věkových kategoriích. Nejen tedy, že Chiapas patří ke státům s nejvyšším podílem negramotné a nevzdělané populace, ale ještě je potřeba odlišit indiánskou a neindiánskou populaci, protože u neindiánské populace ukazatele dosahují ještě horších výsledků z hlediska vzdělání.

Problematickou je také otázka životního prostředí. Už z historického přehledu je evidentní existence tlaku na zemědělskou půdu ve zkoumaném regionu. Půda je v některých oblastech málo úrodná a vyčerpaná. Je tomu tak vzhledem ke způsobu jejího obhospodařování, kdy je používána technika vypalování a intenzivní způsob zemědělství. V oblasti také dochází k bezohlednému kácení lesů těžařskými společnostmi. Je také nutno zdůraznit, že sami indiánští obyvatelé nemají velký smysl pro čisté a zdravé životní prostředí.

Co se týče úrovně bydlení a vybavení domácností ve zkoumaném regionu, bylo zjištěno, že životní standard indiánského obyvatelstva je znatelně nižší, než standard neindiánské populace. Ve všech zkoumaných oblastech, kterými bylo vybavení domácností, materiál použitý při stavbě přístřeší, konstrukce podlahy, napojení na vodovodní síť a kanalizace, byla prokázána nižší úroveň dostupnosti u indiánské části populace.

Bylo také zjištěno, že indiánské obyvatelstvo je diskriminováno z hlediska příjmů. Indiánskému obyvatelstvu jsou vypláceny nižší mzdy než neindiánské populaci, Indiáni také mají horší pracovní podmínky a při jejich najímání nejsou dodržovány zákonem daná ustanovení. V Chiapaské společnosti existují největší rozdíly v přerozdělování finančních prostředků a příjmů. Důležitou složkou příjmů chiapaských domácností jsou remitence, které plynou hlavně z USA.

Co se týče demografických dat obyvatelstva Chiapasu, prokázaly se nižší hodnoty ukazatele očekávané délky života a průměrného věku chiapaské populace v porovnání s většinovou populací. Existuje zde také vyšší míra plodnosti i porodnosti než v ostatních mexických státech i než je celonárodní průměr. Rodičky indiánského původu vykazují vyšší počet živě narozených dětí na jednu ženu než rodičky z neindiánské populace. Ve většině případů se také jedná o velmi mladé rodičky. Nejvíce dětí mají tedy nevzdělané nezaměstnané ženy indiánského původu. I u této skupiny ukazatelů se projevuje výrazný regionální rozdíl a opět se potvrzuje relativní zaostalost obyvatel Chipasu oproti ostatním mexickým státům.

Nucená migrace, ovlivněná historickým vývojem ve zkoumaném regionu, nadměrným populačním růstem a nedostatkem půdy způsobuje až do současné doby nadměrné sociální napětí. Během minulého století došlo k přemístění tisíců indiánských rodin. Migrovaly hlavně do Lakandonského pralesa a v jeho rámci. Celkově je ale migrační saldo v Chiapasu záporné a dosahuje dokonce hodnoty 350 tisíc. Znamená to, že více jedinců Chiapas opustí, než že se zde usadí. Problematickým je také odchod Indiánů do velkých měst v Chiapasu nebo obecně v Mexiku. Na okrajích těchto měst vytvářejí chudinské čtvrti, dochází zde k narušení tradičních vztahů a Indiáni zde tvoří problematickou složku vzhledem k obtížnému zařazení se do pracovního procesu se spravedlivým finančním ohodnocením.

Ukazatel lidského rozvoje potvrzuje, že v Chiapasu existují horší životní podmínky a životní standard než v jiných regionech Mexika. Mexiko také patří k zemím Latinské Americe s nejméně rovnoměrným přerozdělováním příjmů. O této nerovnosti vypovídá tzv. Gini koeficient. V Chiapasu pak tento ukazatel dosahuje nejvyšší hodnoty, tedy příjmy jsou zde rozdělovány nejméně spravedlivě.

Jelikož socioekonomická charakteristika zkoumaného regionu a ukazatele vypovídají o podprůměrné životní úrovni místního obyvatelstva, ukazuje se tím, že se jedná o marginalizovaný region. Marginalizace je v práci chápána jako souhrn socioekonomických ukazatelů nebo charakteristik v určité oblasti u určité skupiny lidí. Dosahují-li ukazatele či charakteristiky nízkých, lépe řečeno podprůměrných hodnot, jedná se o skupinu, která má nižší životní standard a je to skupina s vysokou mírou marginalizace, nacházející se na okraji většinové společnosti.

Na základě socioekonomických ukazatelů a charakteristiky problémů indiánského obyvatelstva Chiapasu bylo zjištěno, že původní obyvatelstvo Chiapsu je marginalizované a Chiapas patří k nejchudším regionům Mexika. Na základě výsledků dat není překvapující zjištění, že regiony s nejvyšší mírou marginalizace jsou regiony s nejchudším, nejméně vzdělaným obyvatelstvem. Také zde existují nejvyšší míry porodnosti, plodnosti a dětské úmrtnosti. V regionech s velmi vysokou mírou marginalizace se také nachází nejvyšší procento obyvatel hovořících některým z indiánských jazyků, a to dokonce téměř třetina obyvatel. Jižní Mexiko je příkladem takového regionu.

Mezi příčiny nespokojenosti místního obyvatelstva patří určitě nepříznivá sociální, ekonomická i politická situace a problémy, které z ní vyplývají. Kořeny této

situace v regionu se nacházejí už v období, kdy na dnešní území Mexika přišli Španělé. Současné uspořádání společnosti, kde se indiánská populace nachází na jejím konci, má základ v uspořádání společnosti během koloniální správy. Silný vliv měly také výsledky nového právního a sociálního uspořádání po vyhlášení nezávislosti. Mnoho problémů indiánské populace má svůj původ právě v tomto období. Dalším předpokladem negativního vývoje z pohledu původních obyvatel byl rozvoj *haciend* a najímají Indiánů jako *peónů*. Ve 20. století vývoj problematiky indiánského obyvatelstva ovlivnila pozemková reforma, nadměrný populační růst, pokračování v politice integrace Indiánů do většinové společnosti, hospodářské krize, neoliberální reformy a zapatistické povstání. Indiánská populace se vždy nacházela na konci společenského žebříčku, nikdy neměla rozhodovací pravomoci na národní úrovni a vždy na ni bylo většinovou mexickou společností pohlíženo jako na chudou a neschopnou složku mexického národa. Indiánská populace je silně marginalizována. Z tohoto vyloučení na okraj většinové společnosti vyplývají problémy a nemožnost vymanit se z chudoby. Současné společenské uspořádání neumožňuje rozvoj původního obyvatelstva a zlepšení jeho socioekonomické situace. Možným řešením by byla dle mého názoru více plurikulturní společnost, respektující kulturní odlišnosti. Rasismus a diskriminace, přetrvávající už z období koloniální správy a posílené během 19. století, však brání mexické společnosti v přijetí tradičních kultur a naopak „nutí“ tradiční kultury přijmout hodnoty, kulturu a životní styl většiny obyvatel mexického „jednotného“ národa. Indiánská populace navíc postrádá dostatečné vzdělání a kapacity, aby se mohla více participovat v administrativě a chodu mexického státu, což by prakticky přispělo k modernější a méně rasistické společnosti. Praktickým případem funkčního, plurikulturního vzdělávacího centra pro Indiánské obyvatelstvo je Centrum pro indiánské mezikulturní vzdělávání a studie Abya Yala poblíž chiapaského města San Cristóbal de las Casas.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRAMENY

- EZLN:** *Documentos y Comunicados 2*, Ediciones Era, S.A. de C.V., Mexiko, 1995
- EZLN:** *Documentos y Comunicados 3*, Ediciones Era, S.A. de C.V., Mexiko, 1997
- EZLN:** *Documentos y Comunicados 4*, Ediciones Era, S.A. de C.V., Mexiko, 2003
- EZLN:** *Documentos y Comunicados 5: La Marcha del Color de la Tierra*, Ediciones Era, S.A. de C.V., Mexiko, 2003

Instituto Nacional de Estadística y Geografía

- *Clasificación de Lenguas Indígenas*,
<http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/proyectos/aspectosmetodologicos/clasificadoresycatalogos/>
- *Distribución porcentual de los nacimientos registrados según condición de actividad económica de la madre para cada entidad federativa, 2009, 2010 y 2011*, <http://www.inegi.org.mx/>
- *Distribución porcentual de la población migrante estatal según grandes grupos de edad para cada entidad federativa, 2000, 2005 y 2010*, online
<http://www.inegi.org.mx>
- *Distribución porcentual de las viviendas particulares habitadas por disponibilidad de cocina por entidad federativa*, <http://www.inegi.org.mx/>,
- *Edad mediana por entidad federativa según sexo, 2000, 2005 y 2010*,
<http://www.inegi.org.mx/>
- *Esperanza de vida por entidad federativa según sexo, 2007 a 2013*, online:
<http://www.inegi.org.mx/>
- *Indicadores de ocupación y empleo al tercer trimestre de 2013*,
<http://www.inegi.org.mx>
- *Número de habitantes*,
<http://cuentame.inegi.org.mx/monografias/informacion/chis/poblacion/>
- *Población hablante de lengua indígena de 5 y más años por principales lenguas, 1970 a 2010*,
<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=mlen10&s=est&c=27643>

- *Población total por entidad federativa, 1895 a 2010,*
<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/Default.aspx?t=mdemo148&s=est&c=29192>,
- *Porcentaje de mujeres unidas en edad fértil usuarias de métodos anticonceptivos por entidad federativa, 1997 y 2009,* <http://www.inegi.org.mx>
- *Porcentaje de nacimientos registrados de madres adolescentes (menores de 20 años) por entidad federativa, 2004 a 2011,* <http://www.inegi.org.mx/>
- *Porcentaje de viviendas particulares habitadas con disponibilidad de drenaje por entidad federativa, 1990 a 2010,* <http://www.inegi.org.mx/>
- *Porcentaje de viviendas particulares habitadas con disponibilidad de agua por entidad federativa, 1990 a 2010,* <http://www.inegi.org.mx/>
- *Saldo neto migratorio por entidad federativa según lugar de nacimiento, 2000 y 2010,* <http://www.inegi.org.mx/>
- *Tasa bruta de natalidad por entidad federativa, 2000 a 2013,*
<http://www.inegi.org.mx>
- *Tasa de crecimiento media anual de la población por entidad federativa, 1990 a 2010, online:* <http://www.inegi.org.mx>
- *Tasa de mortalidad infantil por entidad federativa, 2000 a 2013,*
<http://www.inegi.org.mx>
- *Tasa global de fecundidad por entidad federativa, 2000 a 2013,*
<http://www.inegi.org.mx/>
- *Viviendas particulares habitadas con recubrimiento en los pisos por entidad federativa, 2000, 2005 y 2010,*
<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=mviv07&s=est&c=22204>
- *Viviendas particulares habitadas con materiales durables en techos por entidad federativa, 2000 y 2010,*
http://www.inegi.org.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/integracion/pais/mexvista/2011/mex_2011.pdf
- *Volumen y porcentaje de la población según profese alguna religión y tipo de religión, 1950 a 2010,*
<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=mrel01&s=est&c=27645>,

Ley general de derechos lingüísticos de los pueblos indígenas 2003,
www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/doc/257.doc

Ley de la Comisión nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas,
<http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/261.pdf>

Ústava Spojených států mexických 2001, Cámara de Diputados,
<http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/1.pdf>

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

Esteva, Gustavo: *Nuevas formas de la revolución,* Ediciones Cideci - UnitierraChiapas, Mexiko, 2013

Cardoso, Fernando Henrique; Falsetto, Enzo: *Závislost a rozvoj v Latinské Americe,* Oeconomica VŠE, Praha, 2007

Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública, *Descripción sociodemográfica de la población hablante de lengua, autoadscrita como indígena y el resto de la población, a partir de los datos del Censo de Población y Vivienda 2010,* CESOP, Mexiko, 2011

Collazos, Vargas Mónica: *Nunca más un México sin nosotros: Expresiones etnopolíticas oaxaqueñas,* Instituto Nacional de Antropología e Historia, Mexiko, 2005

Comision Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indigenas: *Regiones Indígenas de México,* Impresora y Encuadernadora Progreso, Mexiko, 2006

Comision Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indigenas: *Diagnóstico sociodemográfico de los adultos mayores indígenas de México,* Impresora y Encuadernadora Progreso, Mexiko, 2006

Comision Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indigenas: *Dinámica socioeconómica de México,* Impresora y Encuadernadora Progreso, Mexiko, 2010

Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social: *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Chiapas 2012,* Mexiko, CONEVAL, 2012

Consejo Nacional de Evaluación de la Política de Desarrollo Social: *Informe de pobreza y evaluación en el estado de Oaxaca 2012,* Mexiko, CONEVAL, 2012

- Consejo Nacional de Población:** *Concepto y dimensiones de la marginación*, CONAPO, Mexiko, 2010
- Consejo Nacional de Población:** *Dinámica demográfica de México 2000-2010, 2012*, CONAPO, Mexiko, 2012
- Consejo Nacional de Población:** *El Índice de Desarrollo Humano en México*, CONAPO, Mexiko, 2001
- Hart, Mason, John:** *Revolutionary Mexico: The Coming and Process of the Mexican Revolution*, University of California Press, California, 1988
- Higgins, Nicholas:** *Understanding the Chiapas rebellion*, University of Texas Press, Austin, 2004
- Hingarová, Vendula; Květinová, S.; Eichlová, G.:** *Mexiko: 200 let nezávislosti - Indiánské jazyky v Mexiku*, Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2010
- Jappe, Anselm:** *Ser libres para la liberación?*, Ediciones Cideci - UnitierraChiapas, Mexiko, 2013
- Katzenberegger, Elaine:** *Firs World, ha ha ha! The Zapatista Challenge - edice*, City Lights Books, San Francisco, 1995
- Korsbaek, Leif a Sámano Rentería, Miguel Ángel:** *El Indigenismo en México: Antecedentes y Actualidad*, Universidad Autónoma Indígena de México, periodikum Ra Ximhai, vol. 3, č. 001, rok 2007
- Křížová, Markéta:** *Mayové*, Aleš Skřivan ml., Praha, 2011
- Marroquin, Alejandro:** *Balance del Indigenismo*, Ediciones Especiales: Instituto Indigenista Interamericano., Mexiko, 1977
- Mácha, Přemysl:** *Plamínek v horách, požár v nížině*, Nakladatelství Doplněk, Brno, 2003
- Navarrete Linares Federico:** *Los Pueblos Indígenas de México*, Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, Mexiko, rok 2008

- Ocaña, Juan Pedro:** *Los zapatistas de Chiapas*, Centro de Información y Análisis de Chiapas, A. C., Mexiko, 2005
- Ochoa, Hector:** *Social inequalities and health in rural Chiaps, Mexico: agricultural economy, nutrition and child health en La Fraylesca Region*, El Colegio de la Frontera Sur, Mexiko, 1999
- Opatrný, Josef:** *Amerika v proměnách staletí*, Libri, Praha, 1998
- Opatrný, Josef:** *Stručná historie států: Mexiko*, Libri, Praha, 2003
- Paz, Octavio:** *El laberinto de la soledad, Posdata, Vuelta a El laberinto de la Soledad*, Fondo de Cultura Económica, Mexiko, 2004
- Pečínka, Pavel:** *Od Guevary k Zapatistům*, Nakladatelství Doplněk, Brno, 1998
- Powel, Philip,** *La leyenda negra: un invento contra España*, Altera, 2005
- Hernández, Francisca Quintana; Cecilio Luis Rosales:** *Mames*, Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas, Mexiko, 2009
- Robert, Jean:** *En el espejo de la escuelita zapatista: Po run sentido común controversial*, Ediciones Cideci - UnitierraChiapas, Mexiko, 2013
- Ruvalcaba, Eusebio:** *Nueva Historia Tématica de México: Prehispánico, Conquista y Colonia*, Difusión Editorial S.A. de C.V., Mexiko, 1992
- Ruvalcaba, Eusebio, Chong, Javier Sámano:** *Nueva Historia Tématica de México: Independencia, Reforma y Porfiriato*, Difusión Editorial S.A. de C.V., Mexiko, 1992
- Ruvalcaba, Eusebio, Chong, Javier Sámano:** *Nueva Historia Tématica de México: Revolucion, Presidencialismo y Nuestros Días*, Difusión Editorial S.A. de C.V , Mexiko, 1992
- Saavedra, Marco Estrada, Viqueira, Juan Pedro:** *Los indígenas de Chiapas y la rebelión zapatista*, El Colegio de México, A.C., Mexiko, 2010
- Volpi, Jorge:** *La guerra y las palabras*, Editorial Seix Barral, Barcelona, 2004
- Womack, John, Jr.:** *Rebellion in Chiapas: an historical reader*, The New Press, New York, 1999

Womack, John, Jr.: *Zapata and the Mexican Revolution*, Vintage Books, New York, 1968

INTERNETOVÉ ZDROJE

SAGE (<http://lap.sagepub.com>)

Berger, Mark T.: *Review Essay : Romancing the Zapatistas: International Intellectuals and the Chiapas Rebellion*, *Latin American Perspectives* 2001; 28; 149

Castañeda, Jorge G.: *NAFTA at 10: A Plus or a Minus?*, *Current History*, February 2004

Castillo, Hernández, Rosalva Aída; Cronshaw, Francine: *Between Civil Disobedience and Silent Rejection: Differing Responses by Mam Peasants to the Zapatista Rebellion*, *Latin American Perspectives* 2001; 28; 98

Castillo, Hernández, Rosalva Aída: *The Indigenous Movement in Mexico: Between Electoral Politics and Local Resistance*, *Latin American Perspectives* 2006; 33; 115

Deborah, J. Yashar: *INDIGENOUS POLITICS AND DEMOCRACY Contesting Citizenship in Latin America*, Working Paper #238 — July 1997

Eber, Christine E.: *Seeking Our Own Food: Indigenous Women's Power and Autonomy in San Pedro Chenalhó, Chiapas (1980-1998)*, *Latin American Perspectives* 1999; 26; 6

Frenandes, Mançano; Welch, Cliff: *Peasant Movements in Latin America: Looking Back, Moving Ahead*, *Latin American Perspectives* 2009; 36; 3

Grammont, Hubert C.; Mackinlay, Horacio: *Campesino and Indigenous Social Organizations Facing Democratic Transition in Mexico 1938 2006*, *Latin American Perspectives* 2009; 36; 21

Stahler-Sholk, Richard: *Resisting Neoliberal Homogenization: The Zapatista Autonomy Movement*, *Latin American Perspectives* 2007; 34; 48

Van Cott, Donna Lee: *Indigenous Movements Lose Momentum*, *Current History*, February 2009

Zugman, Karla Ann: *Zapatismo and Urban Political Practice*; *Latin American Perspectives* 2005; 32; 133

JSTORE (www.jstore.org)

Barmeyer, Niels: *The Guerrilla Movement as a Project: An Assessment of Community Involvement in the EZL*; *Latin American Perspectives*, Vol. 30, No. 1, Indigenous Transformational Movements in Contemporary Latin America (Jan., 2003)

Gilbreth, Chris; Otero, Gerardo: *Democratization in Mexico: The Zapatista Uprising and Civil Society*, *Latin American Perspectives*, Vol. 28, No. 4, Mexico in the 1990s: Economic Crisis, Social Polarization, and Class Struggle, Part 2 (Jul., 2001)

Kearney, Michael: *Religion, Ideology, and Revolution in Latin America*, *Latin American Perspectives*, Vol. 13, No. 3, Religion, Resistance, Revolution (Summer, 1986)

Knight, Alan: *Emiliano Zapata! Revolution and Betrayal in Mexico* by Samuel Brunk, *Journal of Latin American Studies*, Vol. 30, No. 1 (Feb., 1998), Cambridge University Press

Kovic, Christine: *The Struggle for Liberation and Reconciliation in Chiapas, Mexico: Las Abejas and the Path of Nonviolent Resistance*, *Latin American Perspectives*, Vol. 30, No. 3, Popular Participation against Neoliberalism (May, 2003)

Lewis, Stehen: *Unmasking Chiapas: Recent Scholarship on Subcomandante Marcos, Disident Women, and Impotent Thugs*, *Latin American Perspectives*, Vol. 35, 2008

MacLeod, Dag: *Privatization and the Limits of State Autonomy in Mexico: Rethinking the Orthodox Paradox*, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 4, Mexico: Popular Mobilization versus Neoliberal "Democracy" (Jul., 2005),

Petras, James: *Che Guevara and Contemporary Revolutionary Movements*; *Latin American Perspectives*, Vol. 25, No. 4, Che Guevara and His Legacy (Jul., 1998)

Stavenhagen, Rodolfo: *The Future of Latin America: Between Underdevelopment and Revolution*, Latin American Perspectives, Vol. 1, No. 1, Dependency Theory: A Reassessment (Spring, 1974),

Veltmeyer, Henry: *The Dynamics of Social Change and Mexico's EZLN*, Latin American Perspectives, Vol. 27, No. 5, Radical Left Response to Global Impoverishment (Sep., 2000)

Zugman, Kara Ann: *Zapatismo and Urban Political Practice*, Latin American Perspectives, Vol. 32, No. 4, Mexico: Popular Mobilization versus Neoliberal "Democracy" (Jul., 2005)

OSTATNÍ INTERNETOVÉ ZDROJE

Anarcismo.net: *EZLN communique*,

http://www.anarkismo.net/newswire.php?story_id=805

Britské listy: Slačálek, Ondřej; Dvorská, Alice: *Zapatisté v Mexiku: 10 let revoluce*,

<http://blisty.cz/art/16316.html>

Central Independiente de Obreros Agrícolas y Campesinos:

<http://www.cioac.org.mx/>

Central Intelligence Agency: *The World Factbook: Mexico*,

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mx.html>

Comisión Federal de Electricidad: <http://www.cfe.gob.mx/paginas/home.aspx>

Comisión Nacional de Salarios Mínimos, <http://www.conasami.gob.mx/>

Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígena

- *Quienes somos*,

http://www.cdi.gob.mx/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=4

- *Cédulas de información básica de los pueblos indígenas de México*,

http://www.cdi.gob.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=1327:cedulas-de-informacion-basica-de-los-pueblos-indigenas-de-mexico-&catid=38&Itemid=54

- *Indicadores y estadísticas,*
http://www.cdi.gob.mx/index.php?option=com_content&view=category&id=38&Itemid=54
- *Los hogares y la población indígena,*
http://www.cdi.gob.mx/index.php?option=com_content&task=view&id=211
- *Regiones Indígenas de México,*
http://www.cdi.gob.mx/regiones/regiones_indigenas_cdi.pdf

Compendio de Información Estadística y Geográfica de Chiapas:

- *Seguridad Ciudadana,*
http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productos_dgei/CIGECH/CIGECH_SALUD.pdf
- *Salud,*
http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productos_dgei/CIGECH/CIGECH_SALUD.pdf
- *Educación,*
http://www.ceieg.chiapas.gob.mx/home/wp-content/uploads/downloads/productos_dgei/CIGECH/CIGECH_EDUCACION.pdf

Československá anarchistická federace, <http://www.csaf.cz>

Directorio de Organizaciones Indígenas de México: Red de Información Indígena,
<http://www.redindigena.net/dirnac/chiapas.html>

El Universal, *Disminuye numero de católicos en México*
<http://www.eluniversal.com.mx/notas/749115.html>

EZLN: Enlace Zapatista,
www.ezln.org.mx

EZLN: Palabra Zapatista, Declaraciones de la Selva Lacandona,
<http://palabra.ezln.org.mx/>

Freedom House: Mexico - Country Report,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7661>

Instituto Nacional de Estadística y Geografía

- *Perfil sociodemográfico de la población que habla lengua indígena*,
http://www.inegi.org.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/censos/poblacion/poblacion_indigena/leng_indi/PHLI.pdf
- *La Población Indígena en Mexico*,
http://www.inegi.org.mx/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/censos/poblacion/poblacion_indigena/pob_ind_mex.pdf

Lylová, Hana: *Iniciativa na podporu Zapatovy armády národního osvobození*,
Středoevropské politické studie, číslo III, ročník III., léto 2001,
www.cepsr.com/dwnld/zapata301.rtf

Movimineto Agrario Indígena Zapatista

http://www.maiz.org.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=168&Itemid=183

Secretaría de Desarrollo Social: *Beneficiarios Oportunidades y el PAL a millón y medio de hogares indígenas*,

<http://www.sedesol.gob.mx/es/SEDESOL/Comunicados/1222/beneficiarios-opportunidades-y-el-pal-a-millon-y-medio-de-hogares-indigenas>

Secretaría de Educación Pública: <http://www.sep.gob.mx>

Secretaría de Salud: <http://portal.salud.gob.mx>

Secretaría del Trabajo y Previsión Social, <http://www.stps.gob.mx/bp/index.html>

The World Bank:

- *Ending Extreme Poverty and Promoting Shared Prosperity*,
http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/04/17/ending_extreme_poverty_and_promoting_shared_prosperity
- *GINI Coefficient*, <http://search.worldbank.org/data?qterm=GINI&language=EN>
- *Mexico*, <http://data.worldbank.org/country>

Transparency International, *Corruption Perceptions Index*,
<http://media.transparency.org/imaps/cpi2009/>

United Nations

- *Declaración de las Naciones Unidas sobre los derechos de los Pueblos Indígenas*, http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_es.pdf
- *El Índice de Desarrollo Humano en México: cambios metodológicos e información para las entidades federativas*, http://www.undp.org.mx/IMG/pdf/Boletin_IDH.pdf
- *International Human Development Indicators*, <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/MEX.html>
- *Human Development Reports*, <http://hdr.undp.org/en/statistics/>

United Nations High Commissioner for Refugees: State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2011 – Mexico,
<http://www.refworld.org/docid/4e16d368c.html>

JINÉ ZDROJE

Zapatistas crónica de una rebelión, canal seis de julio, DVD, 2006

Carlos Balado, Dokumentární film Colosio El Asesinato, 2012

SEZNAM GRAFŮ, TABULEK A OBRÁZKŮ

Graf 2 Poměr indiánského obyvatelstva v jednotlivých státech.....	35
Graf 3 Podíl analfabetů	39
Graf 4 Analfabetismus podle věkových skupin	40
Graf 1 Vývoj HDI v Mexiku	86
Tabulka 1 Indiánská populace podle způsobu určení (starší 3 let).....	35
Tabulka 2 Vývoj podílu populace hovořící indiánskými jazyky	37
Tabulka 3 Státy s nejvyšší a s nejnižší mírou marginalizace	91
Obrázek 1 Indiánské regiony v Mexiku.....	34
Obrázek 2 Znečištěný Sumiderský kaňon	76
Obrázek 3 Tzotzilští dětští prodavači.....	81
Obrázek 4 Ukazatel lidského rozvoje v Mexiku.....	87
Obrázek 5 Kukuřičné pole a Obrázek 6 Vlastní elektrárna.....	102
Obrázek 7 Truhlářská dílna	103
Obrázek 8 Výroba obuvi	103
Obrázek 9 Místnost kroužku malování.....	104
Obrázek 10 Nástěnná malba u konferenční místnosti	104
Obrázek 11 Nástěnná malba u vstupu na univerzitu.....	105